

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

HEGEMON DEVLET, ULUSLARARASI SİSTEM VE YÜKSELEN GÜÇLER

GÖKHAN BİNİZAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

HEGEMON DEVLET, ULUSLARARASI SİSTEM VE YÜKSELEN GÜÇLER

GÖKHAN BİNİZAT

Danışman: Doç. Dr. Marella Bodur Ün
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Harun Arıkan
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Balkan Şahin

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Marella Bodur Ün

Üye: Prof. Dr. Harun Arıkan

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Balkan Şahin

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../20...

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 20....

Gökhan Binzat

ÖZET

HEGEMON DEVLET, ULUSLARARASI SİSTEM VE YÜKSELEN GÜÇLER

GÖKHAN BİNİZAT

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Marella Bodur Ün

Aralık 2020, 148 sayfa

Çin'in ekonomik, teknolojik ve askerî açıdan gelişimi, mevcut küresel düzene meydan okuyan revizyonist bir kuvvet olarak yükseldiği tartışmalarına neden olmuştur. Diğer taraftan ABD'nin liberal düzeni sürdürmek adına sahip olduğu üstün gücü kullanmasının mevcut düzeni zayıflattığı ileri sürülmektedir. Bu çalışma yükselen güçler karşısında hegemonun kurulu düzene bağlı kalmamasının düzene etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada sistem teorileri, temel güç modelleri ile liberal teori literatürü gözden geçirilmiş, hegemonyanın ve kurulu düzenin değişimi için gerekli koşullar belirlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında yükselen güçlerin yumuşak ve sert güç bakımından revizyonist olma durumları incelenmiştir. Analizler sonucunda güç geçiş teorisi ve kuvvet aktivasyon modelindeki şartları haiz yükselen güç bulunmadığı, hegemonun çevre, maliyet ve meşruiyeti hesaba katarak "kurallarla yönetim" veya "ilişkilerle yönetim" stratejilerinden birini ya da diğer emperyal kontrol araçlarını seçebildiği; çok sık güç kullanmasının yumuşak gücüne ve liberal düzene zarar verdiği belirlenmiştir. Yumuşak güç Uluslararası İlişkiler literatüründe yeni bir kavram olduğundan ölçüm metodolojisinde daha kapsamlı araştırmalar yapılması önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Uluslararası sistem, hegemonya, liberal düzen, yumuşak güç, sert güç, revizyonist güçler.

ABSTRACT**HEGEMON STATE, INTERNATIONAL SYSTEM AND RISING POWERS****GÖKHAN BİNİZAT****Master Thesis, Department of International Relations.****Supervisor: Marella Bodur Ün, Ph.D., Associate Professor****December 2020, 148 pages**

The economic, technological and military development of China has led to debates that China has risen as a revisionist force which challenges the current global order. It is also claimed that the use of the superior power of the USA to maintain the liberal order has weakened the existing order. This study aims to determine the effects of a hegemon not adhering to the established order in the face of rising powers in the international system. The study reviews system theories, basic power models and the literature on the liberal theory and aims to uncover the necessary conditions to change the established hegemony and order. Thereafter, rising powers' revisionist character is explored in terms of soft and hard power capabilities. The results indicate that there is no revisionist rising power having the conditions established by power transition theory and force activation model and that the hegemon can choose either the "rule through relationships" or "rule through rules" strategies of governance or other imperial tools of control by taking into account environment, legitimacy, and costs. The analysis also reveals that the frequent use of coercion damages the soft power of the hegemon and the liberal order. Since soft power is a relatively new concept in the discipline of International Relations, further research is needed to improve measurement methodology.

Keywords: International system, hegemony, liberal order, soft power, hard power, revisionist powers.

ÖN SÖZ

Uluslararası ilişkiler ve teorileri konusunda engin bilgi birikimlerinden faydalandığım, öğrencileri olmaktan onur duyduğum, başta tez danışmanım kıymetli hocam **Doç. Dr. Sayın Marella Bodur Ün** olmak üzere, **Prof. Dr. Sayın Harun Arıkan** ve **Dr. Öğr. Üyesi Sayın Yüksel Alper Ecevit**'e şükranlarımı sunarım.

Ebedi liderim Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'e saygı ve minnetle.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Yöntem.....	4

BÖLÜM II

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE HEGOMONYA

2.1. Genel	6
2.2. Sistemik Teoriler	10
2.2.1. Modelski'nin Küresel Siyasetin Uzun Döngüleri Teorisi	10
2.2.2. Wallerstein'ın Dünya Sistemi Teorisi.....	19
2.3. Realist Teoriler	26
2.3.1. Gilpin'in Hegemonik İstikrar Teorisi.....	26
2.3.2. Ofansif Realist Teori.....	45
2.3.3. Güç Geçiş Teorisi.....	59
2.4. Liberal Hegemonya ve ABD.....	72
2.4.1. Düzen ve Güç Dengesi	73
2.4.2. İmparatorluk ve Liberal Hegemonya	76
2.4.3. Güç ve Yönetim Stratejileri.....	77

2.4.4. Devletler, Uluslararası Kurallar ve Kurumlar	80
2.4.5. Tek Kutupluluk ve Sonuçları	83
2.4.6. Kamusal Ürünlerin Sunulması.....	85
2.4.7. Düzenin Karakterindeki Değişimler	86
2.4.8. Amerikan Sisteminde Hegemonik Uzlaşısı	87
2.4.9. Vestfalya Düzeninin Aşınması	89
2.4.10. Amerikan Tek Kutupluğuna Karşı Dengeleme	89
2.4.11. Devlet Egemenliğine İlişin Normların Aşınması	90
2.5. Teorilerin İncelemeye Katkıları	92

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Güç	94
3.2. Sert Güç Ölçüm Yöntemleri	99
3.3. Yumuşak Güç Ölçümleri	101
3.3.1. Soft Power 30.....	101
3.3.2. Elcano Global Presence Report.....	104
3.3.3. IfG Monocle.....	107
3.4. Sert Güç Ölçümleri.....	108
3.5. Sonuç.....	112

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Amerika Birleşik Devletleri	114
4.2. Almanya	119
4.3. Japonya	121
4.4. Rusya Federasyonu	122
4.5. Hindistan	124
4.6. Brezilya	125
4.7. İran	126
4.8. Çin Halk Cumhuriyeti	127

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç.....	134
5.2. Öneriler	142
KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ	148

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ARGE:** Araştırma Geliştirme
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BMGK:** Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- ÇHC:** Çin Halk Cumhuriyeti
- DTÖ:** Dünya Ticaret Örgütü
- GATT:** General Agreement on Trade and Tariffs – Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Antlaşması
- GSMH:** Gayrisafi Milli Hasıla
- GSYH:** Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- IMF:** International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
- IISS:** International Institute for Strategic Studies-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
- KİS:** Kitle İmha Silahları
- NATO:** North Atlantic Treaty Organisation-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- OECD:** Organisation for Economic Cooperation and Development-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
- OPEC:** Organisation of Petroleum Exporting Countries-Petrol Üreten ve İhraç Eden Ülkeler Örgütü
- RF:** Rusya Federasyonu
- SAGP:** Satın Alma Gücü Paritesi
- SIPRI:** Stockholm International Peace Research Institute-Stokholm Barış Araştırma Enstitüsü
- Üİ:** Uluslararası İlişkiler
- WB:** World Bank-Dünya Bankası

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1 Uzun Döngüler: Temel Bilgiler.....	16
Tablo 2 Uluslararası Değişim Tipleri	33
Tablo 3 İç ve Dış Değişimin Karşılaştırılması	33
Tablo 4 Sistem Yapısı Olarak Avrupa Savaşlarının Özeti.....	54
Tablo 5 Düzenin Mantiğı	75
Tablo 6 İmparatorluk ve Liberal Hegemonya	76
Tablo 7 Lider Devletler ve Yönetim Stratejileri	78
Tablo 8 Asimetrik Kurumsal Uzlaşma için Nedenler ve İmkanlar.....	81
Tablo 9 Tek Kutuplu Yönetimde İki Mantık.....	87
Tablo 10 Gücün Üç Biçimi.....	96
Tablo 11 Monocle 2018/19 Soft Power	107
Tablo 12 Yumuşak Güç Sıralaması.....	107
Tablo 13 SBS Yöntemi ile Sert Güç Hesaplamaları	108
Tablo 14 Kenneth Waltz'ın Altı Kriteri ile Ulusal Güç Hesaplamaları	108
Tablo 15 Clifford German'ın Dünya Güç İndeksi.....	110
Tablo 16 Tek Değişkenli Ölçümler	111
Tablo 17 Büyük Güçlerin Milli Gelirleri, 1986-2018	116
Tablo 18 Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, 2018	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1 Siyasal İktisat Şematiği.....	28
Şekil 2 Kayıtsızlık Eğrileri	30
Şekil 3 Azalan Verim Kanunu	35
Şekil 4 Bir Ekonominin Büyüme Eğrisi	39
Şekil 5 Ofansif Neo-Realizmde Güç Dağılımı ve İstikrar	52
Şekil 6 Güç Geçiş Teorisinde Güç Piramidi	67
Şekil 7 Güç Geçiş Teorisinde Güç Alanı	70
Şekil 8 Güçlü Devletler Arasında Ekonomik ve Askeri Güç Dağılımı	73
Şekil 9 Küresel Siyasetin Üç Boyutu	95
Şekil 10 Güç Spektrumu.....	97
Şekil 11 Soft Power 30 Alt Kategori ve Değerlendirmeleri	102
Şekil 12 2019 Soft Power 30	103
Şekil 13 The 2018 Elcano Global Presence Index	105
Şekil 14 Elcano Global Presence Endekste Göstergeler	106
Şekil 15 Askeri, Ekonomik ve Yumuşak Güçte Değişim	106
Şekil 16 Sert Güç Ölçüm Sonuçları Şeması.....	111
Şekil 17 Ekonomik Karşılaştırma ABD-Çin.....	113
Şekil 18 Büyük Güçlerin Milli Gelirleri, 1986-2018	117
Şekil 19 Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, 2018	118
Şekil 20 Asya Pasifik Önemli Düğüm Noktaları ve Adalar Zincirleri.....	131
Şekil 21 Siyasal İktisatta Hegemonik Güç ve Refah Alanı	138

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Uluslararası İlişkiler (UI) teorilerinde hegemonya konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Joseph Nye'a göre, günümüzün uluslararası sistemi yalnızca güç dengesi üzerine değil, temelde ekonomik ve politik tüm düzenlemeleri belirleyen Amerikan liderliği üzerine inşa edilmiştir (2002). Bu düzenlemeler, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 1945'ten sonra sahip olduğu rakipsiz askeri gücü, teknolojiadaki küresel liderliği ve en büyük ekonomi olmasından kaynaklanan emsalsiz pozisyonu çevresinde tesis edilmiştir (Kroeber, 2016, s. 233).

Neo-realist John Mearshiemer (1994), II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD öncülüğünde kurulan sistemin Amerikan çıkarlarına hizmet ettiğini ve bu kurumların büyük devletler arasındaki iş birliğine katkı sunmadığını ileri sürmektedir. Neo-realist teori, başat güçlerin hegemonya tesis ederken, kendilerine rakip olabilecek diğer büyük güçlerin başka bölgelerde hegemon olmasına engel olmaya çalıştıklarını savunmaktadır. Mearshiemer'a göre kuruluşundan bu yana ABD'nin uyguladığı dış politikayı realist teori temsil etmektedir (1994).

Liberaller realistlerin maddi güçle eşit gördükleri hegemonyayı reddetmekte, iş birliğinin farklı şekilleri ve uluslararası rejimin kendine has kurumları ile ilişkili olduğuna işaret etmektedirler. Robert Keohane hegemonyanın meşruiyetinin hegemon devletin hakimiyet tesis etme gayretinden değil, daha çok diğer devletlerin buna rıza göstermesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu yüzden rızaya dayalı hegemonyanın daha güçlü ve uzun ömürlü bir hakimiyeti ifade ettiğini savunmaktadır. Çünkü hegemonik düzene katılan devletler hâkim devletin kendisini güç tatbiki konusunda sınırlandırması karşılığında sisteme gönüllü olarak katılmaktadırlar. Burada hegemonun güç tatbikinin hukukun üstünlüğü ile ilişkilendirildiği, sahip olduğu siyasi otoritesinin ise, üstün güç ve yeteneklerine değil kurumsal yapının meşruiyetine dayandırıldığı görülmektedir. Yani özet olarak, kural ve normlara dayalı bir liderlik durumundan söz edilmektedir (1984, s. 34, 35).

Neo-Marxist kuramcı Immanuel Wallerstein ise, Soğuk Savaş'ın sonunun liberalizmin zaferi değil, buhranı olduğunu savunmaktadır. Wallerstein'a göre, küreselleşme sistemin bitiş evresinin üzerini örten ideolojik bir söylemdir ve Irak Savaşı kapitalist sistemi çöküşten kurtarmak için yapılmıştır. Amaç yayılma konusunda kendi sınırlarına ulaşan kapitalist dünya ekonomisi için dünyanın geri kalan ekonomilerini merkezin birikimine açmaktır (1984).

Dünya Sistem Analizinin başka bir temsilcisi İtalyan tarihçi Giovanni Arrighi de içinde bulunduğumuz dönemdeki mali genişlemeyi "ölümcül krizin" (*terminal crisis*) sinyali olarak görmektedir. Arrighi'ye göre rejim çökecek ve yerine yenisi kurulacak veya askeri ve ekonomik olarak eskisinden daha güçlü aktörler ortaya çıkacak ya da dünya kapitalizmindeki anomi askeri ve ekonomik gücün iki kola ayrılmasına bu da kapitalist sistemin ya Batı merkezli bir imparatorluk düzenine ya da kapitalist olmayan bir dünya ekonomisine dönüşmesine veya sistemik sonsuz kaosa neden olacaktır (Arrighi, 2010, s. 371, 372).

Gramsci'den etkilenip Dünya Sistemini eleştirel teoriye göre yorumlayan Robert Cox da kapitalist sistemde toplumsal güçlerin küreselleşme, üretim ve sermayenin uluslararasılaşmasıyla doğrudan ilgili olduğunu savunmaktadır. Çünkü küreselleşmenin itici gücünü piyasa güçleri oluşturmaktadır. Bu süreçte yeni toplumsal hareketler hızla gelişmekte, bu da yeni toplumsal güçler arasında mücadeleyi tetiklemektedir. Bu yeni dönemde uluslararası şirketler ve sivil toplum örgütlerinin rolü öne çıkmakta ve giderek Amerikan hegemonyasının mevcut olduğu dünya düzenin yerini almaktadırlar (Cox, 1981).

Hegemonya konusunda Uİ teorilerinin yukarıda arz edilen savları çerçevesinde, uluslararası siyasetin muktedir güçler tarafından belirlendiği, kurumların Amerikan çıkarlarına hizmet eden mekanizmalar olarak görüldüğü, sınırlarına erişen kapitalizmin krize girdiği, yeni toplumsal hareketlerin geliştiği, uluslararası şirket ve sivil toplum örgütlerinin rollerinin arttığı bir dünyada; II. Dünya Savaş sonrasında kurulan sistem ve kurumlar revizyonist devletlere karşı ne derecede etkili olur veya sistemi kuran hegemon devlet bu kurumlara ve normlara her zaman uyar mı soruları karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, hegemon devletler, tesis etmiş oldukları küresel sistemin normlarına her zaman uyarlar mı sorusuna cevap aramaktır. Hegemonun hareket tarzları revizyonist güçleri öngörebilme problemiyle ilişkili olduğundan araştırma, realist teorinin Güç Geçiş Teorisi çerçevesinde yapılmıştır.

Bağımsız değişkenler olarak; yükselen güçlerin sayısı, bu güçlerin ekonomik, askeri ve yumuşak güçlerini geliştirme kapasiteleri, statüko ve hiyerarşi karşısı (revizyonist) olma durumları ele alınacaktır. Arz edilen değişkenler ile hegemon devletlerin yükselen güçlere karşı, hangi koşullarda küresel sistemin kurum, kural ve normlara uymaktan vazgeçebileceği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede;

- Yükselen güçlerin sayısı birden fazla ise, hegemon daha az öncelikli tehdit olarak algıladığı yükselen devlet/devletlere karşı tesis edilmiş kurumların dahilinde hareket ederken, revizyonist olarak algıladığı güçlere karşı, tesis edilmiş kurumların dışına çıkarak yaptırımlarda bulunabilir,
- Hegemon, güç unsurlarını geliştirme kapasitesi yüksek revizyonist devletlere karşı, tesis edilmiş kurumların dışına çıkarak yaptırım uygulayabilir,
- Hegemon, güç unsurlarını geliştirme kapasitesi düşük revizyonist devletlere karşı tesis edilmiş kurumların dahilinde yaptırım uygulayabilir.

Çalışmada, güç geçiş teorisi ve kuvvet aktivasyon modelindeki şartları haiz yükselen güç bulunmadığı, hegemon gücün yükselen güçlere karşı “kurallarla yönetim” veya “ilişkilerle yönetim” stratejilerinden birini ya da diğer emperyal kontrol araçlarını seçebildiği; çok sık sert güç kullanmasının yumuşak gücüne ve liberal düzene zarar verdiği belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmada elde edilecek bulgular;

- Hegemon devletlerin yükselen güçlere karşı hareket tarzlarını araştıran,
- Küresel sistemin meşruiyetini mercek altına alan,
- Küresel liderlik sona erdiğinde kurulu sistem de çöker mi sorusu veya benzer sorulara cevap arayan çalışmalara katkıda bulunacaktır.

1.4. Sınırlılıklar

Hegemonya, güç unsurlarının (power resources) küresel güç dengesini değiştirmek üzere kullanılmasına dayanmaktadır. Çağımızın askeri ve nükleer kapasitesi, uzay ve siber uzay yeteneklerinin yanı sıra II. Dünya Savaşı'ndan sonra tesis edilmiş küresel sistemdeki kurum, kural ve normların çeşitliliği ve özgün yapısı araştırmanın retrospektif olarak (pax-Romana, pax-Hollandica, pax-Britannica ile karşılaştırmalı) yapılmasını anlamsızlaştırmaktadır.

Bu çerçevede, hegemon devletlerin revizyonist güçlerle etkileşiminde yönetim stratejileri, inşa ettikleri küresel sistem ve kurumlara uyumu genel olarak ABD'nin küresel liderliğinde tesis edilen sistem ve büyük güçler ekseninde, 1945'ten günümüze kadarki dönem içerisinde incelenecektir.

1.5. Yöntem

ABD özelinde tek vaka incelemesi olarak, literatür araştırması şeklinde yapılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak; yükselen güçlerin sayısı, bu güçlerin ekonomik, askeri ve yumuşak güçlerini geliştirme kapasiteleri tek ve çok değişkenli modeller kullanılarak hesaplanmış, revizyonist pozisyonları değerlendirilmiştir.

Yükselen güçler olarak Almanya, Japonya, Rusya, Çin, Hindistan, Brezilya ve enerji kaynakları bakımından zengin, statüko karşıtı duruşuyla İran alınarak, ekonomik, askeri ve yumuşak güçleri ABD ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bahse konu ülkelerin;

Statüko ve hiyerarşi karşıtı durumları; ABD ile kurulmuş ittifakları, BM'deki pozisyonları, genel dış siyasetleri gibi ölçütler ve güç unsurlarının mukayesesindeki durumları (%80 kriteri),

Ekonomik güçleri; GSYH, kişi başına gelir, satın alma paritesi, kalkınma hızları, enerji kaynakları, dış ticaret hacimleri ve kur verileri,

Askeri güçleri; asker sayısı, savunma bütçeleri ve nükleer silah kapasiteleri,

Yumuşak güç unsurları; yurtdışı yardım programları, sivil toplum örgütleri, ilk 100 içerisine giren üniversiteleri, uluslararası şirketleri, yurt dışına yayın yapan TV kanallarının sayısı ve benzer kriterler dikkate alınarak ölçüm yapan SoftPower 30, Real Instituto Elcano ve Institute for Government (IfG) Monocle'in rapor ve yayınları esas alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada Dünya Bankası, Energy Information Agency (EIA), Central Intelligence Agency (CIA) World Fact Book, The International Institute for Strategic Studies (IISS), Freedom House ve V-Dem Institute veri tabanlarından faydalanılmıştır.

BÖLÜM II

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE HEGEMONYA

Bu bölüm beş alt bölümden oluşmakta olup, hegemonya konusunu içeren kuramsal açıklamalar ve teoriler gözden geçirilmektedir. Birinci alt bölümde genel olarak hangi kuramların ne maksatla incelendiği açıklanmaktadır. İkinci alt bölümde tarihsel süreç içerisinde uluslararası sisteme hâkimiyet (dominance), güç dengesi, dengeleyiciler (balancers), kaynak paylaşımı ve hegemonik savaşlar, sistemik teoriler merceğinden incelenmektedir. Üçüncü alt bölümde “Hegemonik İstikrar Teorisi”, “Ofansif Neo-Realist Teori” ve “Güç Geçiş Teorisi” prizmasından sistemde değişim ve değişimi etkileyen çevresel faktörler, güç, polarite ve küresel istikrara etkileri, hegemonya ve revizyonist güçler ile güç geçişi analiz edilmektedir. Dördüncü alt bölümde Liberal teori penceresinden liberal küresel sistemde emperyalizm, hegemonya ve yönetim stratejileri araştırılmakta, son alt bölümde kuramsal açıklamaların teoriye katkıları belirtilmektedir. Tez kapsamında “Güç Geçiş Teorisi” kullanılarak revizyonist güç veya güçlerin mevcudiyeti, revizyonist güçlere karşı dominant gücün düzeni oluşturan kural ve kuramlar dairesinde hareketleri ile bunun uluslararası düzen ve liderliğinin meşruiyetine etkileri belirlenecektir.

2.1. Genel

A.F.K. Organski “güç geçiş teorisini” geliştirdiği *The World Politics* çalışmasında ABD’nin ileride küresel üstünlüğünü koruyup koruyamayacağını sorgulamış, sahip oldukları nüfus bakımından Hindistan, Sovyetler Birliği ve Çin’i tehdit oluşturabilecek ülkeler arasında sıralamıştı. Özellikle Çin’in sanayileşmesi ve ekonomik etkinliğini artırmayı sürdürmesi durumunda bir gün ABD’yi geçecek kapasiteye erişeceği tespitinde bulunmuştu. Ona göre sorun Çin’in dünyanın en güçlü ülkesi olup olmayacağı değil, bu statüye erişmesinin ne kadar zaman alacağı konusuydu (1958, s. 486).

Organski’nin güç geçiş teorisi üç temel üzerine inşa edilmiştir. Birincisi devletlerin sahip oldukları güç kendi iç gelişimlerinden kaynaklanmaktadır. İç yapılarındaki farklılıklardan dolayı gelişim hızları farklılık arz etmekte bu yüzden güç paylaşımında farklılıklar olmaktadır (1968, s. 347). İkinci temel, uluslararası

sistemin hâkim (dominant) devletler tarafından şekillendirildiği kabulüdür (Organski, 1968, s. 351). Sanayileşmenin ve siyasi modernizasyonun güce yansması, devletlerin güçlenmesine bağlı olarak nüfuz alanlarının artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda yükselen güçler dominant gücün yani küresel liderin yerini almaktadırlar. Buna güç geçişi denilmektedir (Organski, 1968, s. 339). Bu geçişler yükselen gücün mevcut küresel düzenden tatmin olma derecesi ile sahip olduğu güce göre barışçıl ya da savaşıla sonuçlanmaktadır (Organski, 1968, s. 364-375).

Organski güç geçiş teorisini daha sonra Jacek Kugler ile birlikte *The War Ledger*'da geliştirmiş, matematiksel modellerle, ampirik olarak test etmiştir (1981). Sonrasında Douglas Lemke teoriyi geliştirmekte olan bölgesel alt sistemler ve çoklu hiyerarşi temelinde incelemiştir (2004).

Güç geçişi teorisinin önemli bir özelliği sistemin istikrarlı doğasıdır. Teori “hegemonik istikrar teorisi” gibi bir istikrara ve güç üstünlüğüne dayanmaktadır. Organski'ye göre sistemde oluşabilecek istikrarsızlık uluslararası sistemdeki güç paylaşımındaki dengesizlikten değil, hegemon ve rakibi arasındaki dinamiklerden kaynaklanmaktadır. Organski hegemon ifadesini kullanmamıştır. Ancak küresel liderlik ve güç konusundaki üstünlük tartışmaları hegemonyayı yaratmaktadır. Kindleberger de “hegemonik istikrar teorisinin” fikir babası olmasına rağmen hegemon terimini kullanmamıştır (Kim & Gates, 2015).

Güç geçiş teorisine göre savaşın çıkmasını bazı bağımsız değişkenler belirlemektedir. Yükselen ve gerileyen hegemon arasındaki güç paritesi ve rakibin statükodan tatminsizlik (rahatsız olma) durumu meseleye tesir eden faktörler arasında sıralanmaktadır. Güç dengesi teorisi, büyük güçler arasındaki güç dengelemelerinin istikrarı sağladığını savunurken, güç geçiş teorisi güç paritesinin büyük savaşlara neden olacağını, ancak hegemonun güç üstünlüğünü sürdürmesi ile savaşın önüne geçilebileceğini ileri sürmektedir (Kim & Gates, 2015).

Gilpin'in (1981) “hegemonik istikrar teorisi”, Modelski'nin (1978) “küresel sistemin uzun döngüleri” ve Mearsheimer'in (2014) “ofansif neo-realist teorisi” karamsar bir prizmadan bakarak, hegemon ile yükselen revizyonist güç arasında er ya da geç hegemonik bir savaş veya küresel savaşın çıkacağını ve yükselen gücün yeni hegemon olarak uluslararası düzeni kendi çıkarları temelinde inşa edeceğini öngörmektedirler (Kim & Gates, 2015).

Uİ literatüründe ana akım hegemonik istikrar konseptinde, hegemonya uluslararası sistemdeki güç dengesizliğinde, tek bir devletin uluslararası sistemde hakimiyet (dominance) tesis edecek derecede güçlü olması durumu olarak anlaşılmaktadır (Gilpin, 1981, s. 29). Bu devlet sıklıkla hegemon, hegemonik güç veya emperyal güç olarak adlandırılmaktadır. Hegemon gücün uluslararası sistemin yapısı ve onu oluşturan birimlerin davranışları üzerinde etkisi olmaktadır. Hegemonun sahip olduğu üstünlüğün dayandığı faktörler, üzerinde bulunduğu coğrafyadan, sahip olduğu doğal kaynaklardan, sanayi, mali, ekonomik, askeri kapasitesi ile hazırlık seviyesinden, nüfus (kantitatif ve eğitim seviyesi gibi kalitatif), moral ve birlik seviyesi ile diplomasinin ve devletin kalitesi ile teknolojik buluşlardan oluşmaktadır (Morgenthau, 1973, s. 127-168). Ikenberry ve Kupchan bunların hepsini bir araya getirerek hegemonik gücü oluşturan elementleri askeri kapasiteler, hammadde, piyasalar ve sermaye üzerinde kontrol ile yüksek değerli ürünlerde rekabet üstünlüğü olarak belirlemişlerdir (1990, s. 287, 288). Bu geleneksel yaklaşım Uİ disiplinde iki grup tarafından tartışılmaktadır (Antoniades, 2008).

Neoliberaller arasında hegemonik istikrar teorisini destekleyen Charles P. Kindleberger (1973) ve Stephen Krasner (1976, s. 322, 323) açık ve liberal bir dünya ekonomisinin hegemon veya dominant bir güce ihtiyaç duyduğunu savunmuşlardır. 1980'lerden itibaren neoliberal Uİ literatüründe "rejim" ve "uluslararası kurumlara" ilişkin çalışmalar Krasner'in *International Organization* (IO) dergisinde yer alan makalesi (1982) ile dönüm noktasına ulaşmıştır. Krasner hegemonik istikrar teorisinin aksine, rejimlerin küresel siyasete etkilerinin bağımsız olduğunu, rejimlerin her zaman hegemonyanın bir ürünü olmadığını ileri sürmüştür (1983, s. 1-23). Bu argüman daha sonra Keohane tarafından biraz daha geliştirilmiş ve hegemonun çökmesinden sonra dahi kurumların ve uluslararası sistemin işlemeye devam ettiğini ortaya koymuştur. Yani Keohane'ye göre hegemonyanın olduğu bir uluslararası yapıyı tesis etmek için bir hegemonu gerek varken, hegemonya hegemon çökse dahi varlığını sürdürebilmektedir (1984, s. 34).

Geleneksel yaklaşıma yönelik diğer tartışma ise Eleştirel Uİ öğretisinden, Gramsci'nin hegemonya kavramından yola çıkılarak yapılmaktadır. Gramsci'ye göre iki tür siyasi kontrol söz konusu olmaktadır. Zor kullanmaya dayalı hakimiyet ve rızaya dayalı hegemonya. Gramsci hegemonyayı toplumdaki lider

grubun/yönetici sınıfın kendi çıkar ve değerlerini toplumun diğer üyeleri için ortak akıl oluşturmak üzere kullanması olarak tanımlamıştı. Neo-Gramşiyen akım hegemonya konusunu devlet merkezli mercekten okumaktadır. Robert Cox'un deyimiyle "uluslararası düzeyde hegemonya...sadece devletler arasında bir düzen değil...küresel hegemonya...ülkelerin sınırları içinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından oluşan kuvvetler ve hükümetler için davranış kurallarını belirleyen evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalar ile ifade edilir...kurallar hâkim üretim şekillerini destekler" (1993, s. 61, 62). Gramşiyen yaklaşım hegemonyayı devletle özdeşleştirmeyerek, hegemonun yerine üretime hâkim olan uluslar üstü sosyal kuvvetleri konduğunu göstermektedir. Maddi gücün ve materyal kaynakların önemini düşürmeksizin hegemonyayı zorlama anlamında değil, paylaşılan inanç ve ortak akıl temelinde rıza olarak görmektedir. Cox tartışmada Gramşî'nin bir güç simgesi olarak Machievelli'den aldığı yarı insan yarı canavar kentaur imajı üzerinde rıza ve zorlamayı bir araya getirmektedir. Gücün rızaya dayalı özelliği ön planda ise hegemonya hakimdir. Zorlama her zaman görünmez durumdadır, ancak olağan dışı zamanlarda ve marjinal durumlarda ortaya çıkmaktadır (1993, s. 52). Böylece hegemonya, uluslararası alanda da kabul görmüş evrensel değerler ve ortak akıl ile eşit görülmektedir (Antoniades, 2008).

Bu tez kapsamında Uİ disiplini içinde hegemonya konusu iki akım üzerinden ele alınacaktır. Bunlar sistemik teoriler ile Realizm bünyesindeki hegemonik istikrar teorisidir. Savaş ve barış döngüleri üzerinde Walter Rostow (1971), George Modelski (1978) ve Gerhard Mensch (1979) çalışmalar yapmışlardır. Gilpin, Modelski'nin "Küresel Siyasetin Uzun Döngüleri Teorisi"nin, "Hegemonik İstikrar Teorisi" ile paralellik arz ettiğini belirtmektedir (1981, s. 204). İlk olarak sistemik teorilerden Modelski'nin "Küresel Siyasetin Uzun Döngüler Teorisi" ve ardından Immanuel Wallerstein'in "Dünya Sistem Teorisi" ele alınacak daha sonra Realizm bünyesinde yer alan Gilpin'in "Hegemonik İstikrar Teorisi", Mearsheimer'in "Ofansif Neo-Realist Teorisi" ile A.F.K. Organski'nin "Güç Geçiş Teorisi" incelenecektir. Son kısımda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tek süper güç olarak kalan ABD'nin liberal küresel sistemde emperyalizm ve liberal hegemonya arasındaki salınımları liberal teori penceresinden analiz edilecektir.

2.2. Sistemik Teoriler

2.2.1. Modelski'nin Küresel Siyasetin Uzun Döngüleri Teorisi

George Modelski'ye göre küresel siyasal sistem, ilişkileri düzenleyen kurumlar ve düzenlemelerden oluşan, küresel karşılıklı bağımlılığı yöneten bir organizasyon olarak 1500'lü yıllarda kurulmuştur. Küresel siyasal sistemin uzak mesafelerle etkileşim mekanizmaları bulunmakta, ağırlıklı olarak denizlerde ana arterleri düzenlemektedir. Ancak yakın dönemde hava ve uzayı da kapsamına almıştır (1978).

Küresel düzenlere siyaset merceğinden bakıldığında, hâkim büyük güçlerin kimlikleri, değerleri ve kaynaklarıyla günümüze gelene kadar modern dünya tecrübesini oluşturduğu görülmektedir.

Uzun siyasal döngüler teorisinde, 1500'den bu yana dünya gücü tanımına uyan dört farklı devletin küresel ölçekte karşılıklı bağımlılık üzerinde hâkim rol oynadığı görülmektedir. Bunlar Portekiz, Hollanda, Britanya ve ABD'dir. Her bir dünya gücü, muntazam ve düzgün aralıklarla birbirinin ardı sıra, bir siyasal sistemdeki siyasal rejimlerin uzun döngüleri gibi küresel düzene hâkim olmuşlardır. Britanya'nın ardışık iki döngüsü hariç her bir uzun döngüye bir devlet tekabül etmektedir.

Her bir döngü, anarşinin kıyısına gelmiş zayıf bir organizasyondan oluşmakta ya da kaynaklanmakta, nihayetinde küresel bir savaşa dönüşmekte ya da çözülmektedir (Modelski, 1978). Küresel savaşlar küresel siyasal sistemin kuruluşunu belirleyen, sonuçları bakımından çeşitli, geniş alanlara yayılan çatışmalardır (Modelski, 1972, s. 291). Bu çatışmalar bazen bir nesil boyu sürebilmekte ve yeni bir dünya düzeni ortaya çıkarmaktadır. Bu çatışmalardan sonra üstün konumu ile bir dünya gücü ortaya çıkmakta, mücadele sırasında dünyayı düzenlemekte sonrasında barış düzenlemeleri ile devletler hiyerarşisinde kendi pozisyonunu resmileştirmektedir. Bir diğer nesil, yeni düzeni sürdürmekte, düzeni oluşturan enerji tükenmeye başladığında düzen çökmektedir. Önceki küresel liderin otoritesi büyük ölçüde yıpranmaya başladığında, sistem çok kutupluluğa doğru hareket etmektedir. Büyük güçler arasındaki rekabet sertleşmekte ve oligopolist bir karakter kazanmaktadır. Düzen çözülmeye başladığında, sistem tedricen çıkış noktasına doğru meyletmektedir.

1500 yıldan bu yana dört tamamlanmış döngü ile bir devam etmekte olan döngü bulunmaktadır. Tarihsel önermeler ortalama bir döngünün Britanya'nın ikinci döngüsü olan 1815'ten 1945'e kadar 130 yıl sürmesi hariç, genelde 100 yılın biraz üzerinde olduğunu göstermektedir. Modelski bu yüzden döngülerin "uzun" olarak nitelendirilebileceğini ifade etmektedir (1978).¹

2.2.1.1. Uzun Döngüleri Belirleyen Tarihsel Süreç

Uzun döngüler tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, 15. yüzyılın sonuna doğru, küresel sistemin dağınık bir yapıda olduğu görülmektedir. Kıtalararası ticaret Çin, Hindistan, İran, Mısır ve Batı Avrupa arasındaki bazı noktaları kapsamaktadır. Deniz trafiğinin kontrolü 15. yüzyılda İskenderiye ile ticareti tekelinde bulunduran Venedik'teydi.

Batı Afrika, Atlantik'teki araştırmaların ardından Christopher Columbus 1498'te Amerika'yı keşfetti. Aynı yıl Vasco da Gama Ümit Burnu'nu geçerek Hindistan'ın Kalküta bölgesine ulaşmıştı. Sahip oldukları deniz kuvveti ile okyanuslar üzerinde bir dizi üsler tesis ettiler. 1515'te omurgasını "Carreira de India"nın oluşturduğu bir düzen Lizbon ile Goa arasındaki deniz rotaları boyunca ticareti baharat oluşturuyordu. İtalya ile savaşlar Portekiz'in başarısını hızlandırdı. Hint Okyanusu'nda Gucerat'ın ve Mısır'ın donanması Portekizlilerin bölgeye hâkim olmasına engel olamadılar. Nihayetinde Portekiz küresel güç statüsüne erişti (Modelski, 1978).

16. yüzyılın ikinci yarısında Portekiz donanmasının faaliyeti azaldı. İspanya'nın Portekiz üzerindeki baskıları artmaya başladı ve 1580'de İspanya kralı II. Philip Portekiz'i işgal etti. İspanya kralının Portekiz'deki başarılarının ardından Hollandalılar, baharat ticaretini Portekizlilerin ellerinden almak üzere Doğu rotalarında seyretmeye başladılar (Modelski, 1978).

1581'de yedi Felemenk vilayeti Birleşik Felemenk Cumhuriyeti olarak İspanya Habsburglulardan bağımsızlıklarını ilan etti. 1602'de Amsterdam'da "Felemenk Doğu Hindistan Şirketi" (Vereenigde Oost-Indische Compagnie-VOC) kuruldu ve

¹ Nikolai Kondratiev'in ekonomik faaliyetlerde "uzun dalgaları" ve Schumpeter'in "uzun döngüleri" 50 yıllık zaman dilimlerini içermektedir.

baharat rotasında ticarete atıldı. Şirket zamanla savaş yeteneğine sahip, para basabilen, anlaşmalar müzakere eden, koloniler kuran yarı resmi yetkilere sahip büyük bir tekele dönüştü (Hayton, 2014, s. 36). Hollanda'nın Doğu Hindistan Şirketi'nin 1602'de kurulması ve 1609'da Birleşik Vilayetlerin İspanya ve Portekiz Kralı ile On İki Yıllık Ateşkes Antlaşması imzalamaları ile Hollandalıların oluşturacakları küresel sistemin temelleri oluşturuldu (Modelska, 1978).

Bazı açılardan Hollanda da Portekiz gibi küresel sistem için oldukça küçük bir yapıdaydı. Birleşik Vilayetlerin nüfusu Portekiz'den fazla değildi, ayrıca küresel uğraşlar içerideki bölünmeden etkileniyor, Amsterdam ve Zeeland gibi karaya odaklı vilayetler ile Oranjistleri² dengelemek gerekiyordu. Aynı zamanda İspanya ve onun evrensel monarşi iddialarına karşı olan İngiliz ve Fransızların desteğini alıyorlardı. Hollanda donanması İberyalı rakiplerine göre, üstünlük elde etti ve Hugo Grotius'un denizlerin serbestisi (mare liberum) doktrinini güçlendirdi ve sonucunda küresel liderliğin temelini atmış oldu (Modelska, 1978). Alfred Mahan 1660'da Hollanda'nın durumunu şu sözlerle anlatmaktadır: 'Bu devlet...gücünün ve etkisinin zirvesine şimdi ulaşmış-bir güç olarak...tamamen denize, büyük denizci ve ticaret dehası Hollanda insanın bu unsuru kullanmasına bağlıydı...' Hollandalılar kendilerini" yaşadıkları çağın deyimiyle "tüm denizlerin kervanları" yaptılar' (1957, s. 83). O dönemde Avrupa'daki ticaret gemilerinin ¾'ünü Hollanda gemileri oluşturmaktaydı. Baltık bölgesinde ticareti kontrol ediyor olmaları, Avrupa'nın ticaretini neredeyse tekelleştirmiş olmaları Venedik'in nüfuz alanı ile birleşince, Hollanda'nın Doğu ve Batı Hint Adaları ile baharat ticaretini, Afrika ve Amerika'ya yönelik çıkarlarını güçlendirdi. 1570'ten sonra, Seville'nin dolaylı olarak kontrol edilmesi Amsterdam'ın, İspanyol Amerika'sını da kendi ağına çekmesini sağladı (Braudel, 1972, s. 636-642). Gine'de Fort Nassau (1612),

² Hollanda Cumhuriyeti tarihinde Oranjizm veya prinsgezindheid (prens yanlısı görüş) cumhuriyet taraftarı Staatsgezindes Partisine rakip siyasi bir akımdır. Oranjistler Hollanda Kraliyet ailesinin renginden ismini almaktadırlar. Oranj Prenslerinin Oranj Kabinesinde, orduda ve Hollanda şehirlerinin yönetiminde (regenten) bulunmalarını desteklemişlerdir. Monarşist liberal akımı temsil eden Oranjist Partinin destekçileri çoğunlukla çiftçiler, askerler, soylular, Ortodoks, Katolik ve Protestan rahiplerden meydana gelen gelenekselcilerden oluşmaktadır.

Kuzey Amerika'da New Amsterdam³ (1625), Karayipler'de Curaçao (1634), Güney Afrika'da Capetown (1652), Güneydoğu Asya'da Batavia⁴, Malakka ve Seylan Adası ile Japonya'ya girişin (1639) ve Hollanda'nın oluşturduğu küresel ağın düğüm noktalarını oluşturuyorlardı. Amsterdam Bankası ve Borsası (1609), Deniz Sigorta Odası (1598) ve Tahıl Borsasının (1616) kurulması sistemin çekirdek kurumlarını oluşturdu. Hollanda'nın üniversiteleri, sanatı ve bilimi ile bunların eserleri (dönemin medyası) Hollanda'nın evrensel varlığının temel kurumlarını tesis etmişti (Modelski, 1978).

Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşlarından İngiltere ve Fransa'nın güçlenerek çıkması ve bu ikilinin ticaret savaşları ve rekabeti, 17. yüzyılın sonlarına doğru Hollanda'nın pozisyonunda gerilemeye neden oldu. Fransa'nın niyetlerine yönelik kuşku Nant Buyruğunun⁵ kaldırılması ile arttı. Hollanda genel valisinin 1689'da Büyük Britanya'yı korumak üzere İngiltere'ye giderek Anglo-Hollanda ittifakını oluşturdu.⁶

1713'te imzalanan Utrecht Antlaşması ile Hollanda Fransa'ya karşı konumunu korumuş ancak karşılığında sahip olduğu dünya gücünü Büyük Britanya olarak anılacak küresel lidere devretmiştir. İngiliz donanması açık denizlerde Fransız donanması ile çatışırken Hollanda karada muharebelere katılmış, donanması artık eski gücünü kaybetmiştir. İngiliz donanması İngiltere'nin en büyük sanayi olmuş, Manş Denizi, İrlanda Denizi, Atlantik Okyanusu ve Cebelitarık üzerinden Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmiştir. Savaş

³ Bugünkü Eski New York.

⁴ Jakarta'nın eski adı.

⁵ Nant Buyruğu (Édit de Nantes) 13 Nisan 1598'de Fransa Kralı IV. Henry tarafından yayınlanmış, çoğunlukla Katolik olan Fransa'da Kalvinci Protestanlara önemli haklar tanımıştır. Buyruğun yayınlanmasındaki gaye ülkede birliğin sağlanmasıdır. 1685'te Louis XIV tarafından ferman yürürlükten kaldırılınca Protestanlık büyük bir katliamla yasaklanmıştır.

⁶ İngiltere 1688'de II. James döneminde buhran ve iç karışıklık yaşayınca, Hollanda valisi William III'ün eşi Mary İngiltere ve İskoçya Krallığı hükümdar varisi olduğundan, 1688'de İngiltere'den gelen çağrı üzerine Büyük Britanya'yı kurtarmak üzere bir donanma ile 5 Kasım 1689'da Portsmouth'ta karaya çıkmıştır. Büyük Britanya'yı ele geçirmesinden sonra Kral II. James Fransa'ya sığınmak zorunda kalmış, Hollanda Valisi William III Oranj Prensi olarak eşi II. Mary ile birlikte 1689'da İngiltere ve İskoçya tahtına oturmuştur.

için 1694'te devletin borçlanması sonrasında İngiltere Bankası kurularak ekonominin mobilizasyonu ve kontrolü sağlanmıştır (Modelska, 1978, s. 221).

Bazı tarihçiler tarafından “Birinci Britanya İmparatorluğu” olarak da anılan Britanya'nın ilk küresel sistemi, dünya ticaretinin sıkı kontrolüne dayanmaktadır. İngiltere'nin dünya ticaretindeki üstün konumu o dönemde iki unsura bağlıdır. Birincisi, önceki dünya güçlerinin tesis etmiş oldukları avantajlardan faydalanmasıdır. İkincisi ise, Fransa'ya karşı uzun süren savaşta müttefik olan Hollanda'nın Britanya'nın kurduğu sisteme bağlı kalmasıdır. Bu arada Amsterdam finansın merkezi olmayı sürdürmüş, ancak Hollanda donanması Britanya ile güç ve ticaret bakımından baş edemez duruma gelmiştir. Portekiz 1703 Methuen antlaşmaları ile İngiliz tüccarlarına önemli imtiyazlar vermiştir. Utrecht Antlaşması ile İspanya Latin Amerika'daki krallıklarını Britanya'nın ticaretine sınırlı olarak açmıştır. Fransa'nın 1763'te Kanada, Karayipler ve Hindistan'daki etkinliği sona ererken İngiliz Doğu Hindistan Şirketi Asya'yı kontrol etmeye başlamıştır (Modelska, 1978).

Britanya'nın dünya ticaretindeki nüfuzu, “dengeleyici” (balancer) olarak Avrupa siyaseti ile birleşince, Avrupa kıtasında toprak ilhakı ve büyük devletler ile daimî ortaklıktan kaçınmıştır. Kıtasal üstünlük kurmak üzere güç kazanmaya çalışan taraf olursa Britanya o gücün karşısında yer alacaktır (Modelska, 1978).

1763'te Fransa'nın küresel ihtirasları engellenmişti, ancak Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı Fransa'ya istediği fırsatı verdi ve Britanya'nın kurduğu sistemde kargaşaya neden oldu. Fransız İhtilali ve Napolyon İmparatorluğu sistemin temel dayanaklarından biri olan Avrupa Güç Dengesini test etmeye başladı. 1713'te Avrupa'da güç dengesi oluşturuldu ve 1814-1815'te yapılan antlaşmalar ile oluşturulacak küresel sistem için yeni bir küresel savaş gerekti.

İkinci Britanya Sistemi birincisinin temel özellikleri olan; Avrupa dengesi ile birlikte büyük devletler arasında Avrupa'nın uyumu (concert), denizlere hakimiyeti ve Avrupa dışı küresel ticarete kontrolü içermektedir. Bunlardan son iki prensip, ilk yıllarda Amiral Nelson tarafından sıkı bir şekilde uygulanmıştır. 1770'ler ve 1780'lerde kaybedilen pozisyon sonraki 20 yılda yapılan savaşlar ile tekrar kazanılmış ve yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Yeni sistemde Londra bankacılığın ve deniz ticaretinin merkezi yapılmış, serbest ticaret meşrulaştırılmış, sanayi ve teknolojiye üstünlük Britanya'yı dünyanın atölyesi haline getirmiştir (Modelska, 1978).

İkinci sistem önce Avrupa'da yaşama gücünü kaybetmiş, Britanya'nın sanayideki tekeli 1860'larda Avrupa ve Amerikalı rakipleri tarafından aşındırılmaya başlanmıştır. Demiryollarının yaygınlaşması deniz yollarının kontrolü ile denizlere hakimiyetin sorgulanmasına neden oldu. Dünya ekonomisi 1873'ten sonra kalıcı bir depresyona girdi ve ticarete rekabet arttı. Britanyalı tüccarlar iki yüz yıl sonra ilk kez savunmaya çekilmek durumunda kaldılar.

Alman ulusalcılığı ile beslenen Bismarck İmparatorluğu Avrupa'nın dengesinin sorgulanmasına neden oldu, emperyalizm mücadelesi Avrupalı güçlerin sömürgelerini artırma çabasına döndü.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda barışın tesisi yeni dünya düzeninin temellerinin oluşturulmasında ABD'nin kaçınılmaz rolünü ortaya çıkardı. Ancak bu durum o dönem Başkan Wilson tarafından reddedildi. Sonuçta ortaya çıkan otorite boşluğu çatışma felaketini ortaya çıkarmıştır. Modelski'nin uzun döngülerine ilişkin temel bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

20. yüzyılda küresel çatışmanın yani iki büyük savaşın ardından 1945'te kurulacak ve bir nesil boyu sürecek dünya düzeni dönemi başladı. Modelski'ye göre 20. yüzyılın savaşları ABD'yi küresel liderliğe oturtmuştur. ABD bu rolü iki büyük savaşta Alman karşıtı koalisyonu katkılarıyla almış, Britanya sessiz ve gönüllü olarak küresel düzen sorumluluklarını ABD'ye devretmiştir.

Britanya'nın yerini almadaki son adım, Marshall Planı ve Truman Doktrini ile gerçekleşmiş ve Amerikalı liderler Britanya'nın yerini alma niyetlerini açıkça beyan etmişlerdir. Küresel siyasetin uzun döngüleri teorisine göre küresel sistem şu anda 5'inci uzun döngüsünde bulunmaktadır (Modelski, 1978).

2.2.1.2. Uzun Döngülerin Mekanizmaları

Küresel siyasetin uzun döngülerini belirleyen iki koşul bulunmaktadır. Bunlar; küresel düzen tesis etme arzusu ve dünyanın bugüne kadar yaşamış olduğu küresel sistemin çaresiz zayıflığı ve özel nitelikleridir. Kurumsal düzenlemeler yoksa sistemin karakterini belirleyen ve tekrarlayan paternler de olmayacaktır.

Her düzen eninde sonunda bozulmaktadır. Her sistemde düzen sürekli kuvvetten düşmekte bu yüzden korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Düzenin sürdürülmesi ve yeniden inşası, kayıpların kusursuz bir eşgüdümle onarımı söz konusu olmadığından her sistem dengesiz ve inişli çıkışlı olmakta, gerileme,

restorasyon ve toparlanmadan oluşan ardışık evreleri yaşamaktadır (Modelska, 1978).

Tablo 1

Uzun Döngüler: Temel Bilgiler.

Dünya Gücü	Küresel Çatışma	Meşrulaştıran Antlaşmalar	Kurumsal Yenilikler	Gerilemenin Başlangıç Noktası
Portekiz	İtalyan Savaşları (1494-1517)	Tordesillas Antlaşması (1494)	Araştırma ve Keşif Organizasyonu Küresel üs ağı Carreira de India (donanma) Antwerp Antrepodu	İspanya'nın ilhakı (1580) Din Savaşları (1576)
Hollanda Birleşik Vilayetler	İspanyol Savaşları (1579-1609) (Hollanda Bağımsızlık Savaşı)	İspanya ile 1609'da On iki Yıl Ateşkes Antlaşması	"Mare Liberum" denizlerin serbestliği ilkesi Amsterdam Bankası ve Borsası Tahıl Borsası Doğu Hindistan Şirketi	İngiltere ile savaşlar Fransa ile savaş (1672-1678) İngiliz Devrimi
Büyük Britanya (Birinci)	Fransız Savaşları (1688-1713) (Louis XIV)	1713 Utrecht Antlaşması	Denizlere hakimiyet (Command of the sea) Avrupa Güç Dengesi Dünya Ticaretinin Dolaylı Kontrolü İngiliz Bankası ve Devlet Borçlanması	ABD'nin Bağımsızlığı Polonya'nın Bölünmesi Fransız Devrimi
Büyük Britanya (İkinci)	Fransız Savaşları (1792-1815)	1814-15 Paris, Viyana	Deniz Komutanlığı Kölelik karşıtlığı Serbest ticaret altın standardı, Sanayi devrimi Latin Amerika'nın bağımsızlığı Çin ve Japonya'nın dışarı açılması	Anglo-Cermen deniz rekabeti Emperyalizm Rus Devrimi Büyük Depresyon
ABD	Alman Savaşları (1914-18, 1939-45)	1919 Versailles, 1945 Yalta, San Francisco Potsdam	Birleşmiş Milletler Stratejik Nükleer Caydırıcılık Çokuluslu Şirketler Sömürge kolonilerden çekilme Uzayın araştırılması	

Kaynak: (Modelska, The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State, 1978, s. 225)

İncelenen beş uzun döngünün ortak özelliklerine gelince bunlar; kurulacak düzene şekil veren küresel bir savaş merkezli olmaları, bir güç tekeline dayanmaları, özgün işlevsellikleri ve kaçınırsalar da bölgeciliğe sürüklenmeleridir.

Bildiğimiz dünya düzeni sistemlerinin hepsi küresel bir çatışma ya da büyük ölçekli cebir koşullarında ortaya çıkan, yıkıcı olduğu kadar yaratıcı kuvvet yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Her biri kaynağını ve kimliğini bir dünya savaşından almakta, savaş sırasında ya da hemen sonrasında kurumlar ve düzenlemelerden bir dünya gücü olarak doğmaktadırlar. Her bir savaş büyük bir coğrafyada, uzun bir dönemde, önemli kayıplar verilerek gerçekleşmiştir. Son iki yüz yıldaki savaşların zayıyatı tüm zamanlarınkinin $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturmaktadır.

Modelski'ye göre, kaderleri bir iç savaş (Fransız İhtilali, Amerikan İç Savaşı) ile şekillenmiş ulusların siyasal sistemleri yaşadıkları iç kargaşanın mirasını üzerlerinden kolaylıkla atamamaktadır. Genellikle kendilerini idame ve yenileme konusunda başarısız olan söz konusu devletler, büyük savaşlar ile büyük bir enerji boşalmasına neden olmaktadır. Enerjisi tükenen sistem ise, kaçınılmaz olarak çürümeye sürüklenmektedir (1978, s. 227).

Yoğun küresel çatışmadan kaynaklanan, birbirini takip eden dünya düzenleri temelde yüksek yoğunluklu güç oluşturabilme yeteneği ile kendisini gösteren güç dağılımına dayanmaktadır. İlk dört küresel sistemin özünde bu; deniz gücünde üstünlük ve gerektiğinde deniz ulaştırmasını düzenlemek ve belirli bir deniz alanını tecrit edebilmek kapasitesini ifade etmektedir. Britanya bu gerekliliği Mahan'ın daha sonra "deniz kuvveti" olarak yeniden ifade ettiği "denizlere hakimiyet" (command of the sea) doktrini ile kural olarak rakiplerinin sahip olduğundan daha fazla bir deniz kuvvetine sahip olmayı (iki kat kuvvet standardı) hedeflemiştir. Bugün ABD çağımızın küresel sisteminde okyanusları, hava, uzay ve elektromanyetik spektrumda üstün konumdadır (Modelski, 1978). Amerikan deniz kuvvetleri kendisinden sonraki 17 deniz kuvvetinin sahip olduğu gücün toplamına eşit bir güce sahiptir. Uzayda ve siber uzayda liderdir. Hava üstünlüğüne sahiptir. Savunma bütçesi küresel toplamın yarısına eşittir (Nye, 2015, s. 8).

Küresel çatışmalarda elde edilen üstünlük uzun sürmemekte, sonuçta kaçınılmaz olarak rakip güç merkezlerini cezbetmektedir. Geçmişin hazırladığı küresel sistem, kısa vadede büyük güçlerin üstünlüklerini maksimize ettikleri,

uzun vadeli küresel çıkarların ikinci dereceye düştüğü, oligopolist rekabetin hâkim olduğu bir arenaya dönüşmektedir.

Küresel güçler genel olarak küresel işlevler ile ilgilenmekte, küresel sorunları çözme arzusuyla yeteneklerini geliştirmektedirler. Bu bir anlamda büyük kaynakların mobilize edilmesi, uzak coğrafyalarda, karmaşık iletişim ağlarında faaliyet göstermek anlamına gelmektedir. Ancak bunları yapabilmek için düğüm noktaları, üsler ve bölgesel idare merkezlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel güç, tesis edilmiş küresel ağın fonksiyonel olarak kontrolünü gerektirmektedir. Bu asgari bölgesel sorumluluk ve azami küresel işlevsellik ile sağlanmaktadır. Portekiz ve İspanya bölgeselciliğin çekiciliğine kapılıp, işgale girişmiş, Hollanda ve Britanya'nın Doğu Hindistan Şirketleri zamanla Doğu Asya'da bölgesel kontrolün mekanizmaları haline gelmişlerdir (Modelska, 1978).

Bölgeselcilik küresel gücün ezeli düşmanıdır. Toprakların, şehirlerin kontrol edildiği illüzyonunu yaratırken, zamanla amacına hizmet edemez hale gelmektedir. Uzak cephelerde savunma, küresel ağın kaynaklarını ve ömrünü orantısız şekilde tüketmektedir. Bu da halk tabakalarının eriyip birleşmesine, ulusal, bölgesel ve küresel görevlerde karmaşaya, yerel ve ulusal liderler ile çatışmaya, kargaşa ikliminin yaratılmasına sebep olmaktadır (Modelska, 1972, s. 284, 285).

2.2.1.3. Uzun Döngüler ve Ulus Devlet

Ulus-devletin rolüne gelince, bilinen dünya düzenlerinde ulus-devlet iki nedenden dolayı kilit rol oynamaktadır. Tüm dünya güçleri ulus-devletlerdir. Küresel sistemin işletilmesinde ulus-devletler rol oynamışlardır. Modelska'ya göre peşi sıra gelen tüm dünya düzenleri hep ulus-devletler tarafından oluşturulmuştur. Dünya gücü olmaya erişmiş tüm devletler, ulus-devletlerdir. Portekiz Avrupa'nın ilk modern ulus-devletidir. Hollanda ve Britanya keza öyledir. Yine ABD dünyanın en eski ve en başarılı ulus-devletidir.

Ana fikir olarak ulus-devlet, dünya gücü olmanın anahtarıdır. Yani Portekiz, Hollanda, Britanya ve ABD'de olduğu gibi etkili ulusal bir siyasi sistemin başarıyla oluşturulması, başarılı küresel angajmanların ön koşuludur.

Ulus-devletler ayrıca küresel savaşlarda en etkili birimlerdir. Dünya güçlerinin tekelleşmesi, küresel statünün sağladığı kazancın paylaşımı sorununa neden olmakta bu da hasımları rekabete zorlamaktadır.

Küresel güçlerin sömürgeciliğe temayülü, işlevsellik ile bölgecilik arasında açmazda kalan sömürgeci ulus-devletin toprağın çekim alanına kapılmak gibi garip bir huyu bulunmaktadır (Modelska, 1978).

2.2.1.4. Uzun Döngü Safhaları

Uzun dönemler yükselen ve gerileyen faz olmak üzere iki safhaya ayrılmaktadır. Yükselen safhanın kaynağını, sonunda küresel savaşa neden olan karmaşa ve çözölme oluşturmaktadır.

Ulus-devlet uzun döngülerin her iki safhasında da farklı ve karşıt roller üstlenmektedir. Dünyadaki istikrarsızlık ortamının sert rüzgarları ile güçsüz devletler baş edemezken, büyük devletlerde muazzam baskı oluşmaktadır (Modelska, 1978). Bu koşullar E.H. Carr'ın deyimiyle 'kendi kaderini tayin etme (self determinasyon) krizine' neden olmaktadır (Carr, 1942).

Bariş sürecinde küresel güçler dünya problemleriyle ilgilenemez duruma geldiğinde, ilişkilerin karmaşıklığı bu görevi diğer ulus-devletlere yüklemekte, ulus-devletler sorumluluğu üstlenerek, yeni işlevler edinmektedirler. Küresel gücün tekel pozisyonu tedricen zayıfladığında, küresel statü ve bölgesel liderlik için diğer devletlerin rekabete katılma istekleri artmaktadır.

Modelska'ye göre içinde bulunduğumuz beşinci uzun döngünün yükselme safhası geçilmiş ya da geçilmek üzeredir (1978).

2.2.2. Wallerstein'in Dünya Sistemi Teorisi

Hegemonya konusunda önemli çalışmalar yapan teorisyenlerden biri de ABD'li neo-Marksist sosyolog Immanuel Wallerstein'dir. Wallerstein analizlerini dünya sistemi üzerinden yapmaktadır. Bu sistem mevcut politik ve ekonomik yapıdan oluşan ve özünde kapitalist olan dünya sistemidir. Dünya sistemleri farklı tarihsel dönemlerde farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bunu dünya imparatorlukları ve dünya ekonomileri kavramları ile anlatmaktadır (Arı, 2018).

Wallerstein'a göre dünya tarihi üç hegemonik dönemden geçmiştir. Bunlar; Birleşik Eyaletlerin⁷ (United Provinces) yani Hollanda'nın 1620-1650 yılları arasındaki hakimiyeti, Birleşik Krallığın 1815'ten 1873'e kadar sürdürdüğü hakimiyet ile ABD'nin 1945-1967 yılları arasındaki hegemonyasıdır (Wallerstein, 1984). Bugünkü dünya sistemi 16. yüzyıl Avrupa'sında doğmuş, tüm dünyaya yayılmıştır. Yayılmayı sağlayan sürükleyici güç kapitalizmin kendisidir (Hülagü, 2016).

Modern dünya sisteminde temel yapıyı; çevre, yarı-çevre ve merkez üçlüsü oluşturmaktadır. Wallerstein'a göre yarı çevre ülkeler kapitalist dünya sistemi için temel iş gücü kaynağıdır ve merkez ülkelerdeki iş ücretleri artışlarını baskılamak için kullanılırlar. Aynı zamanda merkezde kârlılık oranı düşen endüstrilere ev sahipliği yapmaktadırlar. Wallerstein'ın sisteminde refah çevreden merkeze doğru yoğunlaşmaktadır (Hülagü, 2016).

Kendi siyasal ütopyası içinde kapitalist dünya ekonomisi "egemen devletler" olarak adlandırılan siyasi kalıpların meşrulaştırıldığı ve sınırlandırıldığı devletlerarası bir sistemdir (Wallerstein, 1984). Bu dünya sisteminde kapitalistler sınırsız pazara ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bu yeterli değildir. Devletlere de ihtiyaç vardır. Bu yüzden kapitalist dünya sisteminde genel bir iş bölümü içerisinde faaliyet gösteren pek çok devlet bulunmaktadır (Hülagü, 2016).

Wallerstein'a göre, devletler sisteminin özünü anlamak için 'dünyada kaynak dağılımı nasıl yapılır' sorusu sorulmalıdır. Kaynak dağılımında kime ne düştüğü ve bu bölüşümün kurallarının kim tarafından belirlendiği soruları ile sistemin nasıl çalıştığı anlaşılmaktadır. Dünya tarihindeki sistemsel ve dönemsel farklılıklar esasen kaynak dağıtım mekanizmasındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Dünya imparatorlukları döneminde, temel mekanizma merkezi otoriteye çevreden gelen vergi ve haraçlarken, dünya ekonomileri döneminde kaynaklar merkezi bir otoritenin buyruğu ile değil, piyasa aracılığıyla tevzi edilmektedir. Dünya sistemi analizlerine göre kaynak dağıtım mekanizması dönem dönem

⁷ Bugünkü Hollanda'da eski Felemenk Cumhuriyetini oluşturan Holland, Zeeland, Gelderland, Utrecht, Friesland, Overijssel ve Groningen'den oluşan yedi eyaleti ifade etmektedir.

farklılıklar gösterse de değişmeyen tek şey çevreden merkeze kaynak aktarımıdır (Hülagü, 2016).

Devletlerarası hiyerarşinin tesisinde eşitsiz değişim/mübadelenin etkileri olmaktadır. Merkezin çevreden ucuza hammadde alıp, pahalıya satması anlamına gelen eşitsiz mübadele, Wallerstein'a göre kapitalizmin çalışma yasalarını ifade eden maddeci yaklaşımı göstermektedir. Ayrıca değer aktarımı, yani sömürü yalnızca sermayedar ile emekçi arasındaki bir ilişki değildir. Merkez ülkelerin emekçi sınıfları da çevre ülkelerden yapılan artı değer sömürüsüne ortak olmaktadır (Hülagü, 2016).

Wallerstein'e göre genel olarak merkezdeki devletler (core states) ve özellikle mevcut olan hegemonik devlet, kendi sanayinin sahip olduğu avantajlı koşulları güçlendirmeye ve dünya üzerindeki kültürel hakimiyetini empoze ederek devletlerarası sistemdeki rolünü meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bunu üretimi değiştirerek (exchange of production) ve üretim döngüsünde (product cycle) ayarlamalar yaparak sürdürmektedir (Wallerstein, 1984).

Merkezin gelişmesi için kapitalizmin çevrede azgelişmişliğe neden olması, kapitalist sermaye birikiminin güvenliği için kapitalist bölgesel merkezlerin sürekli inşa edilmesi gerekmektedir. Yarı çevre devletler hem sömürücü hem de sömürülen devletler olduklarından ancak bölgesel güç olabilmektedirler. Sistemin bir bütün halinde çalışması için emniyet valfi işlevi görmek gibi önemli misyonları vardır (Hülagü, 2016).

Wallerstein'ın mekânsal bölümlemesi aynı zamanda zamansal bir ritme de sahiptir. Buna göre kapitalizmin parlama ve çöküş ya da genişleme ve daralma dönemleri vardır (Hülagü, 2016).

Kapitalist dünya ekonomisi, belli üretim türlerinin yani kapitalist üretim tarzının, sermaye birikiminin tarihsel bir süreç içerisinde belli sınırlı bölgelerle yoğunlaşmasına dayanan, hiyerarşik bir dağılım eşitsizliğini içeren sistemdir. Doğaları gereği tekeller kırılğan olduklarından, modern dünya sisteminde bu yoğunlaşma merkezleri tarih boyunca bazen sabit, bazen süreksiz ve sınırlı olmuş ve hep önemli yeniden konumlamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Yeniden

konumlanmanın değişim mekanizmaları döngüsel Kondratiev⁸ ritimleridir. Bu döngüler 50-60 yıllık dönemlerde kâr kaynaklarının, üretim ve finans alanları arasındaki dönüşümünü ifade etmektedirler. Kondratiev A dönemleri üretim ve yüksek kâr ile karakterize iken, Kondratiev B dönemleri finansal gelir ve düşük kâr ile formüle edilmektedir⁹. Her durgunluk döneminde üretim süreçleri ağıni yeniden yapılandırmak için baskılar yaratmaktadır (Wallerstein, 1984).

Wallerstein, 16. yüzyıldan beri süregelen dünya sisteminin bugün terminal safhada olduğu iddia etmektedir. Soğuk Savaş'ın sonu, Wallerstein'a göre liberalizmin zaferi değil krizidir. Bu durum dünya sisteminin toptan krize sokmaktadır. Küreselleşme sistemin bitiş evresinin üzerini örten ideolojik işlevli bir söylemdir (2006). Irak Savaşı'nın da kapitalist sistemi çöküşten kurtarmak için yapıldığını iddia etmektedir. Amaç yayılma konusunda kendi sınırlarına ulaşan kapitalist dünya ekonomisi için dünyanın geri kalan ekonomilerini merkezin birikimine açmaktır.

Dünya Sistem analizinin başka bir temsilcisi İtalyan asıllı tarihçi Giovanni Arrighi de içinde bulunduğumuz dönemdeki mali genişlemeyi "ölümcül krizin" (terminal crisis) sinyali olarak görmektedir. Arrighi'ye göre rejim çökecek ve yerine yenisi kurulacak veya askeri ve ekonomik olarak eskisinden daha güçlü aktörler ortaya çıkacak ya da dünya kapitalizmindeki anomi askeri ve ekonomik

⁸ Sovyet iktisatçı Nikolai Kondratiev, 1920'li yıllarda yaptığı araştırmalarda, kendisini tekrar eden genişleme ve bunalım dalgalarını gözlemlemiş ve bu şablonu açıklayacak bir teori geliştirmiştir.

⁹ Robert Keohane Marksizmi belirsiz ve ampirik destekten yoksun bir pervasızlık örneği olarak görmektedir. Çünkü kapitalizm karşıtı önermelerinin temelini oluşturan Kondratiev döngüleri Klas Eklund'un kapsamlı çalışması ile yürütülmüştür (1984, s. 44). Eklund'a göre Kondratiev döngülerinde "küçük kareler regresyon analizi" kullanılarak, eğilimler 9 yıllık hareketli ortalamalar ile yumuşatılmıştır. Döngüler 140 yılı kapsayan, iki tam ve bir yarım dönemden oluşmaktadır. Bu yüzden istatistiki temeli zayıftır. Döngülerin teorisinde de problemler bulunmaktadır. Kapitalist döngüler olarak gösterilen 50 yıllık eğrilerin karakterini ve sürelerini kapitalist kuvvetlerin iç devinimi değil, dış şartlar belirlemektedir. Uzun döngüleri düzenleyen mekanizmalar olarak demiryolu, kanal inşaatları gibi sabit varlık sermaye yatırımları gösterilmiştir. Ekonomik hayatın uzun döngülerinin mevcudiyetini dayandırdığı: (1) 'Döngülerin düzenli zaman aralıklarında gerçekleştiği; (2) 'Farklı karakterdeki serilerde aynı anda, benzer sapmalar görüldüğü'; (3) 'Uzun döngüler uluslararası olgular olduğu' argümanlarının hiçbirini sunulan maddi veriler ile doğrulanamamaktadır (Eklund, 1980).

gücün iki kola ayrılmasına bu da kapitalist sistemin ya Batı merkezli bir imparatorluk düzenine ya da kapitalist olmayan bir dünya ekonomisine dönüşmesine veya sistemik sonsuz kaosa neden olacaktır (Arrighi, 2010, s. 371, 372).

Wallerstein'in teorisinin durağan-sabit bir dünya kurgusuna sahip olduğunu söyleyenler arasında Uİ disipliniinde eleştirel yaklaşımın doğuşu ve gelişimine önemli katkıları olan Robert Cox da bulunmaktadır. Cox, Wallerstein'in merkez ve çevre kavramlarını tamamıyla reddetmemektedir. Ancak bu kavramların birer iktisadi coğrafi kategori olarak algılanmalarına karşıdır. Ona göre çevre ülkeleri ifade eden ucuz, yarı nitelikli işgücü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde de çevre bulunmaktadır ve dünya sistem analizinin dayandığı bağımlılık ve az gelişmişlik kategorileri, yalnızca ülkeleri değil, bir ülkenin içinde yer alan farklı nüfus birimlerini de tanımlamalıdır. Ayrıca Cox'a göre bu türden bir bütün algısı sıkıntılıdır ve ulus devletler temelinde bir iç dış ayırımına dayanır. Cox'a göre dünya düzenini anlamak için kapitalist üretim biçiminin uluslararası iş bölümünden ziyade, dayandığı, ulus aşırı özelliği göz önünde bulundurulmalıdır (Hülagü, 2016).

2.2.2.1. Cox ve neo-Gramşiyen Okul

Cox'a göre neo-realizm, devletlere maddi kuvvetleri penceresinden bakarak dünya düzenini maddi kuvvetlerin konfigürasyonu olan güç dengesi seviyesine indirgemektedir. Genellikle toplumsal kuvvetleri konu dışı oldukları gerekçesiyle görmezden gelen neo-realizm, devletlerin değişen formları ile pek fazla ilgilenmemiş, dünya düzeninin kurumsal ve normatif yönlerine çok az değer vermiştir. Realizmin uluslararası kurum ve normları da içerecek şekilde genişletilmiş hali "hegemonik istikrar" teorisidir (Cox, 1981).

Robert Keohane'ye göre, "gücün hegemonik yapısı sadece bir ülkenin tekelinde ise, itibar edilen sağlam kural ve rejimlerin oluşturulması kolaylaşmaktadır." Uluslararası ilişkilerin belirli faaliyet alanlarında, uluslar ötesi ve devletler arası ilişkileri düzenleyen ve kontrol eden, devletler tarafından tesis ve kabul edilmiş yöntem, kural veya kurumlardan oluşan yönetim düzenlemelerine "uluslararası rejimler" denilmektedir (Keohane & Nye, 2011, s. 5). Stephen D. Krasner'ın tanımıyla uluslararası rejimler; "uluslararası ilişkilerin

belirli alanlarına yönelik, aktörlerin beklentileri çevresinde oluşan açık veya zımni prensipler, normlar, kurallar ve karar alma işlemleridir” (1982) (1983, s. 1-3).

Kratochwil ve Ruggie’ye göre “geniş anlamda rejimler belirli sorun alanlarında beklentilerin eşgüdümünü sağlamak ve uluslararası davranışların farklı yönlerini düzenlemek üzere devletler tarafından tesis edilmiş idari düzenlemelerdir. Dolayısıyla normatif öğeler, devlet pratikleri ve idari rolleri içermektedirler. Rejimlere örnek olarak ticaret rejimi, para rejimi, okyanuslara ilişkin rejimler (kıta sahanlığı, uluslararası sular, karasuları vb.) ve benzerleri gösterilebilir” (1986).

Hegemonik istikrar teorisine örnek olarak 19. yüzyılın ortasındaki pax-Britannica ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki pax-Americana gösterilmektedir. Teori 19. yüzyılın sonlarından itibaren Britanya’nın devlet gücündeki göreceli düşüş ile birlikte, tesis ettiği dünya düzenindeki normlara uymada görülen gerilemeye benzer bir bozulmayı, 1970’ten sonra II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan düzende de görmekte ve bunu ABD’nin gücündeki düşüşe bağlamaktadır. Keohane, güç mübadele edilebilir bir unsur olmadığından, nüfuzunu sürdürmek isteyen devletin şartlara bağlı olarak gücü çeşitlendirmesi gerektiğine işaret ederek, belirli sorun alanlarında (enerji, para ve ticarete) teoriyi test etmiştir. Özellikle para ve ticaret alanlarında, ABD’nin gücündeki değişimlerin, ortaya çıkan değişiklikleri açıklamada yetersiz kaldığını, yurtdışındaki siyasi, ekonomik ve kültürel faktörlerin de devreye sokulması gerektiğini bulmuştur (1981).

Cox’a göre alternatif bir yaklaşım olarak, açıklanması gereken şeyin yani birbirini takip eden dünya düzenlerindeki göreceli istikrar kavramının yeniden tanımlanması ile işe başlanılmalıdır. Mevcut dünya düzeninin kolektif bir imgesi olarak maddi kuvvetlerin konfigürasyonu ile oluşan evrensel bir görüntü ve dünya düzenini yöneten kurumlar arasında uyum olması şartıyla hegemonya konseptinin istikrar ile aynı kefeye konulması sağlanabilir. Bu formülasyonda, devlet gücü yegâne açıklayıcı faktör olmaktan çıkmakta, açıklanması gereken sorunun parçası olmaktadır. Sorunun başka bir şekilde ifadesi, Keohane ve diğerlerinin işaret ettiği gibi Realist versiyonda büyük bir sorun olduğunu göstermektedir. Yani savaşlar arasındaki dönemde askerî açıdan üstün olmasına rağmen ABD’nin istikrarlı bir dünya tesis edememesini nasıl açıklamak gerekir? Güçlü bir devletin hakimiyeti hegemonya için gerekli olabilir ama yeterli şart değildir (1981).

Pax-Britannica ve pax-Americana dönemlerinin her ikisi de yeniden formüle edilen hegemonya tanımını karşılamaktadır. 19. yüzyılın ortalarında Britanya'nın dünya üstünlüğü deniz gücü üzerine kurulmuştu ve neticede Britanya bir ada devleti olarak tehditten uzak kalarak o dönemde nispeten değişken olan Avrupa'nın güç dengesinde "dengeleyici" olarak çalışmıştır. Britanya'nın prestiji hızla artıkça liberal ekonomik normlar (serbest ticaret, altın standardı, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımı gibi) geniş bir alanda kabul görmeye, çıkarların uyumu temelinde evrensel bir ideolojiye dönüşmeye başlamıştı. Uluslararası kurumlar resmen mevcut değilken, ekonominin ideolojik olarak siyasetten ayrılması, arka planda Britanya'nın zorlayıcı güç unsuru olarak deniz gücünü bulundurması, şehirlerin pax-Britannica'nın evrensel kuralları ile yönetilmesi ve düzenlenmesini sağlamıştı (Cox, 1981).

Bu tarihsel yapı 19. yüzyılın son çeyreğinden İkinci Dünya Savaşı'na kadar üç boyutta şekil değiştirmiştir. İlk periyotta önce Almanya'nın başkaldırısı, sonra ABD'nin güçlenmesi ile Britanya'nın deniz gücündeki üstünlüğün gerilemesi; sonra korumacılığın artması, yeni emperyalizm ve nihayetinde altın standardına son verilmesi ile ekonomik liberalizmin başarısızlığa uğraması; Milletler Cemiyeti ile geç gelen ve sonuçsuz kalan uluslararası kurumsallaşma, kurumsallaşmanın dominant bir güç ya da genel kabul gören ideoloji ile sürdürülememesi ve dünyanın karşıt güç bloklarına bölünmesi ve ardından pax-Britannica'nın çöküşü gerçekleşmiştir (Cox, 1981).

Pax-Americana'nın güç konfigürasyonu Sovyet Rusya'yı çevrelemek üzere, ittifaklar şeklinde yapılanmış ve önceki hegemonyalardan daha sağlam örülmüştür. Bu güç konfigürasyonunda istikrarın sağlanması, ABD'nin küresel ekonomide, Britanya'nın 19. yüzyıl ortalarında oynadığına benzer roller üstlenmesinin yolunu açacak uygun koşulları oluşturmuştur. Küresel ekonomik düzen liberal sistemin gözden geçirilmiş versiyonu Bretton Woods ile tesis edilmiş, sistemin kuralları ABD tarafından belirlenmiştir. Bu yüzden ABD kendi çıkarları için nadiren doğrudan müdahalelerde bulunmuştur. Kazanç peşinde koşan ABD'li girişimciler, ulusal gücü sürdürmek için yeterli güce ulaşmış, pax-Americana önceki hegemonyalardan daha fazla uluslararası kurum tesis etmiştir. 19. yüzyılda siyaset ve ekonomi arasında tesis edilen keskin ayırım Büyük Buhran ve Keynesçi doktrin ile bulanıklaşmıştır. Ulusal ekonomilerde devletler belirli meşru ve zaruri rollere sahip olduklarından, uluslararası ekonominin

yönetiminde çok taraflılık ve ekonomiye devletler arası bir karakter kazandırılmasına gerek duyulmuştur (Cox, 1981).

Güç, fikir ve kurumlar üzerine oturan hegemonya kavramı, uluslararası sistemde dengeyi sağlamak üzere, devlet hakimiyet teorisi ile ilgili problemlerin çözülmesine olanak sağlamıştır, ancak hegemonyada duraksama ve ilerlemeler da yaşanmaktadır. Örneğin, pax-Britannica güç konfigürasyonunu geliştirmesinden çok sonra ortaya çıkan ideolojik boyutu ile gelişmiş ve sonra gerilemiştir. 19. yüzyıldaki hegemonyaya özlem nedeniyle, savaşlar arasındaki dönemde Britanya liberal ekonomiyi tekrar canlandırmak ümidiyle, altın standardını sürdürmüş ve boşuna bir gayret içine girmişti. ABD özelinde bir örnek ise, iki dünya savaşı arasındaki dönemde ABD'nin maddi gücündeki büyümenin hegemonya için yeterli gelmeyişiştir. Roosevelt döneminde bu dönüşüm gerçekleştirilmiş, Birleşik Krallığın hegemonyası reddedilmiş (1933'deki dünya ekonomik konferansını baltalayarak ve altın standardı terk edilerek) ve "Yeni Anlaşma"nın (New Deal) prensipleri yeni dünya düzeninin ideolojisine tedricen entegre edilmiştir. ABD'deki neo-merkantilistler Britanya'nın yaptığı hatayı ABD'nin tekrarlamaması konusunda Amerikalı siyasetçileri uyarmakta, ABD'yi kurduğu dünya düzeninin garantörü olamadıklarını hissettiklerinde, pax-Americana'nın ilgili doktrinlerine uygun hareket etmeyi bırakmaları çağrısında bulunmaktadır (Cox, 1981).

2.3. Realist Teoriler

2.3.1. Gilpin'in Hegemonik İstikrar Teorisi

2.3.1.1. Uluslararası Sistem

Gilpin, Robert Mundell ve Alexander Swoboda'nın tanımını kullanarak uluslararası sistemi; "farklı aktörleri (entity) bir kontrol biçimine bağlı düzenli etkileşimler ile bir araya getiren sistem" olarak tanımlamaktadır. Bu formülasyona göre bir uluslararası sistemin üç temel yönü bulunmaktadır. Bunlar "farklı aktörler", "düzenli etkileşimler" ve bazı "kontrol biçimleridir" (1981, s. 26).

Uluslararası sistemde devletlerin sayısı ve sahip oldukları kapasitelerin dağılımının ittifaklara ve güç dengelemesine etkileri olmaktadır. Bu yapısal faktörler uluslararası sistemin istikrarını ve istikrarsızlığını belirlemekte, bu şekilde uluslararası siyasetin değişimi sınırlanmaktadır. Kapasitelerin makul bir

şekilde dağılımı veya oligopol, duopol ya da monopol (imparatorluk) olması, pazar ekonomisinde veya siyasi partilerde aktörlerin stratejilerini etkilediği gibi uluslararası ilişkilerde de rekabetin doğasına ve devletlerin davranışlarına önemli yansımaları olmaktadır (Gilpin, 1981, s. 86).

Sistemde aktörler arasındaki etkileşimler gayri muayyen silahlı çatışmadan, modern dünyanın yoğun ekonomik ve kültürel karşılıklı bağımlılığına kadar geniş bir yelpazede cereyan etmektedir. Devletler arasındaki diplomatik, askeri ve ekonomik ilişkiler uluslararası sistemin işlevselliğini ifade etmektedir (Gilpin, 1981, s. 27).

Birçok siyaset bilimcide uluslararası ilişkilerin özünde kontrol eksikliği olduğu yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır. Uluslararası siyaset, iç siyasetin aksine anarşik yapıdadır (Waltz, 1979, s. 114). Yani aktörlerin davranışlarını izleyen bir otorite ve kontrol mevcut değildir (Gilpin, 1981, s. 27).

Siyasi değişimin kuramsallaşmasında temel kavramlar olarak her Ul teorisinde olduğu gibi ilk sırada bir devlet kavramı gelmelidir. Buna ilave olarak devletlerin dış politika çıkar ve hedefleri bulunmaktadır. Üçüncü olarak uluslararası sistemin doğası tanımlanmalıdır. Bu üç faktörün kuramlaştırılması ya da tanımlanması kimin (devlet) hangi çıkarları (dış politikanın hedefleri) güvenceye almak adına sosyal düzenlemeleri (uluslararası sistem) değiştirmek istediğini ortaya çıkarmaktadır (Gilpin, 1981, s. 15).

Devlet uluslararası alanda bir üst otoriteye hesap vermek durumunda olmayan egemen bir yapıdır (Gilpin, 1981, s. 17). İki önemli ayırt edici özelliği territoryallik (mülkilik) ve egemenlik olan en önemli siyasi aktördür. Territoryallik dünya yüzeyinde sınırları belirlenmiş bir bölgenin kontrol edilmesini ifade etmektedir. Egemenlik ise mülkü yönetme hakkıdır (Nye & Welch, 2018, s. 54). Tek başına birey ve grupların haklarını belirleme ve korumayı ifade etmektedir. Bireyler devletin belirlediği ve güvence altına aldığı haklardan başkaca hak ve korumaları bulunmamaktadır (Gilpin, 1981, s. 17). Bu bakımdan devlet yurttaşlarını ve haklarını korumak ve kollamakla mükelleftir. Kendisinin üzerinde daha yüksek bir otoritenin olmadığı ve devletlerin rekabet içerisinde bulunduğu sistemde, devletler kendi “öz benliğine saygı” duymakta ve diğer devletlere potansiyel tehdit olarak bakmaktadırlar (Gilpin, 1981, s. 18)

Devletlerin refah ve güç arayışında çift taraflı, dinamik bir etkileşim söz konusudur. Gilpin bunu “dünya siyaset ekonomisi” (world political economy) olarak tanımlamaktadır (1975, s. 43).

Robert Cox uluslararası siyasal iktisadın 1970’lerde ortaya çıkışını Susan Strange’in (1970) makalesine dayandırmaktadır. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimcilerin ekonomistler kadar kendi disiplinlerinde yeterli olmadıklarından bahisle “uluslararası siyasal iktisat” alanının disiplinler arasındaki duvarları yıkarak, toplumların doğası ve dinamikleri konusunda beraber çalışmaları açısından fırsatlar sunduğunu belirtmektedir. Ekonomik görüngü ve olaylara siyasal, kültürel ve etik faktörler ile daha geniş perspektifte açıklamalar getirecek bir hareket olarak, ekonomik disiplinler arasından çıktığını belirtmektedir (Cox, 2004).

Gilpin’e göre uluslararası ilişkilerde siyasal iktisat devletlerin refah ve güç arayışındaki çift taraflı, dinamik etkileşimlerden oluşmaktadır (1975, s. 43). Keohane’ye göre siyasal iktisat, ekonomistlerin “yatırım ve tüketimde doygunluk arzusu” ile ifade ettikleri faaliyetler ile güç tatbikini esas alan siyasetin kesiştiği alan olarak tanımlanmaktadır. Ekonomide aktörler şayet birbirine karşı güç kullanıyorlarsa ekonomi siyasaldır. Siyasal iktisadi alan, Şekil 1’de görüldüğü üzere, “salt ekonomik” ve “salt siyasetin” hâkim olduğu bölge dışında kalan, siyaset ve iktisadın birbirine geçtiği alandır (1984, s. 21).

Devletlerin dış politika hedeflerini iktidarda bulunan koalisyonlar veya o devlete hâkim üyelerin çıkarları belirlemektedir. Bu çıkarların neler olduğu sorulduğunda, Stanley Hoffmann’ın klasikler ve modernler olarak adlandırdığı gruplar arasındaki tartışma karşımıza çıkmaktadır (Gilpin, 1981, s. 18). Klasikler, devletlerin bugün ve gelecekteki hedefinin güç ve ulusal güvenlik olduğunu savunan siyasal realistlerdir. Modernler ise klasiklerin aksine, güç ve ulusal güvenliğin geçmişte geçerli olduğunu savunan, devletlerin en öncelikli hedefinin çağdaş dünyada ülkelerin ekonomilerinin, iç ekonomik istikrarlarının ve toplumlarının refahının olduğunu savunan gruptur (Hoffmann, 1973, s. 88-122).

Joseph Nye ve David Welch liberal ve yapısalcıların, devletlerin ulusal çıkarlarını tanımlayan pek çok başka unsur olduğunu savunduklarından devletlerin tercihleri ile ulusal çıkarların şekillenmesi konusunda çok daha zengin bir analiz sunduklarını ileri sürmektedir. Ulusal çıkarların tanımlanması büyük ölçüde bir devletin sahip olduğu kültür ve toplumun yapısı ile ilgilidir (2018, s. 74).

Alexander Wendt'e (1992) göre devletlerin kimlikleri ulusal çıkarları belirlemektedir. Devletler çıkarlarını sosyal yapıdan bağımsız olarak değil, karşılaştıkları durumlara bağlı olarak belirlerler.

Şekil 1

Siyasal İktisat Şematiği

Kaynak: (Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discard in the World Political Economy*, 1984, s. 21)

Gilpin klasikler ile modernlerin konuyu karıştırdıkları görüşündedir. Ona göre, her iki iddia da esasında devletlerin bir hedefler hiyerarşisine sahip olduğunu ve zaman zaman belirli hedeflere ulaşmak üzere bazı çıkarlarını maksimize ettikleri kabulüne dayanmaktadır. Gilpin bu kabullerin, devletlerin davranış ve karar verme süreçlerini yanlış ifade ettiğini ileri sürmektedir. Her bir hareket ve alınan karar, bir fayda – maliyet dengesini (trade off) ifade etmektedir. Bir hedefi elde etme çabasının diğer hedeflere nazaran bir maliyeti bulunmaktadır (1981, s. 19).

Dış politikanın güç ve refaha ilişkin hedefleri konusunda, Şekil 2'de görülen Uİ çalışmalarındaki "kayıtsızlık eğrileri"¹⁰ konsepti önemli ipuçları vermektedir.

¹⁰ Kayıtsızlık eğrileri ("indifference curves"), iktisat biliminin tüketici seçimlerine dair bir dizi varsayımı grafik üzerinde göstermeye yarayan eğrilerdir.

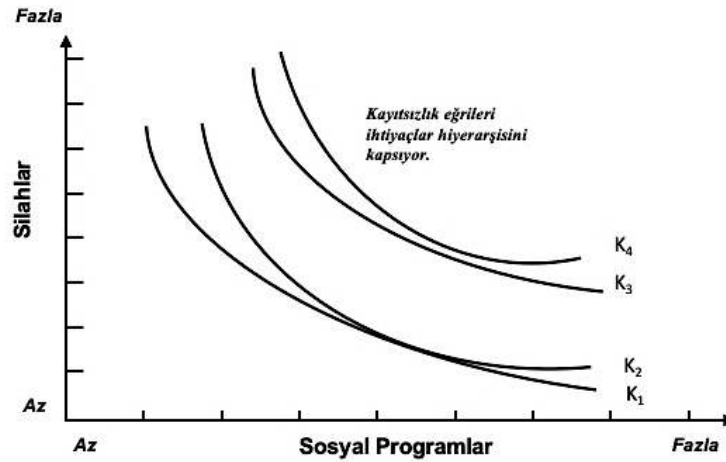
Kayıtsızlık eğrisinin eğimi (tatminkâr hedeflerin karışımı), iktidarda olan elitlerin çıkarlarını ifade etmekle birlikte uluslararası ortamın durumuna bağlı olarak toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir (Gilpin, 1981, s. 20, 21).

İkinci olarak, devletlerin kayıtsızlık eğrileri içeride ve dışarıda meydana gelen değişimlere cevap verecek şekilde farklılıklar gösterebilmektedir. İçerideki koalisyonun dağılımı zamana bağlı olarak evirilebilmekte, dış politikadaki çıkar veya hedeflerin karışımı da bu değişimle birlikte farklılaşabilmektedir.

Üçüncüsü, bir devletin kayıtsızlık eğrileri bir dereceye kadar toplumların zenginlik ve güçlerinin fonksiyonudur. Toplumların refahı ve güçleri arttıkça kayıtsızlık eğrileri dışarıya doğru hareket etmektedir (Gilpin, 1981, s. 22).

Şekil 2

Kayıtsızlık Eğrileri

Kaynak: (Gilpin, *War and Change in World Politics*, 1981, s. 21)

Devletlerin ekonomiye ve güvenliğe ilişkin hedeflerinin maliyetleri ile güç ve refahlarındaki göreceli değişim aynı ölçüde dış politikalarına yansımaktadır. Bu değişim büyük ölçüde kayıtsızlık eğrilerinin grafikteki pozisyon ve eğimlerindeki değişimler ile muayyen dış politika önceliklerindeki farklılaşmalarla açıklanmaktadır (Gilpin, 1981, s. 23).

Gilpin'e göre üç tip dış politika hedefi bulunmaktadır. Modern tarih öncesinde özellikle sanayi devrimi arifesinde, toprak işgali devletlerin güç ve refahlarını geliştirmede en temel araç olmuştur. Teknolojinin nispeten durağan, üretim ve tarımda verimin düşük seyrettiği bu dönemlerde, bir grup devlet başka bölgeleri

işgal ederek ve toplumları kontrol ederek, zenginliklerini ve güçlerini geliştirmiştiler (1981, s. 23). Devletlerin ikinci hedefleri diğer devletlerin davranışları üzerindeki etkilerini artırmaktır. Üçüncü hedefleri ise, modern dünyada gittikçe önem kazanan dünya ekonomisini kontrol etmek ya da en azında ekonomide etkili olabilmek veya uluslararası iş bölümünü tesis etmektir (Gilpin, 1981, s. 24).

Gilpin uluslararası sistemin kontrol veya yönetimini üç faktörün fonksiyonu olarak görmektedir. Bu faktörler güç dağılımı, prestij hiyerarşisi ile ideoloji/dinden oluşmaktadır (Gilpin, 1981, s. 27).

Otorite konsepti gibi, prestij de güç konseptinden farklı olarak uluslararası sistemin yönetiminde etkilidir. Güç direnç karşısında istediğini uygulatma kapasitesi olarak tanımlanırken, prestij ya da otorite verilen komuta diğerinin uyması, itaat etmesi durumunu ifade etmektedir.

Güçsüz olan devletler uluslararası sistemde genellikle güçlü devletlerin liderliğine rıza göstermektedirler. Bunun nedenleri kısmen mevcut düzenin meşruiyetini ve kamuya yararlı olduğunu kabul etmelerindendir. Toplumlar belirsizlik yerine statükonun kesinliğini tercih etmektedirler. Tabi (bağımlı) devletlerde iktidarı elinde tutan elitler ve koalisyonlar dominant güç ile koalisyonlar kurup, çıkar ve değerlerini onlarınkiyle tanımlamaktadırlar. Karşılığında dominant güçler ve imparatorluklar, güvenlik tesis etmek, ekonomik istikrarı sağlamak gibi kamusal hizmetler sunmaktadırlar (Gilpin, 1981, s. 30).

Gilpin'e göre, güç dağılımı ve prestij hiyerarşisinin birbiriyle çatışması, siyasi değişimlerde önemli bir faktör olarak rol oynamaktadırlar. Göreceli barış ve istikrarın arkasında prestij hiyerarşisinin tartışılmaz ve açıkça anlaşılmış olması yatmaktadır. Zayıflayan prestij ve yorumlanmasında muğlaklık olan prestij hiyerarşisi çatışma ve mücadele dönemlerinin başlayacağını emaresidir (1981, s. 32).

Diğer taraftan, prestij askeri ve ekonomik yeteneklerle ilgili olsa da gücün başarıyla tatbik edilmesi ve özellikle savaşta zafer elde edilmesi ile kazanılmaktadır. Uluslararası sistemin en prestijli üyeleri askeri kuvveti ve ekonomik gücü başarıyla tatbik eden devletlerdir. Böylece uluslararası sistemin yönetiminde hangi devletlerin etkili olacağı önceden belirlenebilmektedir. Yükselen devletler geliştirdikleri gücü eksiksiz yansıtmak ve çıkarlarını kabul ettirmek üzere sistemde daha fazla değişiklik istemektedirler. Sonuçta

yenişememe ve kimin sistemi yöneteceği konusundaki çekişme silahlı çatışma ile çözülmektedir (Gilpin, 1981, s. 33, 34).

Modern dünyada, prestij elde etmede ekonomik başarının, siyasi ve askeri başarıdan önce geldiği tartışılabilir. Çünkü, Japonya ve eski Batı Almanya yenilmiş iki güç olarak yeniden sağlam ekonomiler tesis edebilmişlerdir. Uluslararası ticarete, yabancı yatırımlar ve dünyanın para ilişkilerinde bu uluslar şimdi daha fazla tesir yaratabilecek güce ulaşan iki sıra dışı örnek olarak karşımızda durmaktadır (Gilpin, 1981, s. 34).

Son olarak, büyük bir devletin sistemi yönetme meşruiyeti üç faktöre bağlıdır; son hegemonik savaşın galipleri arasında yer alıyor olması; egemen gücün iktidarını, ekonomik düzen ve uluslararası güvenlik gibi kamusal ürünler sağlayarak kabul ettirmesi; iktidarını dini ve ideolojik temeller ile destekleyebilmesidir (Gilpin, 1981, s. 34).

2.3.1.2. Uluslararası Sistem Değişim Tipleri

Gilpin Tablo 2’de görüldüğü üzere üç tip uluslararası değişimden bahsetmektedir. Birinci ve temel değişim aktörlerin veya uluslararası sistemi oluşturan farklı tüzel kişilerin doğasında yaşanan değişimdir. Bu tür değişimlere “sistem değişimleri” denilmektedir. İkinci tip değişim bir uluslararası sistemin kontrol ve yönetim biçiminde görülen değişimi ifade etmektedir. Bu tip değişimler ise, “sistemik değişimler” olarak ifade edilmektedirler. Üçüncü olarak, bir uluslararası sistemde tüzel kişilerin düzenli etkileşim veya işlemlerinde gözlenen değişimlerdir ve “etkileşim değişimleri” olarak adlandırılmaktadır (Gilpin, 1981, s. 39, 40).

Sistem değişimleri sistemik ve etkileşim gibi birlikte gerçekleştiğinden her zaman bu üç farklı değişimi kolayca ayırt etmek mümkün olmayabilmektedir. Dahası devletler arası etkileşimin seviyesinde (diplomatik ittifaklar veya ekonomik faaliyetler ile) yaşanan değişimler, sistemik değişime ve nihayetinde sistemlerin değişimine neden olabilmektedir. Örneğin Almanya’nın 1871’de birleşmesi Avrupa’nın her seviyedeki siyasetinde “etkileşim değişimine”, Avrupa’nın merkez siyaseti bağlamında “sistemik değişime” ve Almanya’nın kendi iç (intra-German) siyaseti çerçevesinde “sistem değişimine” neden olmuştur (Gilpin, 1981, s. 40).

Tablo 2

Uluslararası Değişim Tipleri

Tip	Değişen faktörler
Sistem Değişimi	Aktörlerin doğası (imparatorluk, ulus devletler vs.)
Sistemik değişim	Sistemin yönetimi
Karşılıklı etkileşim değişimi	Devletlerarası İşlevler

Kaynak: (Gilpin, *War and Change in World Politics*, 1981, s. 40)

Gilpin'e göre en çok gözlenen değişim şekli mevcut sistemde sürekli ve kademeli düzenlemeler ile olmaktadır. Uluslararası sistemin bu şekilde tedricen evrimleşmesi; anlaşmalar, zorlayıcı diplomasi, muayyen veya nispeten dar kapsamda tanımlanmış çıkarları elde etmek için yapılan savaşlar ile gerçekleşmektedir. Tablo 3'te görüldüğü üzere iç politikada yapısal krizler sık olarak iç savaşlar ve devrimler ile; uluslararası siyasette ise hegemonik savaşlar ile çözümlenmektedir (1981, s. 46).

Tablo 3

İç ve Dış Değişimin Karşılaştırılması

	Birim (Dahili)	Sistem (Harici)
Kademeli değişimde temel metot	Gruplar arasında anlaşma	Devletler arasında anlaşma
Devrimci değişimde temel metot	Devrim ve iç savaş	Hegemonik savaş
Kademeli değişimde temel hedef	Dahili sistemde küçük ayarlamalar	Uluslararası sistemde küçük düzenlemeler
Devrimci değişimde temel hedefler	Anayasa	Sistemin yönetimi

Kaynak: (Gilpin, *War and Change in World Politics*, 1981, s. 47)

Uluslararası güç paylaşımı ile diğer bileşenlerin değişim oranları farklıysa, sistemde kopukluk ve dengesizlikler ortaya çıkmakta, sorun giderilmediği takdirde "sistem değişimine" neden olmaktadır. Sistemde bir değişim başladığında, güç

dengesi yükselen güçlerin lehine olacak şekilde ivmelenmektedir. Sistemdeki gücün farklı biçimlerde gelişmesi, uluslararası siyasi değişimin hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır (Gilpin, 1981, s. 48).

Tarihsel şartlar gibi statik unsurların doğası da sonucu etkilediğinden, hegemonik çatışmalar birbirine benzememektedirler. Hegemonik savaş dominant gücün pozisyonunu güçlendirebildiği gibi sistemde çok çeşitli ve beklenmedik değişimlere neden olabilmektedir (Gilpin, 1981, s. 49).

2.3.1.3. Değişimi Etkileyen Çevresel Faktörler

Ekonomik büyüme ve demografik değişim gibi unsurlar uluslararası sistemde değişimi sağlayan en belirgin faktörlerdir. Sıklıkla değişimi tetikleyen mekanizmalar olarak büyük teknolojik, askeri veya ekonomik değişimlerin uluslararası sistemde bazı devletlere kayıp, bazılarına önemli kazanımlar sağlamasıdır.

Uluslararası sistemi değiştirmenin maliyet ve faydalarını etkileyen üç çevresel faktör bulunmaktadır. Bunlar ulaştırma ve iletişim, askeri teknoloji ve ekonominin doğasında yaşanan değişimlerdir. Bu faktörlerde gözlemlenen yenilikler devletlerin uluslararası sistemi değiştirme eğilimlerine etkileri olmaktadır (Gilpin, 1981, s. 56).

Ulaştırma ve iletişimin etkinliğindeki önemli kazanımlar askeri güç, siyasi örgütlenme yapısı ile ekonomik etkileşimde belirgin izler bırakmaktadır. Ulaştırma ve iletişimdeki teknolojik yenilikler maliyetleri düşürmenin yanı sıra uluslararası sistemin değişimindeki fayda beklentisini artırmaktadır (Gilpin, 1981, s. 57).

Askeri kapasitedeki değişimler ise, harp sahası taktiklerine veya yeni askeri örgütlenme modellerine ilişkin gelişmeleri ifade etmektedir (Gilpin, 1981, s. 60).

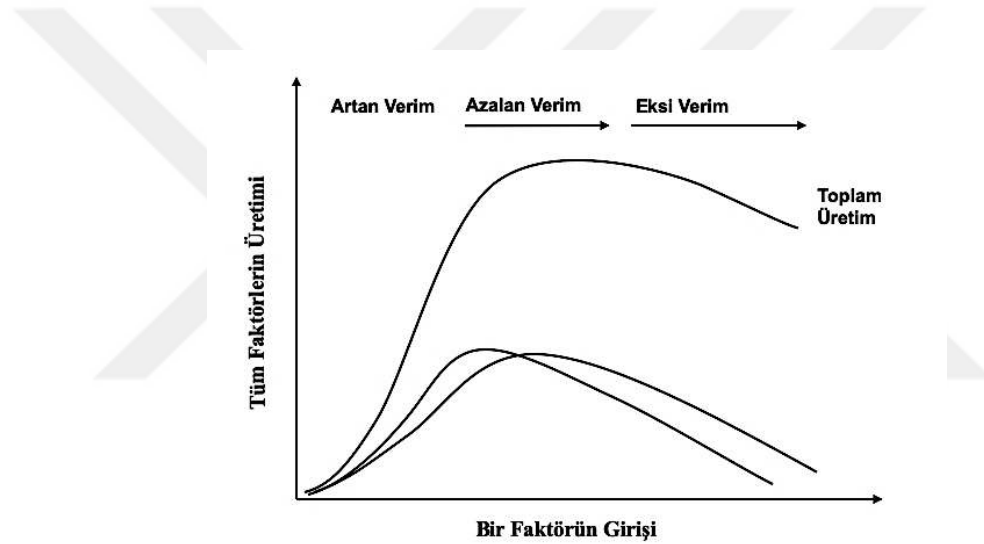
Uluslararası sistemi değiştirmenin faydasını etkileyen üçüncü önemli çevresel faktör ekonomik sistemdir. Siyasi sistemler hem dahili hem de uluslararası seviyede ekonomik aktivitelerin biçimlerini etkilemektedir (Gilpin, 1981, s. 67). Yani uluslararası sistemde ekonomi ve siyasetin simbiyotik ilişkisi bulunmaktadır.

Gilpin'in ifade ettiği, aktörün kazancı (yani gücü) arttığında ya da sistemi değiştirmenin ona maliyeti azaldığında mevcut siyasi sistemi değiştirmenin yollarını aramaya başlayacağıdır. Değişimin marjinal maliyeti marjinal faydaya

eşit olduğu sürece sistemi değiştirme çabaları sürececek, aktörlerin her birinde sistemi değiştirme niyeti olmadığında sistem denge durumunda kalacaktır (1981, s. 74).

Albert Hirschman'ın sözleriyle; “herhangi üretim faaliyetinde üretime katılan faktörlerden biri sabit tutulursa, diğer faktörler artırılrsa dahi verim artan bir oranda düşecektir. Bir ekonomi azalan verim tehlikesinden kaçmaya çalışıyorsa üretim faktörlerinin (toprak, emek ve sermaye) tamamını birlikte artırması (teknolojik gelişimin olmadığı yerde) gerekmektedir” (1971, s. 17).

Şekil 3
Azalan Verim Kanunu

Kaynak: (Gilpin, *War and Change in World Politics*, 1981, s. 79)

Üretimin bu evrensel kanunundan üç çıkarımda bulunmak mümkündür. İlk olarak, bir üretim faktörü (emek gibi) bir sabit (toprak gibi) ile bir araya getirildiğinde üretim hızla artacak, bu da ekonomik büyümeyi ve toplum gücünü artıracaktır. İkinci olarak, teknolojik gelişmenin olmadığı yerde üretim bir noktada azalan oranda artacak, tüm faktörlerde artış olmadığı sürece ekonomik büyüme yavaşlayacaktır. Üçüncü olarak, azalan verimler yasasının bir sonucu olarak toplumun ekonomik olarak büyümesi 'S' şeklinde bir eğri çizecektir. Şekil 3'te görüldüğü üzere toplum önce yavaş, sonra daha hızlı bir oranda büyüyecek ve nihayetinde azami büyüme hızına ulaştığında büyüme oranı yavaşlayacaktır (Gilpin, 1981, s. 78).

2.3.1.4. Sistemin Büyümesi ve Genişlemesi

Devletin sahip olduğu gücün büyümesi ile uluslararası sistemdeki kontrolü doğrusal olarak artıyorsa sonuç bir devletin evrensel imparatorluğu olmaktadır. Bunun bugüne kadar gerçekleşmemiş olmasının nedeni genişleme dürtüsünü yavaşlatıp hapseden karşı kuvvetlerin mevcudiyetidir. Bir devletin kontrolünü tüm uluslararası sistemi içerecek şekilde genişletmesi durumunda genişleme daha büyük olduğundan maliyeti artmakta ve getirisi azalmaktadır. Yani uluslararası sistemin transformasyonu kontrolün artırılmasını gerektirecektir. Bunun için daha fazla çaba sarf edilecek ancak bunun karşılığında sağladığı net fayda azalacaktır.

Genişlemenin getireceği faydaya oranla artan maliyeti devletin genişlemesini ve sistem üzerindeki kontrolünü sınırlandırmaktadır. Genişleme ve sistemi değiştirme çabalarının durduğu noktada, uluslararası sistem denge noktasına ulaşmaktadır. Büyüme ve genişlemeyi destekleyen ya da geciktiren bu kuvvetlerin etkileşimi en iyi lojistik veya sigmoid eğri ile ifade edilmektedir (Gilpin, 1981, s. 106, 107).

İlk medeniyetlerden itibaren, devlet ve imparatorluklar hakimiyetlerini komşularına kadar genişleterek paylarına düşen ekonomik fazlayı artırmak istemişlerdir. Ekonomik fazlayı elde etmek için kullandıkları hassas mekanizmalar devletin yapısı, çevre ve Samir Amin'in deyimiyle "sosyal formasyona" bağlı olarak değişmektedir (Amin, 1978, s. 16).

Tarih çerçevesinde genel tablo, pre-modern çağdan önceki bin yıl emperyal dönem olarak tanımlanmaktadır. Dünya siyaseti güçlü imparatorlukların yükselişi ve çöküşü ile karakterizedir. Temel düzen mekanizması bölgesel kontrol ve nüfuz alanı oluşturmakta, emperyal düzen devletler sistemini oluşturmaktadır (Bull, 1977).

Sosyal formasyon refahın üretimi ile dağılımını etkileyen önemli bir faktördür. Modern ve modern öncesi dönemde uluslar arasındaki ilişkileri birbirinden ayıran özelliklerini sosyal formasyonların karakteristikleri belirlemektedir. İmparatorlukların ve emperyal ekonomilerin yerini ulus-devletlerin alması, dünya pazar ekonomisinin siyasal ve ekonomik düzenin temel biçimi olması, yalnızca tarım formasyonlarından siyasi formasyonlara dönüşmesiyle ilgili bir gelişme olarak anlaşılabilmektedir (Gilpin, 1981, s. 110).

Bir devletin genişlemesi ve ekonomik olarak büyümesi bir yere kadar olmakta ve bundan sonra durdurucu karşı kuvvetler oluşmaktadır. Sonucunda, genişlemenin marjinal faydaları azalırken, maliyetleri artarak daha fazla büyümeye engel olmaktadır. Genişlemeyi sınırlandıran karşı kuvvetler arasında tarih boyunca en belirgin olanlar doğal engeller ve güç değişim hızındaki düşüşlerdir. Ulaştırma şekilleri, topoğrafya, iklim, yağış, toprağın verimliliği, hastalıklar vb., genişleme ve fetihlerin net fayda ve ekonomik fazlayı etkilemektedir (Gilpin, 1981, s. 146).

İkinci karşı kuvvet devletin genişlemesi ile uluslararası sistemde karşı güçlerin oluşumunu ifade eden değişimlerdir. Burada uluslararası sistemde güç dengesi olarak ifade edilen kavramla karşılaşmaktayız. Gilpin, David Hume'in güç dengesi ile ilgili olarak, "yayılmacı bir devlete karşı direnmek için kuvvet ittifakı oluşturma fikri, sağduyulu siyasetin her dönem evrensel prensibi olmuştur" sözünü hatırlatmaktadır. Güç dengesi mekanizmasının çalışması uluslararası sistemin yoğunluğu ile de ilgili bir kavramdır. Uluslararası sistemler ekonomik ve bölgesel yayılmaya müsait boşlukları bakımından da farklılıklar arz etmektedirler (Gilpin, 1981, s. 147).

Üçüncü ve belki de en tartışmalı engel, bir devletin bölgesel, siyasi ve ekonomik yayılması için siyasi teşekküllerin optimum büyüklüğü konusundaki faktörlerdir (Gilpin, 1981, s. 147). Örneğin Mark Elvin Çin'i incelerken Çin imparatorluğunun genişlerken kaynaklarının aritmetik olarak artmasına rağmen, maliyetlerin geometrik olarak arttığını görmüştür. Bu da sınırları korumak için daha büyük bir orduya, toplumu düzenlemek için daha kalabalık bir bürokrasiye duyulan gereksinime işaret etmektedir. Yani imparatorluğun sınır ve ölçeğini üstlenilen sorumluluğun yükü ve teknolojik kapasitesi belirlemiştir (Elvin, 1973, s. 110).

William Riker'ın büyüklük teorisine göre, siyasi koalisyonun çapı büyüdükçe, üyelerine getirisi azalmaktadır. Koalisyon üyeleri koalisyonu terk ederek kazançlarını bir dereceye kadar artırabilmektedirler. Koalisyonun büyüklüğü ve üyelerine getirisi arasındaki dengenin koalisyonun büyüklüğüne sınır getirdiği söylenebilir (1962).

Özet olarak devletler, uluslararası sistemi genişleyerek değiştirmek istemektedirler. Bu genişleme daha fazla değişimin getireceği maliyetler, faydayı geçene kadar devam eder. Tarihsel olarak değişim ve genişlemede kullanılan iki

temel mekanizma bulunmaktadır. Emperyal dönemde bölgesel fetih ve modern çağda ekonomik gelişme. Bahsedildiği üzere genişlemenin başlangıcında artan ve sonra zamana bağlı olarak azalan verimi olmaktadır. Devletin büyümesi ve ardından küçülmesi lojistik eğrisine benzer sigmoid profil çizmektedir. İlk başlangıçta diğer devletlere nazaran avantajları nedeniyle genişlemesi hızla olmakta sonra getiriler azaldıkça genişleme yavaşlamaktadır. Sonunda marjinal maliyetlerin, marjinal faydayı geçtiği noktada genişleme durmakta dengeye ulaşmaktadır (Gilpin, 1981, s. 155).

2.3.1.5. Denge ve Gerileme

Gilpin'e göre, toplumların ulusal gelirleri üç genel sektöre dağılmaktadır. Bunlar koruma, tüketim (özel ve askeri olmayan kamu harcamaları) ve üretim yatırımlarıdır. Koruma harcamaları milli savunma giderleri ile yurttaşların mülkiyet haklarını korumanın maliyetinden oluşmaktadır. Tüketim, özel ve kamusal tüketim ürün ve hizmetlerini kapsamaktadır. Yatırım emek, toprak ve modern dünyada sanayi üretiminin etkinlik ve üretkenliğini artırmak üzere, ekonominin üretici sektörüne ayrılan ulusal geliri ifade etmektedir.

Birçok nedenden ötürü tarihsel eğilim, koruma ve tüketime (özel ve askeri olmayan kamu harcamaları) ayrılan payların toplum yaşlandıkça arttığı yönündedir. Bu da milli hasılanın yatırım olarak ayrılan kısmının ilave kaynaklar yaratılmadığı sürece zamana bağlı olarak azalmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, üretim sektörünün etkinliği ve üretkenliği tüm diğer girdiler sabit kaldığı durumda azalmaktadır (Gilpin, 1981, s. 158).

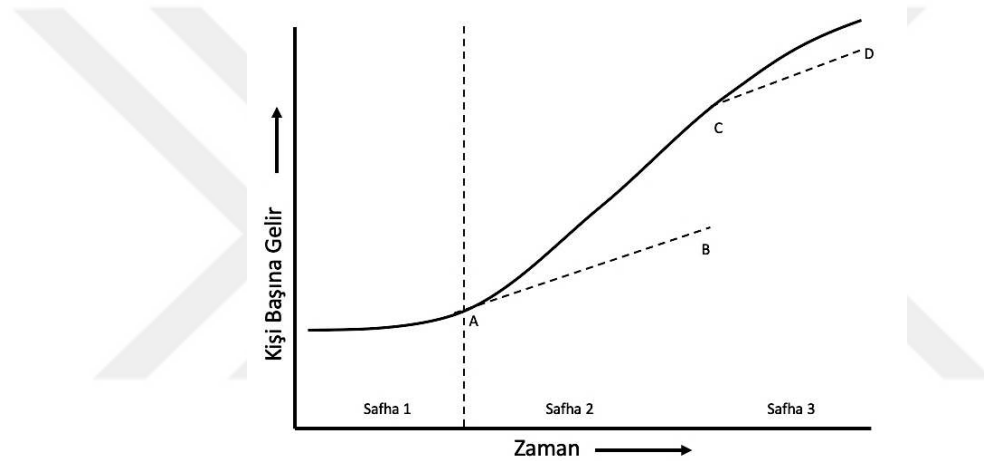
Hegemonik istikrar teorisinde siyasi çöküşe neden olan iç faktörler olarak, dominant devletin gücünü örseleyen belki de en önemli değişimlerden biri yapısal ekonomik değişikliklerdir. Azalan verim kanunu toplumların sigmoid şekilli büyümelerini açıklamaktadır. İnnovasyon olmadığı ve dışarıdan yeni teknolojiler alınmadığı sürece toplum sigmoid şekilli eğride olduğu gibi gerilemektedir (Gilpin, 1981, s. 160).

Leibenstein, analizlerinde tipik ekonomik büyümeyi üç safhaya ayırmaktadır (1960, s. 98-122). Şekil 4'te birinci safhada gelişmemiş bir ekonomi bulunmaktadır. Bu ekonomide ilkel üretim teknikleri uygulanmaktadır. Yatırım miktarı oldukça düşüktür. Ekonomik gelişmenin oranı sıfır, çok düşük veya

negatiftir. Birçok modern öncesi toplum için durum böyledir. Safha ikide, geri kalmışlığın avantajı olarak adlandırılan ve genellikle gelişmiş ekonomilerden ithal edilen üretim teknikleri ile hızlı bir kalkınma sürdürülmektedir. Bu safha boyunca ekonomik büyümenin hızı uygun tekniklerin seçimi, uygulamaya geçirme zamanı ile yatırım ve tasarruf miktarlarından etkilenmektedir. Son olarak safha üçte, ekonomi şehirleşmiş ve sanayileşmiştir. İnnovasyon nispeten sınırlı olduğundan büyüme düşük hızla gerçekleşmektedir. Tekâmül etmiş toplumlar safha ikide hızlı gelişen ülkeler tarafından geçilmektedir (Rostow, 1971, s. 259-301).

Şekil 4

Bir Ekonominin Büyüme Eğrisi

Kaynak: (Gilpin, *War and Change in World Politics*, 1981, s. 161)

Carlo Cipolla ise, “tarihçilerin olgunluğa erişmiş imparatorlukların temel ekonomik sorunlarını sezgisel olarak hep arz tarafında gördüklerini, yani insan veya köle ya da külçe sayısındaki daralma veya durağan teknoloji gibi gerçek veya zahiri darboğazlardan kaynaklandığını düşündüklerini” ileri sürmektedir (1976, s. 7).

Ekonomik ve siyasi çöküşteki ikinci dahili değişim en etkili askeri teknolojinin maliyetinin artma eğilimidir. Buna bazı yazarlar (Smith, 1977, s. 653-669) “savaşın artan maliyet yasası” demektedirler. Korumaya ilişkin bu artan maliyetler dominant gücün kaynakları üzerinde aşırı bir yük oluşturmaktadır. Tüketim, yatırım ve korumanın önceliğine ilişkin çatışmalar ciddi mali krizlere neden olmaktadır (Gilpin, 1981, s. 162).

Bir devletin güç ve refahını örseleyen üçüncü iç değişim, toplum zenginleştikçe özel ve kamu sektörünün tüketiminin, toplam milli üretimden daha fazla artma eğilimidir (Gilpin, 1981, s. 163).

Dördüncü değişim ekonomide meydana gelen iki değişimle yakından ilgilidir. Hizmet sektörüne dayanan ekonomiler bilgi, beşerî sermaye ve hizmet endüstrisi oluşturmak üzere yapılan yatırımlar ile büyüdükçe hizmet sektörünün verimliliği imalat sanayiine göre düşük kalmaktadır (Rostow, 1971, s. 172). Böylece 19. yüzyılda Büyük Britanya’da, 20. yüzyılda ABD’de olduğu gibi ekonomide yavaşlama, üretimde düşüş ile karşılaşmaktadırlar.

Devleti zayıflatan beşinci belki de en önemli dahili değişim, varsıllığın etkisiyle oluşan yozlaşmadır. Gibbon, Montesquie, Polybius ve diğer klasik yazarların belirttiği gibi siyasi zafer ve ekonomik büyüme ahlaki erdemlerin kaybolmasına ve sonuçta çöküşe neden olmaktadır (Romilly, 1977, s. 82).

İçeride yaşanan değişimler (ekonomik büyüme hızının yavaşlaması, güvenliğin maliyetinin artması, özelde ve kamuda tüketimin artması, hizmet sektörüne geçiş, refah üstünlüğünün neden olduğu yozlaşma) ulusal gelirin koruma, tüketim ve yatırım arasında paylaştırılmasında ortaya çıkan ve gittikçe artan siyasi çekişmeler ile kendisini göstermektedir (Gilpin, 1981, s. 166).

Siyasi çöküşü etkileyen dış faktörlere gelince; bu faktörler maddi ve siyasi olabilmektedir. Askeri, teknolojik ve ekonomik faktörler devletlerin farklı büyüme hızlarını açıklamaktadır (Gilpin, 1981, s. 168).

Korumanın maliyeti ulusal ekonomik kalkınma ve etkili silahların maliyetinde artış nedeniyle yükselmeye eğilimlidir. Rakiplerin gücü ve sayısındaki artışlar, revizyonist devletlerin hâkim gücün daha fazla harcama yapmasına neden olmaktadır. Finansal sorunlar aşılmadığı sürece emperyal ya da hegemon devletin ekonomik ve askeri pozisyonu zarar görmektedir (Gilpin, 1981, s. 169).

Çağdaş ekonomik öğretilerde, gelişmiş ülkelerin endüstri ve ekonomik faaliyetlerinin yayılması “üretim döngü teorisi” (product cycle theory) ile açıklanmaktadır (Vernon, 1971). Kısaca, gelişmiş toplumlardan gelişmiş teknolojilerin yayılması uluslararası sistemde gücün yeniden dağılmasını sağlamaktadır (Gilpin, 1981, s. 180).

20. yüzyılda ABD’nin sanayi ve ekonomideki hegemonyası önemli ölçüde yönetim tekniklerine ilişkin innovasyonlar ile ekonomik ve endüstriyel büyümenin

temel faktörleri olan otomobil, elektronik ve petrokimyasallar gibi gelişmiş teknolojilere dayanmaktadır (Gilpin, 1975, s. 67)

2.3.1.6. Hegemonik Savaş ve Uluslararası Değişim

Büyük devletlerin çöküş durumunda izleyebileceği iki temel strateji bulunmaktadır. Bunlar; kaynakları artırmak ve maliyetleri düşürmektir. Her iki durumda sistemdeki dengesizlik, yani hâkim devletin kendi pozisyonunu korumak, yükselen devletin kendi çıkarlarını maksimize etmek adına sistemi değişime zorlaması, dengesiz durumu daha akut bir hale dönüştürmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında, uluslararası sistemin yapısı ile güç dağılımı arasındaki dengesizliği çözmenin tek yolunun “hegemonik savaşlar” olduğu görülmektedir (Gilpin, 1981, s. 197).

Savaşın taraflar birbirlerini tükettiklerinden uluslararası sistemi hemen tesis etmeleri mümkün olmayabilmektedir. E. H. Carr'ın *Yirmi Yılın Krizi*'nde ifade ettiği gibi Pax Britannica'nın yerini Pax Americana alana kadar, yirmi yıl uluslararası sistemin yöneticisiz olduğu (interregnum) bir ara dönem yaşanmıştır. Nihayetinde, yeni bir güç veya bir grup güçlü devlet ortaya çıkarak uluslararası sistemi düzenlemektedir (Carr, 1946).

Gilpin hegemonik savaşları diğer savaşlardan ayrılan özellikleri şu şekilde açıklamaktadır:

Dominant güç ve güçler arasında cereyan etmekte, tüm büyük devletler savaşa katılmaktadır.

Savaşın teması uluslararası sistemin doğası ve yönetimiyle ilgilidir.

Araçları ve sınırları devletlerin sahip oldukları teknoloji belirlemektedir.

Savaşın sınırları zamanla tüm sistemi içine alacak şekilde gelişmektedir.

Hegemonik savaşlarda harp araçları sınırsız kullanılmakta, yoğunlukları, kapsamları ve süreleri bakımından diğer savaşlardan ayrılmaktadırlar (Gilpin, 1981, s. 198-200).

Bu kriterlere ilave olarak üç önkoşul genellikle hegemonik savaşlara neden olmaktadır. Öncelikle devletler arasında çatışmaların şiddetlenmesi, mekân ve fırsatların daralmasından kaynaklanmaktadır (Gilpin, 1981, s. 200).

19. yüzyıl Avrupa'sında göreceli olarak bir barış ve devletlerin çıkarların uyumlu olduğu inancı ekonomik bağımlılığın artması için ortam yaratmıştır.

“Sürekli genişleyen hükümlanlık alanları ve pazarlar” ekonomik bağımlılığı artırmıştır (Carr, 1946, s. 224). Siyasi ve ekonomik boşlukların dolması devletlerin çatışmalarının şiddetlenmesine ve sonuçta iki dünya savaşı sistemin çökmesine neden olmuştur (Gilpin, 1981, s. 201).

Hegemonik savaşa mekânsal değil, geçici ve psikolojik şartlar neden olmaktadır. Bir veya daha fazla büyük devletin tarihsel bir değişim yaşanacağı yönünde sahip oldukları algı korkuya neden olmaktadır. Bu korkular henüz üstünlüğe sahipken önleyici savaşı tetiklemektedir. Thukydides Atina’nın artan gücünün Sparta’da korku yarattığını ve bunun savaşın görülmeyen nedeni olduğunu anlatmaktadır (Gilpin, 1981, s. 201).

Uluslararası siyasette rasyonel olarak fayda maliyet analizi yapılmaktadır. Ancak savaş hegemonik olduğunda insanoğlunun kontrolünden çıkmaktadır (Gilpin, 1981, s. 201).

Hegemonik savaş yerine barış içinde geçiş olamaz mı sorusunu soran E. H.Carr, bunun ancak iki şartla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Statükoya itiraz eden yani revizyonist devletin sistemdeki dominant devlete tehdit ya da baskı oluşturabiliyor olması gerekmektedir. Dominant devletler statükodan en fazla yararlananlar olduklarından başarılı bir uzlaşma için tavizler vermeleri gerekmektedir (Carr, 1946, s. 214).

Sonuç olarak hegemonik istikrar teorisine göre, dünya tarihindeki önemli dönüm noktaları siyasi rakipler arasındaki hegemonik mücadelelerden çıkmaktadır. Bu periyodik çatışmalar uluslararası sistemi tekrar düzene sokmakta, haritası olmayan bilinmeyen tarihi sulara sokmaktadır. Sistemi hangi devletin düzene sokacağı ve ayrıca hangi fikir ve değerlerin üstün geleceği, gelecekte dünya görüşünün nasıl olacağı sorularına cevap bulmaktadır. Bu savaşların sonuçları toplumların ekonomik, sosyal ve ideolojik yapısını olduğu gibi uluslararası sistemin yapısını da etkilemektedir (Gilpin, 1981, s. 203).

Uluslararası sistemin değişiminde büyük güçlerin küresel savaşlarının etkili olduğu konusunda Gilpin, Modelski ile paralel görüşe sahiptir. Ayrıldıkları noktalar küresel hegemonik savaşın formülasyonu ile savaş ve barışın uzun döngülerinin ekonomide olduğu gibi siyasette de geçerli olduğunu gösteren açıklayıcı bir mekanizmanın mevcudiyetidir (Gilpin, 1981, s. 205).

Diğer taraftan barış olsun diye yatıştırma (appeasement) politikasının uygulanması taviz olarak görüldüğünden, büyük devletler yatıştırma

politikasından kaçınılmaktadırlar. Belki de sorumlu ve sağduyulu devlet adamı için en önemli görev, ne zaman yatıştırmanın tercih edilip edilemeyeceğine karar vermesidir. Sonunda sorunların mleri sıklıkla barışçıl değişimle gerçekleşmektedir (Gilpin, 1981, s. 207).

Diğer taraftan, Gilpin'e göre Carr'ın uluslararası sistemin insancıl ve demokratik yönetim tercihi temel gerçeğe aykırı durmaktadır. İnsanoğlu barışı istese de en büyük önceliği mutlak ve sonsuz barışın tesisi değildir (Gilpin, 1981, s. 209). Bu yüzden, dünya siyasetinde hegemonik savaşlar sistemik değişimin temel mekanizması olmaya devam edecektir. Hegemonya atışması, hegemonyayı ve imparatorluğu sürdürmenin yükü ile bu görevi yerine getirmenin ihtiyaç duyduğu kaynaklar arasındaki dengesizlikten ortaya çıkmakta ve yeni bir uluslararası sistemin oluşturulmasına yol açmaktadır (Gilpin, 1981, s. 210).

Bir hegemonik savaşın sona ermesi yeni bir büyüme, yayılma ve çöküş hikayesinin başlangıcını oluşturmaktadır. Eşitsiz büyüme kanunu, gücün tekrar paylaşılmasına neden olmakta bu da hegemonik mücadele ile tesis edilen statükoyu yavaş yavaş tkietmektedir. Dengesizlik dengenin yerini almakta, dünya hegemonya çatışmasının yeni bir dönemini yaşamaktadır (Gilpin, 1981, s. 210) .

2.3.1.6. Değişim ve Küresel Siyaset

Gilpin'e göre uluslararası ilişkilerin doğasında  köklü değişim yaşanmaktadır. Bunlar; nükleer silahlar ile diğer kitle imha silahları (KİS) bağlamında savaş teknolojisinin geçirmekte olduğu değişim, ulusal ekonomiler arasında gittikçe artan ekonomik bağımlılık ve küresel toplumun ortaya çıkışıdır. Bu gelişmeler savaşların maliyetini, barışın yararlarını ve uluslararası ilişkilerde iş birliğinin gerekliliğini artırmaktadır. Dünya bahsi geçen faktörler nedeniyle temelden değişmiş, çatışma riski ile birlikte iş birliğinin faydaları artmıştır. Modern bilim, teknoloji ve ekonomi dünyayı başkalaştırmaktadır (Gilpin, 1981, s. 213).

Nükleer silahlar hegemonya savaşlarında maliyetleri yükseltmiş olsalar da savaş problemini zememişlerdir. Kuvvet kullanımı halen uluslararası ilişkilerin merkezinde rol oynayan önemli bir araçtır. KİS ve nükleer silahlar devletlerin g kullanmaya ilişkin rollerinde önemli bir değişime neden olmamışlardır (Gilpin, 1981, s. 214).

Diğer taraftan modern dünyada, pazar ilişkilerini artırmak devletin bir aracı olarak ekonomik gücünün rolünü artırmıştır. Ama Amerika'nın İran ve Rusya'ya karşı ekonomik yaptırım tecrübeleri (son dönemde Kuzey Kore) ekonomik gücün (askeri güç gb.) kullanılmasının oldukça sınırlı etkileri olduğunu göstermektedir (Gilpin, 1981, s. 218).

Çağımızda ekonomik zenginlik bütün toplumlar için ulusal güvenlikten ileri gelen temel hedef olmuştur. Endüstri devriminden bu yana ekonomik büyümenin ve iş birliğinin devletler arasındaki güç mücadelesini evcilleştireceği tartışılmıştır (Gilpin, 1981, s. 219).

Gilpin ekonomik bağımlılığın ve müşterek kazancın devletler arasındaki güvensizlikten kaynaklanan rekabetin önüne geçemediğini ileri sürmektedir. Artan karşılıklı bağımlılık ve maliyeti, devlet otonomisinin zayıflaması, dış piyasaların ve ham madde kaynaklarının güvenliği, gibi konuları gündeme getirerek rekabeti artırmaktadır (Gilpin, 1981, s. 220).

Hegemonik istikrar teorisine göre bir güç ne kadar üstünse, devletlerarası ilişkiler de o kadar iş birliğine dayanmaktadır. Ancak Robert Keohane'ye göre bu eksik bir önermedir. Çünkü temel güç modelinde olduğu gibi aktörlerin somut verilerine dayanmaktadır. Hegemonik istikrar teorisi de aşağıda incelenecek olan temel güç modelleri gibi kusurlu önermelerde bulunmaktadır. Teori 21. yüzyılda II. Dünya Savaşından sonraki 20 yıl boyunca göreceli iş birliğini doğru tahmin etmişti; ancak Amerikan hegemonyası gerilediğinde iş birliği konusunda yanılmaya başladı (1984, s. 34).

Ayrıca hegemonik istikrar teorisinde, temel güç teorilerinde olduğu gibi güç ve liderlik konusunda otomatik bir bağ bulunmamaktadır. Hegemonya, "bir devletin uluslararası ilişkileri yönetebilecek normları sürdürebilecek derecede güçlü ve istekli olması durumu olarak tanımlanmaktadır." Teoriye yeni bir modifikasyon ile liderlik etme kararı "kuvvet aktivasyon modeli" olarak eklenmiştir. Keohane 150 yıllık tarihe bakarak hegemonyanın istikrar için yeterli ve gerekli şartı sağlamadığı, teorik ve ampirik olarak zayıf olduğu görüşündedir (Keohane, 1984, s. 35). Tehlike Keohane'ye göre baskın devletin aşırı güçlü olmasından değil, kenarda bekleyenlerden (free rider) yani "dükkânı kafasına takmayıp bir bekçinin gelmesini bekleyenlerden" kaynaklanmaktadır (1984, s. 38). Sistemik bir açıklama getirmeyen teori, gücün iş birliği için yeterli

koşul olduğu yönündeki genelleme yerine, liderlik kabiliyeti ve isteği gibi hegemonik güdülerini dikkatimize sunması bakımından önemlidir (1984, s. 39).

2.3.2. Ofansif Neo-Realist Teori

2.3.2.1. Hegemonya ve Uluslararası Sistem

Mearsheimer, hegemon devleti sistemdeki tüm devletlere hâkim olabilecek (domine edecek) derecede güçlü devlet olarak tanımlarken, hegemon olan devletlerin sonradan statükocu güç olduklarını ileri sürmektedir (2014, s. 40). Hegemonyayı ise sisteme egemen olmak, yani tüm dünyaya hâkim olmak olarak betimlemekte, küresel ve bölgesel hegemonya olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Ancak küresel hegemonyayı elde edebilecek güce gerçekte erişmenin imkânsız olduğuna da işaret ederek, ABD'nin sadece Batı Yarımküreye hâkim bir bölgesel hegemon olduğunu, Avrupa ve Kuzeydoğu Asya'da egemen olmadığını altını çizmektedir (2014, s. 40).

Mearsheimer'e göre hegemon olan devletler diğer bölgelerdeki büyük güçlerin etki alanlarını geliştirmelerini, daha başka bir deyişle rakip olmalarını istememektedirler (Mearsheimer, 2014, s. 40-42).

Ofansif neo-realizm uluslararası sistemde güç ve korku ilişkisini de mercek altına almaktadır. Korku, güvenlik rekabetindeki artış ve savaş tehlikesinin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Büyük güçlerin ofansif yetenekleri ve niyetlerindeki belirsizlik ve üstüne sisteme hâkim olan anarşi korkuyu tetiklemektedir. Anarşi ve niyetlerdeki belirsizlik korkuyu geri çevrilemez boyutlara taşıyarak büyük güçleri güç ve güvenlik maksimizasyonuna sürüklemekte, devletlerin artan güçleri, rakipler arasında daha fazla korkuya neden olmaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 42-43).

Ancak aynı zamanda rakiplerinin ne kadar gizil (latent) gücü kontrol ettiklerine de bakmaktadır. Zengin ve nüfusu kabarık devletler genellikle güçlü ordular teşkil edebilmektedirler. Başat güçler, henüz zenginliklerini askeri güç geliştirmeye ayırmamış olsalar bile nüfuslu ve hızla kalkınan ülkelerden her daim korkmaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 43-46).

Realist teoriye göre devletlerin en birincil hedefi hayatta kalmaktır. Bu yüzden hedefleri güç maksimizasyonudur (Mearsheimer, 2014, s. 48). Refah ve güvenlik

hedeflerinin çatıştığı durumlarda, Adam Smith'in *The Wealth of Nations*'da belirttiği gibi, "güvenlik her zaman servetin önüne geçmektedir" (1977, s. 605).

2.3.2.2. Ofansif Neo-Realist Teoride Uluslararası Düzen

Düzen, uluslararası kurumlar eliyle üye devletler arasındaki etkileşimlerin bölgesel ya da küresel ölçekte organize edilmesidir. Düzeni oluşturan kurallar büyük devletler tarafından hazırlanmakta, uygulanması ve uygulanmaması gereken davranış kalıpları belirlenmektedir. Kurallara riayet hayati çıkarları ile çatışıyorsa hakim devlet kurallara uymayabilmekte ya da kuralları yeniden yorumlayabilmektedir (Mearsheimer, 2019, s. 9).

Mearsheimer'e göre düzen iki nedenden ötürü önemlidir. Birincisi modern uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılık artmıştır. İkincisi büyük devletler düzen sayesinde küçük devletlerin davranışlarını kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirebilmektedirler (2019, s. 11).

Ofansif neo-realist teoriye göre düzen, uluslararası (international) ve sınırlı (bounded) olmak üzere iki şekilde olabilmektedir. Uluslararası düzen, güçlü devletler arasındaki iş birliğini güçlendirmek için küresel ölçekte tesis edilmektedir. Sınırlı (bounded) düzenler ise iki rakip büyük güç arasında iş birliğini değil, güvenlik alanındaki rekabeti yönetmek için oluşturulurlar (Mearsheimer, 2019, s. 12).

Uluslararası düzenler ayrıca realist, agnostik veya ideolojik olarak sınıflandırılmaktadır. Burada belirleyici olan sistemdeki güç polaritesidir. Tek kutbun mevcut olduğu sistemde küresel liderin siyasi ideolojisi uluslararası düzenin biçimini belirlemekte, düzen agnostik değilse, ideolojik olmaktadır. İki veya çok kutuplu sistemde ideolojinin bir önemi bulunmamakla birlikte, düzen güvenlik rekabeti nedeniyle realist hüviyet kazanmaktadır (Mearsheimer, 2019, s. 12).

Üçüncü bir kategori ise, uluslararası düzenleri, genişliği (breath) yani askeri ve ekonomik temel konuları içermesi ile derinliği (depth) yani etkili ve güçlü kurumlara sahip olması bakımından incelemektedir. Eğer bir düzen hem geniş hem de derinse güçlü (thick), geniş veya derinse zayıf (thin) olarak sınıflandırılmaktadır (Mearsheimer, 2019, s. 15, 16).

Bu sınıflandırmaya göre, Soğuk Savaş süresince iki kutup bulunduğundan sınırlı (bounded) iki düzen kurulmuştur. Ayrıca iki süper güç arasında özellikle askeri alanda ilişkileri düzenleyen ancak devletlerin davranışlarında çok etkili olmayan zayıf (thin) uluslararası bir düzen söz konusudur (Mearsheimer, 2019, s. 18).

Soğuk Savaş'tan sonra Batı dünyasının sahip olduğu düzen, güçlü (thick) liberal uluslararası düzen olarak ABD öncülüğünde tüm dünyaya yayılmıştır (Mearsheimer, 2019, s. 21). Bu kapsamda kurumlara üyeliği genişletmek, serbest ticaretin yanı sıra sermaye ve pazarlara erişimi kolaylaştırmak ve liberal demokrasiyi yaymak amaçlanmıştır. NATO ve AB'nin genişlemesi bu gerekçelerle yapılmıştır (Mearsheimer, 2019, s. 22,23).

Mearsheimer'e göre liberal uluslararası düzen, 1990-2004 yılları arasında altın yıllarını yaşamışken, 2005-2019 arasında gerilemiştir. ABD'nin Afganistan'daki savaşta başarısızlığı, Irak, Libya, Suriye'de İslam devletlerinin kurulması gerilemenin emareleri olarak gösterilmektedir (Mearsheimer, 2019, s. 28).

ABD liberal düzeni yaymada üç nedenden dolayı başarısız olmuştur. Birincisi, ülkelerin siyasetine müdahale etmek sanıldığından zor olmaktadır. İkincisi, liberal uluslararası düzen ülkelerin kendi içerisinde ulusalcılık akımları ve egemenlik hakları nedeniyle sorunlara yol açmaktadır. Rejim değişiklikleri başarısız olduğunda göç gibi sorunlarla karşılaşılmaktadır. Üçüncü olarak, hiper küreselleşme tek kutba pahalıya mal olmaktadır. ABD'de işsizlik gibi sorunlara neden olurken, Çin ve Rusya'nın güçlenmesine yol açarak tek kutba dayanan liberal uluslararası düzene zarar vermiştir (2019, s. 30, 31). Ayrıca Haçlı mantığı ile liberal demokratik düzeni yayma fikri büyük güçlerle tek kutbun yani ABD'nin ilişkilerini zehirlemiştir (Mearsheimer, 2019, s. 33).

Nihayetinde tek kutuplu liberal küresel düzen çökmektedir. ABD yeniden tek kutup tesis edene kadar zayıf (thin) uluslararası düzen ile rekabet içine girecek ABD ve Çin merkezli iki güçlü (thick) sınırlı (bounded) düzen kurulacaktır (Mearsheimer, 2019, s. 44).

2.3.2.3. Ofansif Neo-Realist Teoride Güç

Güç, küresel çatışma ve iş birliği inceleme konularında kilit kavramlardan biri olarak hedeflere veya amaçlara ulaşma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle arzu edilen sonuçları elde etmek için diğer aktörleri etkileme becerisidir (Nye & Welch, 2018, s. 61). Bir başka tanıma göre güç, sonucu etkileyebilen becerilere ve kaynaklara sahip olmaktır. Bu nedenle büyük nüfus, geniş topraklar, zengin doğal kaynaklar, askeri imkân ve kabiliyetler, ekonomik ve sosyal istikrarı olan ülkelerin güçlü olduğu düşünülmektedir (Waltz, 1979, s. 131).

Nye bu tür maddi tanımların sıkıntılı olduğu görüşündedir. Güç, güç üreten kaynaklarla ilişkili olarak tanımlanırsa, yeterli güce sahip olanların neden her zaman istedikleri sonucu ulaşamadıkları çelişkisiyle karşılaşılacağını ileri sürmektedir (2004, s. 25). İnşacılar da gücün nasıl ve kim tarafından algılandığına bakmaktadırlar. Waltz'ın politik yapıyı; düzenleyici prensipler, farklılıkları tanımlamayan prensipler ile kapasitenin dağılımı olarak tanımlamasının (1979, s. 79-101) tek başına devletlerin davranışlarını açıklamada yeterli olmadığını savunmaktadırlar. Bu tanımla devletlerin dost ya da düşman mı olacakları, karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliklerini tanıyıp tanımayacakları veya revizyonist mi yoksa statükocu mu olacakları öngörülemez. Temelde öznelerarası olan bu faktörler anarşi içerisinde devletlerin güvenlik çıkarlarını ve böylece sistemdeki etkileşimlerinin karakterini belirler (Wendt, 1992). Waltz'ın kuramını revize eden Stephen Walt "güç dengesinin" değil, "tehditler dengesinin" devletlerin eylemlerini belirlediğini, tehditlerin sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir (Walt, 1987, s. 5).

Mearsheimer devletlerin iki tür gücü bulunduğunu, bunların "gizil güç" (latent power) ve "askeri güç" olduğunu, gizil gücün askeri güç oluşturmak üzere sahip olunan sosyo-ekonomik unsurları ifade ettiğini ileri sürmektedir. Bunlar refah düzeyi ve nüfus büyüklüğüdür (2014, s. 55).

Devletin nüfusu ve refah seviyesi askeri gücü oluşturan temel bileşenlerdir. Keohane refahı ulusların "yatırım ve tüketimde doygunluk arzusu" olarak tanımlamaktadır (1984, s. 21). Mearsheimer'a göre refah seviyesi, nüfustan daha önemlidir çünkü refah seviyesi askeri gücün teçhizatı, eğitimi ve sürekli modernizasyonu için önemlidir. Gizil gücün ölçüsü refah seviyesidir. Refah ise

toplam refah ve harekete geçirilebilir refah (mobilizable wealth) olmak üzere iki kategoride incelenmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 62).

Gayrı Safi Milli Hasıla (GSMH) toplam refahı ifade etmektedir. Farklı nüfus ve ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin benzer GSMH'na sahip olmaları mümkündür (2014, s. 62).

Mearheimer, sanayinin gelişmişlik seviyesinin ülkelerin gizil güçlerinde önemli etkiler yaratabileceğini belirtmektedir; çünkü, bu ülkeler savunmaya daha fazla kaynak ayırabilirler ve gelişmiş silah ve sistemleri üretebilecek teknolojiye sahiptirler (2014, s. 63).

Realist teoriye göre uluslararası siyasetin merkezini güç oluşturmaktadır. Ekonomide para ne ise, uluslararası siyasette güç odur. Ancak Mearsheimer literatürde gücün ne olduğu ve nasıl ölçüldüğü konusunda henüz bir fikir birliği olmadığı görüşündedir. Mearsheimer'e göre güç, bazı materyal yeteneklere dayanmaktadır. Bu yüzden güç dengesi devletlerin sahip oldukları zırhlı tümenler, nükleer silahlar gibi somut unsurlardan oluşmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde devletlerin etkili olan gücü, askeri gücü ve bu gücün rakip devletler ile mukayesesidir. Ofansif neo-realizme göre bunu güç dengesi ifade etmektedir. Zira uluslararası siyasette "ultima ratio" (son çare) askeri kuvvet kullanmaktır. Askeri güç ise, kara ordusu ile onu destekleyen hava ve deniz kuvvetlerinin büyüklüğü ve gücü ile ölçülmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 56).

O halde, "iki büyük devlet karşılaştığında her zaman güç dengesi bakımından avantajlı olan mı kazanır" sorusu karşımıza çıkmaktadır. Geoffrey Blainey'nin meşhur argümanına göre "savaşlar genellikle devletler güç dengesi konusunda anlaşılmadıklarında ortaya çıkar ve nihayetinde kazananlar ve kaybedenler olarak güç dengesi basamaklarında sıralanırlar" (1973, s. 119).

Farklı güç tanımlarını birleştirmek Mearsheimer'e göre mümkün değildir. Ancak güç dengesi askeri başarı için çok güvenilir bir kriter değildir. Strateji, istihbarat, hava şartları gibi maddi olmayan faktörler bazen belirleyici olabilmektedir. Güç dengesi tek başına savaşın sonucunu belirleyemese de başarı şansı kaynak dengesine bağlı olarak değişmektedir. Uzun yıpratma savaşlarında maddi kaynaklar dengesi önemlidir. Bu yüzden büyük güçler dünya gücünde sahip oldukları payı artırmaya çalışmaktadırlar (Mearsheimer, 2014, s. 58).

Mearsheimer, Blainey'in "devletler güç dengesini doğru hesaplayabilselerdi, dünyada savaşlar olmazdı" (1973) önermesinin de yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Güçsüz devletler bazen güçlü olanlara karşı savaşa girebilmektedirler. Aynı mantık eşit güçteki devletler için de geçerlidir.

Mearsheimer'a göre gücü sonuçla eşitleyen önermeyi yanlışlayan üç neden bulunmaktadır: çatışma öncesi güç dengesi değerlendirmesi yapmak imkânsızdır; bu yaklaşım açıklanması güç sonuçlara neden olabilmektedir (örneğin, Rusya Fransa'dan güçsüz olmasına rağmen Rus ordusu Napolyon'u 1812'de nasıl yenebildi?); siyasetin bir aracı olan güç siyasi sonuçlara nasıl etki etmektedir? Güç ve sonuçları birbirinden ayırt edilemiyorsa, araçlar ve sonuçlar arasında fark yok demektir (Mearsheimer, 2014, s. 59, 60).

2.3.2.3.1. Askeri Gücün Ekonomik Temeli

Mearsheimer'e göre güç her zaman zenginlik hiyerarşisini üç nedenden ötürü belirlemez. Zenginliğin bir kısmı askeri gücün oluşturulması için kullanılmaz. Büyük güçler farklı askeri kuvvetlere yatırım yaparlar; bu da askeri dengeyi tayin eder (2014, s. 76).

Devletler stratejik avantaj sağlamazsa ilave askeri kuvvet oluşturmazlar. Birleşik Krallık refah seviyesi ile belki de Avrupa'nın ilk hegemon gücüydü veya bu potansiyele sahipti, ancak rakipsiz zenginliğine rağmen ciddi tehdit oluşturan Fransa, Almanya ya da Rusya'ya karşı askeri güç oluşturmadı. Bu yüzden refah seviyesi tek başına sağlıklı bir ölçüt oluşturmamaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 76).

Diğer taraftan ekonomik güç dağılımı, askeri güç dağılımı anlamına gelmemektedir. Çünkü devletler zenginliklerini farklı derecede etkin ordular teşkil etmek üzere kullanmaktadırlar (Mearsheimer, 2014, s. 76).

Refah askeri güç açısından neden güvenilir bir gösterge değildir sorusuna cevap olabilecek başka bir konu ise ülkelerin farklı kuvvet yapısında ordular oluşturmalarıdır. Burada belirleyici olan ilgili devletin büyük bir kara ordusu ile güç intikal ettirebilme (force projection) kapasitesidir (Mearsheimer, 2014, s. 81).

2.3.2.3.2. Sistemde Güç Dağılımı-Polarite

Ikenberry'e göre, devlet gücü ve kutuplar konusunu en sistemik olarak realist teori incelemiştir. Realist anlamda kutup ekonomik, teknolojik, askeri kapasite ve bunun gibi farklı maddi yeteneklerin bir devletin elinde toplanmış olması halidir (2011, s. 39).

Realist teoride kutbun klasik tarifi Kenneth Waltz tarafından yapılmıştır. Waltz kutbu, "Geniş bir sistem içerisinde bir devletin olağan dışı büyük kaynak ve yeteneklere sahip olması ve devlet yeteneklerinin bileşenlerinin tamamında, en önemlisi nüfus büyüklüğü, ülke, sahip olunan kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri güç, siyasi istikrar ve yetenekler bakımından üstün olması durumu" olarak tanımlamıştır (1979, s. 131).

Gilpin uluslararası sistemin tarih boyunca, "güç dağılımı" bakımından üç kontrol biçimi veya kuruluş yapısının belirlediğini ileri sürmektedir. Bunlar tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu sistemlerdir (1981, s. 29).

Ofansif neo-realist Mearsheimer güç dağılımının tarihsel gelişimini ve uluslararası istikrara etkilerini bir model ile açıklamaya çalışmıştır (2014, s. 334-359). Mearsheimer'e göre uluslararası sistemdeki çatışmanın tartışmasız kaynağını anarşi oluşturmakla birlikte, anarşinin tek başına yeterli olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Dikkate alınması gereken diğer yapısal değişken başat devletler arasındaki güç dağılımıdır (2014, s. 334).

Ofansif neo-realizm iki kutupluluğun çok kutupluluktan daha istikrarlı olduğunu kabul etmekte ve daha ileri giderek çok kutupluluğu potansiyel hegemonun mevcut olduğu veya olmadığı durumlar olarak iki ayrı şekilde ele almaktadır. Mearsheimer'a göre Şekil 5'teki gibi iki kutupluluk, dengesiz çok kutupluluk göre barışa daha yatkınken, dengeli çok kutupluluk bunların ikisi arasında bir noktada yer almaktadır (2014, s. 335).

Dengeli veya dengesiz çok kutupluluğa ilişkin bu ayırım büyük güçlerin harp tarihi açısından önem arz etmektedir. Ofansif neo-realizm, klasik realistlerin "sistemde üstün bir güç olmadığında barış daha olasıdır" savına katılmakla birlikte, istikrarın sistemin iki kutuplu ve çok kutuplu olmasıyla da ilgili olduğunu önermektedir.

Şekil 5

Ofansif Neo-Realizmde Güç Dağılımı ve İstikrar

Mearsheimer'e göre çok kutuplulukta savaş daha olasıdır. Çünkü;

Çok kutuplulukta muhasım çiftlerin (dyad) oluşma potansiyeli daha fazladır.

Çok kutuplulukta güç dengesizlikleri olağan bir durumdur.

Çok kutuplulukta yanlış hesap ihtimali yüksektir.

Çok kutuplulukta iki kutupluluğa göre çatışma potansiyeli daha fazladır, çünkü iki kutuplulukta sadece iki büyük güç bulunmaktadır. Bu yüzden bir tek çatışan çift söz konusudur. Çok kutuplulukta üç ve daha fazla büyük güç olduğundan, üç veya daha fazla çatışan çift mevcuttur. Ayrıca büyük ve küçük güçler arasında da çatışan taraflar olabilmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 338).

İki kutuplu sistem çok kutuplu sisteme göre daha az esnektir. İki kutuplu sistemde büyük güçlerden birine bağlanmamak oldukça zor bir durumdur (Mearsheimer, 2014, s. 340).

Güç asimetrisi çok kutuplulukta iki kutupluluğa göre daha fazladır. Yani çatışma ihtimali daha yüksektir. Çok kutuplu sistem dengesizliğe, iki kutuplu sistem dengeye eğilimlidir.¹¹ Ne kadar fazla büyük devlet varsa o kadar gizil güçte asimetri mevcuttur (Mearsheimer, 2014, s. 340).

Hesap hataları konusunda ise, çok kutuplu sistem iki kutupluya nazaran hataya daha yatkındır. Rakip ve karşı devletlerin koalisyon gücünü küçük

¹¹ Çok kutuplu sistemde iki büyük güç üçüncü bir büyük güce saldırılabilmektedir. Örneğin Fransa ve Birleşik Krallığın Kırım Savaşı (1853-56)'nda Rusya'ya, İtalya ve Prusya'nın 1866'da Avusturya'ya saldırması gibi. İki kutuplulukta doğal olarak bu mümkün değildir. İki büyük güç bir küçük devlete de saldırabilir. Avusturya ve Prusya'nın 1864'te Danimarka'ya saldırması ya da Almanya ve Sovyetlerin 1939'da Polonya'ya saldırması gibi. Tersi de olabilmekte, başat güçlerden biri küçük bir devlete saldırılabilmektedir.

görebilmekte ve zorlama sonuç vermezse savaşıla sonuca ulaşabilecekleri yanılgısına düşebilmektedirler. Çok kutuplulukta hakları belirlemek ve paylaşımı doğru yapmak güçtür. Çünkü hem ülke sayısı fazladır hem ilişkileri gelgitlidir. (Mearsheimer, 2014, s. 343, 344).

Dengesiz ve dengeli çok kutupluluğa gelince, dengesiz olan savaşıa daha yatkındır. Potansiyel hegemon söz konusu olduğunda, bölgesel hegemon olmak için daha fazla güce sahip olmayı amaçlayacaklardır. Çünkü hegemonya güvenliğin nihai şeklini oluşturmaktadır. Bu da barışıa tehdit oluşturmaktadır.

Korku uluslararası sistemde endemik bir olgudur. Potansiyel hegemonun ortaya çıkması özellikle büyük devletlerde korku yaratmaktadır. Potansiyel hegemonlar değişen güç dengesini düzeltmeye çalışırken daha fazla risk almaktadırlar. Güvenliklerini artırmaya daha fazla önem vermeleri, barışıa zarar vermektedir. Hegemonlar ise potansiyel hegemonun en kötü saiklerle hareket edeceğini varsayarlar. Hegemon böylece tehdit altındaki ülkeleri güçlendirerek muhasımı sınırlandırmak ve belki de fırsatlardan yararlanarak zayıflatmak isterler. Potansiyel hegemonlar kontrol edilmesi zor, "korku sarmalları" (spirals of fear) yaratırlar (Mearsheimer, 2014, s. 344, 345).

Özet olarak, Mearsheimer'e göre iki kutupluluk en stabil sistemdir çünkü çatışmaya neden olabilecek anlaşmazlıklar iki kutuplulukta nispeten daha azdır. İki kutuplu sistemde gücün büyük güçler arasında eşit dağılması daha olasıdır. Dolayısıyla iki kutupluluk yanlış hesap yapmaya engel olur. Dünya siyasetinde korku değişmez bir durumken, iki kutupluluk bu korkuyu büyütmemektedir.

Mearsheimer'a göre dengeli çok kutupluluk savaşıa iki kutupluluktan daha yatkındır çünkü büyük güçler arasında çatışma çıkma ihtimali daha fazladır. Güç devletler arasında dengeli dağılmadığından güç açısından avantajlı olan büyük güçlerin savaşı çıkartması ihtimali vardır. Ayrıca çok kutuplulukta yanlış hesaplar yapılması oldukça yaygındır (Mearsheimer, 2014, s. 346).

Avrupa'da Fransız İhtilali'nin patlak vermesi ve 1792'de Napolyon Savaşları'ndan Soğuk Savaşı'n sonu olan 1990'a kadar güç dağılımı Mearsheimer'a göre şu şekildedir:

- Napolyon Dönemi I, 1792-93 (bir yıl), dengeli çok kutuplu,
- Napolyon Dönemi II, 1793-1815 (22 yıl), dengesiz çok kutuplu,
- On Dokuzuncu Yüzyıl, 1815-1902 (88 yıl), dengeli çok kutuplu
- Kaiserreich Dönemi, 1903-1918 (16 yıl), dengesiz çok kutuplu,

Savaşlar Arası Dönem, 1918-1938 (20 yıl) dengeli çok kutuplu,
Nazi Dönemi, 1939-1945 (6 yıl) dengesiz çok kutuplu,
Soğuk Savaş, 1945-1990 (45 yıl) iki kutuplu (Mearsheimer, 2014, s. 348).

Mearsheimer'in tarihsel incelemesinin ortaya çıkardığı sonuçlar Tablo 4'te görülmektedir (2014, s. 347).

Tablo 4

Sistem Yapısı Olarak Avrupa Savaşlarının Özeti

Sistem Yapısı Olarak Avrupa Savaşlarının Özeti 1792-1990							
	Savaş Sayısı			Toplam Yıl	Savaş Frekansı		Zayıyat
	Merkez Savaşlar	Büyük Güçler Arası	Büyük ve Küçük Güçler		Savaşlı Yıl	Savaşlı Yılların %'si	Sadece Askeri Ölüler
İki kutupluluk (1945-1990)	0	0	1	46	1	%2,2	10.000
Dengeli Çok kutupluluk (1792-93, 1815-1902, 1919-38)	0	5	9	109	20	%18,3	1,2 milyon
Dengesiz Çok kutupluluk (1793-1815, 1903-18, 1939-45)	3	1	5	44	35	%79,5	27 milyon

Kaynak: (Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 2014, s. 357)

2.3.2.4. Ofansif Realist Teoriye Göre Hayatta Kalma Stratejileri

Mearsheimer, büyük güçlerin güç dengesini değiştirmek için taktik olarak aşağıdaki yöntemleri uyguladığını ileri sürmektedir:

Savaş: Devletlerin nispi güç temin etmek için kullandıkları ana stratejidir.

Şantaj (Blackmail): daha çekici bir stratejidir. Güç kullanma tehdidini içerirken, istenilen sonuca ulaşmak için kuvvet tatbik edilmemektedir. Uygulayana maliyeti olmayan bir taktiktir. Ancak başarılması zordur.

Yemle ve Yıprat (Bait and Bleed): Rakip büyük güçlerin uzun ve yıkıcı bir savaşa tahrik edilerek zayıflatılmalarını ifade etmektedir. Başarılması zordur.

Kan Döktürme (Bloodletting): Muhasım devletin girdiği bir savaşın uzatılması ve mümkün olduğunca tahrip edici olmasını sağlamak üzere uygulanan bir

taktiktir. Başarıma ihtimali en yüksek yöntemdir (Mearsheimer, 2014, s. 138, 139).

Büyük güçlerin güç dengesini sürdürmek için uyguladıkları stratejiler ise, *dengeleme* ve *sorumluluk yıkma (buck passing)*'dir (Mearsheimer, 2014, s. 139).

Mearsheimer'e göre büyük güçlerin dört temel hedefi bulunmaktadır: Bölgesel hegemonya, azami refah, rakipsiz kara gücü ve nükleer üstünlüktür. Büyük güçlerin ilk öncelikli hedefleri bölgesel hegemon olmaktır. Büyük su kütlelerinin güç intikalini güçleştirmesi¹² nedeniyle herhangi bir büyük gücün okyanuslar ötesindeki bölgelerde hegemon olması mümkün değildir. Büyük güçler sadece kendi bölgelerinde hegemon değil, aynı zamanda başka bölgelerde de hegemon çıkmasına engel olmaktadır. Bu nedenle dünyanın önemli bölgelerinde iki veya daha fazla büyük gücün birlikte bulunmasını ister ve desteklerler. Çünkü rakip büyük güçler rekabet içerisine girecek, uzakta olan bölgesel hegemon emniyet içinde büyük güçlerin ihtilafta olmalarını seyredecektir. Başka bölgedeki büyük güç kendi bölgesine gelirse, sorumluluğu bölgesindeki diğer büyük güçlere bırakarak saldırganla ilgilenmelerini tercih edeceklerdir. Başaramadıkları taktirde kendisi dengeyi kurmak üzere devreye girecektir. Okyanusların diğer ucunda dahi olsalar büyük güçler rakiplerinin arka bahçelerinde diğer büyük güçler ile ittifaklar kurmaktadır. Üsler ile diğer büyük gücün ülkesinde yerleşip, plaj başını (beach head) ele geçirmek¹³ gibi zorlu görevleri aşmayı tercih etmektedirler (Mearsheimer, 2014, s. 141, 142).

Potansiyel hegemon olabilmek için ülkelerin önce bölgelerinde en yüksek refah seviyesine ve rakipsiz bir kara ordusuna sahip olmaları gerekmektedir. Tarihte Napolyon dönemi Fransa'sı, Wilhelm Almanya'sı, Nazi Almanya'sı, Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve ABD bu kriterleri sağlamıştır.

¹² Mearsheimer bunu "stopping effect of water" olarak ifade etmektedir.

¹³ Plaj başı (beach head) çıkarma harekâtında kullanılan bir terimdir. Harekatın başarılı olması için çıkarma yapılacak plajın kontrolünün ele geçirilmesini ifade eder. Oldukça zor ve zayıata neden olan bir iştir. Mearsheimer deniz ötesindeki güce karşı kuvvet sevk etmek için komşu güçlerde üsler kurularak bu zorluğun aşılabileceğini ileri sürmektedir.

İdeal durum, rakipleri ekonomik olarak yavaşlamış ya da sorunlarla boğuşuyorken potansiyel hegemonun hızla kalkınıyor olmasıdır. Diğer taraftan büyük güçler rakiplerinin refah üreten bölgelere hâkim olmalarını istememekte, kendileri bu bölgeleri kontrol etmek istemektedirler. Refah üreten bölgeler gelişmiş sanayiye sahip ülkelerin bulunduğu veya kritik ham madde kaynaklarına sahip gelişmemiş ülkelerin olduğu bölgelerdir. Soğuk Savaş döneminde ABD Batı Yarımküre dışında Avrupa, Kuzeydoğu Asya (Japonya) ve İran Körfezi'ne odaklanmıştır. Avrupa bunlar arasında öncelikliydi, çünkü Sovyet tehdidi altında bulunmaktaydı ve Sovyetler Avrupa'ya hâkim olduğunda güç dengesi değişebilirdi. Kuzeydoğu Asya'da ise, Japonya en zengin ülkeydi. İran Körfezine gelince Avrupa ve Asya ekonomisinin ihtiyaç duyduğu petrol kaynaklarına sahipti (Mearsheimer, 2014, s. 143-145).

Nükleer üstünlük, nükleer silahlar konusunda ideal durum mukabele edebilecek rakibin olmadığı durumdur. Ancak bu mümkün değildir. Nükleer üstünlük elde edilse bile sürdürülmesi zordur. Dehşet Dengesi (MAD) ya da Terör Dengesinin esası hiçbir nükleer devletin diğer nükleer devletlerin silahlarını tamamen yok edememesidir ki sonuçta kendisi de nükleer tahribatın tehdidi altındadır. Dehşet Dengesi (MAD) güç istikrarı için güçlü bir araçtır. Çünkü nükleer devletlerin nükleer üstünlük için çaba göstermesinin bir anlamı yoktur. (Mearsheimer, 2014, s. 145-147).

2.3.2.5. Saldırganın Kontrol Edilmesi İçin İzlenen Stratejiler

Büyük güçler rakiplerine karşı sadece güç kazanmak istemezler, ayrıca onların güç kazanmalarına engel olmak isterler. Bunu; “dengeleme” ve başka bir büyük güce “sorumluluğu yıkma” (buck passing) ile yapmaktadırlar (Mearsheimer, 2014, s. 155).

Dengeleme stratejisi bağlamında muhasım büyük gücün güç dengesini kendi lehine değiştirme girişimine karşı önce caydırılmaya çalışıldığı, başarısız olunursa rakip büyük güç ile savaşa girildiği söylenebilir.

“Buck passing”in uygulanabilmesi için sorumluluğu yıkan devletin alması gereken dört tedbir bulunmaktadır. Birincisi sorumluluğu başka bir devlete yıkmak isteyen devlet müteceviz ile iyi diplomatik ilişkiler kurmanın yollarını aramakta en azından onu provoke etmekten kaçınmaktadır. İkinci olarak sorumluluğu yıkan,

sorumluluğu üstlenmesi en muhtemel devletle diplomatik ilişkilerini soğutmaktadır. Üçüncü tedbir, sorumluluk yıkmanın başarılı olması için sorumluluğu alanın ilave kaynakları mobilize edebilecek olabilmesidir. Son olarak, sorumluluk yıkan devlet, sorumluluğu üstlenen devletin güçlenmesine göz yumabilmekte ve hatta güçlendirilmesi için çalışabilmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 157-159).

Mütecavize karşı uygulanan “sorumluluk yıkma” ve “dengeleyici koalisyonları” (balancing coalition) görünürde iki zıt yöntemdir. Koalisyonlarda her zaman sorumluluğu yıkma ve serbest takılma (free-ride) problemi vardır. Britanya bunu tarihte en çok uygulayan ülkedir. Diğer taraftan büyük güçler dengelemeye nazaran sorumluluk yıkmayı tercih etme eğilimindedirler. Çünkü bu şekilde savunmanın maliyeti oldukça düşürülmektedir.

Sorumluluk yıkmanın ayrıca ofansif boyutu olabilmekte, bu da bu yöntemi daha çekici hale getirmektedir. Özellikle mütecaviz ve sorumluluk yıkılan ülke uzun ve maliyeti yüksek bir savaşa girdiklerinde, güç dengesi savaş sonrası durumu yönetmek üzere sorumluluk yıkan devlete avantaj sağlamaktadır.

Sorumluluk yıkma öte yandan tehdit sayısını azaltmak için de kullanılan bir yöntemdir. Ayrıca bazen sorumluluk yıkılanın güç dengesini değiştirecek derecede güçlenmesine, silahı kullanana karşı silahın geri tepmesine neden olabilmektedir. Örneğin Birleşik Krallık Fransa ve Rusya’yı Avrupa kıtasında kontrol edebilmek maksadıyla 1870’te Almanya’nın birleşmesine göz yummuş, ancak Almanya 1890’dan sonra hızla güçlenerek Avrupa’ya hâkim olmaya başlamıştır.

Son olarak “yemle ve yıpratma” ile “sorumluluk yıkma” bazı durumlarda aynı sonuçlara neden olsa da aralarında fark bulunmaktadır. Sorumluluk yıkma temelde bir caydırma stratejisidir ve varsayılan geçerli alternatifi savaştır. Yemle ve yıprat ise bilerek savaşa kışkırtma durumudur (Mearsheimer, 2014, s. 159-162).

2.3.2.6. Büyük Güçlerin Uzak Durduğu Stratejiler

“Dengeleme” ve “sorumluluk yıkma” tehdit teşkil eden muhasıma uygulanacak yegâne stratejiler olarak görülmeyebilmektedir. “Yatıştırma” (appeasement) ve “peşine takılma” uygulanabilir alternatifler olarak ileri

sürülebilmektedir. Mearsheimer'a göre "peşine takılma" zayıf güçlerin stratejisidir. "Yatıştırma" ise, II. Dünya Savaşı Almanya'sında olduğu gibi, muhasıma taviz vererek daha da güçlenmesine ve güçlü bir muhalifin yaratılmasına neden olmaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 162-164).

2.3.2.7. Deniz Ötesi Dengeleyiciler (Off Shore Balancers)

Her ikisi de ada devleti olan ABD ve Birleşik Krallık Avrupa'da hep deniz ötesi dengeleyici olarak hareket etmişlerdir. Ancak ikisi de Avrupa'ya hâkim olmamıştır (Mearsheimer, 2014, s. 264).

ABD ve Birleşik Krallık gibi deniz ötesi dengeleyiciler Avrupa veya Kuzeydoğu Asya'da potansiyel hegemon ile karşılaştıklarında diğer güçlere "sorumluluk yıkmayı" tercih etmişlerdir. Tabii ki "dengeleme" yerine diğer güçlere "sorumluluk yıkmama" tercihi sadece deniz ötesi dengeleyiciler için değil aynı zamanda diğer büyük güçler için de geçerli bir durumdur (Mearsheimer, 2014, s. 266).

2.3.2.8. Dengelemeye Karşı Sorumluluk Yıkma

Sorumluluk yıkmada başarı sistemin yapısının bir fonksiyonudur. En çok etkili olanlar güç dağılımı ve coğrafi faktörlerdir (Mearsheimer, 2014, s. 269).

İki kutuplu sistemde sorumluluk yıkma söz konusu olamaz. Çok kutuplu sistemde sorumluluk yıkma her zaman işe yaramaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 270).

Sorumluluk yıkma dengesiz çok kutuplulukta daha fazla görülmektedir. Çok kutuplu sistemde coğrafya sorumluluk yıkacak ve sorumluluk alacak güçlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Muhasım ülke ile sınır mevcutsa dengeleme; arada engel mevcut ise, sorumluluk yıkma söz konusu olmaktadır. Tehdit edilen büyük güçlerin muhasım ile sınırlarının bulunması durumunda çok cepheli savaş ihtimali artmaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 271, 272).

Sonuç olarak dengeleme koalisyonu mu oluşturulacağını ya da sorumluluk yıkmamanın mı uygulayacağını coğrafya ve güç dağılımı belirlemektedir (Mearsheimer, 2014, s. 330-333).

2.3.3. Güç Geçiş Teorisi

2.3.3.1. Güç Dengesi Teorisine Eleştiriler

Organski güç dengesi teorisinin uluslararası ilişkileri açıklamada yeterli olduğu kanısında değildir. Bu teori özellikle büyük devletleri ve onların siyasi ilişkilerini güç dengesi ile açıklamaktadır. Yani güç dengesi uluslararası ilişkilerin temel prensibi olarak görülmektedir. Organski'ye göre teori gerçekten uluslararası ilişkileri açıklayabiliyorsa, o halde devlet adamlarının dış politikada bu teoriyi rehber almaları gerekmektedir. Güç dengesi teorisi uluslararası ilişkileri açıklayamamakta hatta olayların anlamını çarpıtmaktadır. Ayrıca kendi içerisinde de tutarlı değildir. Teorisyenleri koşulları açıklayamadığı gibi, varsayımları sıklıkla anlatılmamakta, tutarsız çıkarımlarda bulunmaktadır (1958, s. 273, 274).

Güç geçiş teorisine göre; güç dengesi teorisi hatalarla doludur ve temel kavramlarındaki muğlaklık hataların tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca güç dengesi konsepti açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Güç dengesi bazen dengesizlik durumu için kullanılmakta, bazen de dengeleyiciler bağlamında üstün bir gücü ifade etmektedir. Denge derken güç dağılımını kabul edersek, teorinin hataları daha belirginleşmektedir.

Öncelikle bütün ülkeler kendi güçlerini maksimize etmeye çalışmamaktadırlar. Kendi çıkarlarının peşinde koşmaktadırlar ve devletlerin çok farklı hedefleri bulunmaktadır. Güç bunlardan sadece biridir. Özellikle ekonomik ve kültürel çıkarları güç konusundaki düşünceleri ile uyumludur.

Devletler askeri müdahale, işgal ve ittifaklar ile gücünü artıran statik birimler değildir. Bunu kendi bünyelerindeki ulusal hissiyatları harekete geçirerek, siyasi ve sosyal organizasyonların ve özellikle sanayinin etkinliğini artırarak yapabilirler. Güçteki bu tür değişimlere geleneksel güç dengesi mekanizmaları ile karşı konulamaz (Organski, 1958, s. 298).

Devletler güç değerlendirmeleriyle müstakilen ittifak kurup, bozamazlar. Diğer devletlere siyasi, ekonomik ve psikolojik çıkarlar bakımından bağımlıdırlar. Güç dengeleyici (balancer) dahi güç dengesi değiştiğinde canının istediği tarafa çark edemez. Gerçekte devletler kendi ulusal çıkarlarına bağlı olarak dostlarını belirlerler. Faydalandıkları uluslararası düzeni ayakta tutan devletleri destekler, bozmak ya da başka bir düzen getirmek isteyenlere karşı dururlar.

Güç dengesi kendi çıkarlarının peşinde koşan bağımsız devletlerin hareketlerinin bir sonucu değildir. Hatta bu tür denge durumlarda tarihte nadir görülmektedir. En azından Sanayi Devrimi'nden sonra dünyada güç dağılımı eşit dağılmamıştır. İngiltere'nin ardından ABD kendi rakiplerine göre sahip oldukları güç üstünlüğünden faydalanmaktadır.

Dengeleyici diye bir şey yoktur ve hiç olmamıştır. Tek başına hiçbir ülkenin dengeyi sağlamak gibi bir ülküsü bulunmamaktadır. İngiltere de diğer uluslar gibi kendi öz çıkarları ile motive olmuş, güç üstünlüğünü sürdürmek üzere dünya siyaseti uygulamıştır.

Bir devletin ya da devletler grubunun elindeki üstün gücün illa ki dünya barışını ya da küçük devletlerin bağımsızlığını tehdit etmesi gerekmemektedir. Hatta, 1815 ila 1914 arasındaki büyük barış yüzyılı İngiltere ve Fransa'nın üstün olduğu yıllardır. Dünya barışına en büyük tehdit müesses (established) devletlerden (statüko memnuniyeti sağlayan üstün güce sahip devlet) değil, güçsüz rakiplerinden gelmektedir.

Güç dengesi barışı getirmemekte, aksine tarihteki en büyük savaşlara üstün güce denk bir rakip olduğunda veya üstün devletin rakiplerinin yanlış Güç hesaplamaları neden olmuştur.

Güç geçiş teorisi, güç dengesi teorisini reddetmektedir. Teorinin kapsadığı kavramları, belirsiz, mantıken güvenilirmez, kendisiyle çelişen, geçmişle uyumsuz ve tarihi açıklayamaz görmektedir (Organski, 1958, s. 298, 299)

2.3.3.2. Güç Geçişinin Safhaları

Ulusal gücün temel bileşenleri güç dengesi teorisine göre nüfus büyüklüğü, siyasi etkinlik ve ekonomik kalkınmışlıktır.

Uluslararası düzendeki genel istikrarsızlık yaşadığımız dönem içerisinde nüfusun, siyasi organizasyonların ve ulusların sanayi güçlerinin hızla değişmesidir. Yeni gelenler dünya siyasetindeki liderlere meydan okumaktadır. Bunlardan biri başarılı olursa bir grup devletin elinde bulunan gücün başka bir güce transfer olmasına neden olacak yeni bir uluslararası düzen inşa edilmektedir (Organski, 1958, s. 338, 339).

Güç dengesi teorisindeki temel tartışmalardan biri devletlerin bir savaş kazanmadıkça ya da yeni ittifaklar elde etmedikçe gücünün nispeten sabit

kalacağıydı. Gerçekte ancak modern ulusların bünyesinde sürekli büyük değişimler olmakta ve bu değişimlerin ulusal güce etkileri bulunmaktadır. Bu bakımdan en elzem olanları sanayileşme ve siyasi modernizasyondur. Günümüz dünyasının en güçlü devletleri siyaseten modern ve sanayileşmiş ülkelerdir.

Modernleşen devlet refah ve sanayi gücü bakımından, nüfus ve devlet düzeninin etkinliği bakımından hızla gelişmektedir. Bir ülke için teorinin ulusal gücü belirleyen üç ana bileşendeki (nüfus büyüklüğü, siyasi etkinlik ve ekonomik kalkınmışlık) büyüme ya da gelişme kaçınılmaz olarak gücünü artırmaya neden olmaktadır.

Güç geçişi üç farklı safhada gerçekleşmektedir: Potansiyel güç safhası, geçiş büyümesi safhası ve gücün olgunluk safhasıdır (Organski, 1958, s. 340).

2.3.3.2.1. Potansiyel Güç Safhası

Bir ülke küçük bir nüfusa sahipse, güç potansiyeli düşük olmaktadır. Gücü maksimum seviyesine dahi ulaşsa, küçük devlet olmayı sürdürecektir. Aksine bir ulus ne kadar büyük bir nüfusa sahipse, tam potansiyeline ulaştığında gücünü önemli ölçüde artıracaktır. Guatemala ile Hindistan örnek alındığında, Guatemala bugün sahip olduğundan 50 kat fazla güce bile sahip olsa nihayetinde etkili bir devlet olamayacaktır. Guatemala yaşam standartlarını geliştirebilir ya da kültürünü zenginleştirebilir, küçük komşularına hâkim olabilir ancak dünya siyasetinde hiçbir zaman büyük bir güç olamaz. Diğer taraftan bugünkünden 10 kat güçlü olan Hindistan'ı düşünelim, sanayileşmiş bir Hindistan dünyanın en büyük ülkeleri arasında yer alacaktır. Çin hariç ona rakip olacak başka bir devlet bulunmamaktadır. Bu yüzden Hindistan ve Çin ve onlardan biraz daha küçük ölçekte Brezilya ve Endonezya da uluslararası camiada etkili olabilecek uluslardır. Bu ülkeler şimdilik gelecekte sahip olacakları gücün bir kısmından yararlanmaktalar. Dünya da bu ülkelerin sahip oldukları potansiyelin farkındadır (Organski, 1958, s. 341).

2.3.3.2.2. Geçiş Büyümesi Safhası

Güç geçişinin ikinci fazı geçiş büyümesi safhasıdır. Bu safhada sanayi öncesinden sanayileşmeye geçilmektedir. Bu geçiş esnasında geçiş

büyümesinde olan ülkeler, sanayileşmemiş ülkelere göre gücünü süratle artırmakta, sanayileşmiş ülkeleri yakalamaktadır.

Bu safha süresince devletin bünyesinde kökten değişimler olmakta, sanayisi ve şehirleri büyümektedir. Tarım sektöründe küçülme görülürken üretim ve hizmet sektörü büyümektedir. Coğrafik olarak taşradan, şehirlere doğru bir hareket başlamaktadır. Üretkenlik ve ulusal gelir artmakta ve yaşam standartları gelişmektedir. Ölüm oranları düşerken, doğum oranları bir nebze düşse dahi nüfus artışını sürdürmektedir. Siyasi kurumlar da değişmektedir. Gerçekte siyasi kurumlardaki değişim, sanayiye öncülük etmektedir. Merkezi hükümet güçlenirken, kontrolünü toplumun hayatını etkileyecek şekilde genişletmekte, devlet bürokrasisi artmaktadır. Devletin yapısı değişmekte, ekonomik ve siyasi önemi artan yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmaktadır. Gerçekte önemli ölçüde değişmeyen hiçbir kurum kalmamaktadır. Aile yapısı değişmekte, toplum düzeni yeni biçimlere girmekte, devlet ve inançlar değişmektedir. Bilim ilerlemekte, eğitim tamamen değişmekte, yeni ideolojiler ortaya çıkmaktadır. Kısaca ülkedeki insanların hayatı tamamen değişmektedir.

Tüm bu değişimler devletlerin temsilcilerinin diğer devletlerin davranışlarını etkileme yeteneklerini artırmakta, bu da ulusun gücünü artırmaktadır. Tabii ki ulusun gücünün gelişme hızı sanayileşme hızıyla artmaktadır. Bu faktörlerin her ikisi de yeni bir gücün yükselmesini sağlarken, bu durum uluslararası toplumu rahatsız etmektedir. İlk sanayileşen ülkelerde bu yavaş gelişmekteyken, son dönemde sanayileşen ülkelerin güç geliştirmesi çok süratli olmaktadır (1958, s. 341, 342).

2.3.3.2.3. Gücün Olgunluk Safhası

Olgunluk safhası devletlerin, ABD gibi tamamen sanayileştiklerinde ulaştıkları son safhadır. Teknolojik değişim bu tür uluslarda çok hızlı olmakta ve hızla devam etmektedir. Güç olgunlaştıran devletlerde ekonomik etkinlik yüksektir ve artmaya devam etmektedir. Milli hasılları artmaya devam etmektedir, ancak öncekinden biraz daha düşük oranda olmaktadır. Devlet organları daha güçlü ve daha etkilidir. Siyasi ve ekonomik kurumlarda bürokrasi artmaktadır. Gücün olgunluk safhasına ulaşan uluslar, sanayileşmeden önceki enerjileri artık olmadığından, sermaye yatırımlarını eskiden olduğu gibi iki veya üç katına çıkaramamaktadırlar.

Ayrıca, güç göreceli bir kavramdır ve mutlak değildir. Devletin kendisinin değil, diğer devletler ile ilişkilerinin karakteristiğidir. Dünyanın geri kalanı sabit dururken ve sadece biri sanayileşmekteyse, o devlet büyümeye devam edecek, sonunda dünyayı yönetecek güce ulaşacaktır. Gerçekte İngiltere ilk sanayileşmiş ülkeydi ve pratikte de dünyayı yönetti.

Üçüncü safhada gücün gerilemesinin temel sebebi, olgunlaşmış ulusun kendisidir. Nispi gücü gerilemektedir, çünkü diğer uluslar ikinci safhaya girmekte sanayileşmiş ülkelerle aralarındaki açığı kapatmaktadırlar. Tüm uluslar sanayileşme devrimine aynı anda girdiğinde ve aynı süratte devam ettiğinde uluslararası ilişkilerde büyük değişim olur ve kaçınılmaz olarak güç dağılımında değişim olmazdı. Böylece güç geçişi olmaz, ancak sanayileşme süreçleri eşit olmayan bir şekilde gerçekleşirdi. Sonuçta ilk ülke ve ondan sonrakinin gücünde ani çıkışlar görülmektedir. Bu durum bir koşucunun arkasından diğerinin kısa sprint koşmasına benzemektedir. Bu kısa sprintler, dünyadaki güç dağılımını bozmakta, tesis edilmiş düzeni tehdit etmektedir. Modern uluslararası siyasette çerçeveyi belirleyen, otomatik dengeleme işlemi değil, dünya genelinde sanayileşmenin farklı hızlarda devam etmesidir (Organski, 1958, s. 343, 344).

Güç geçiş teorisi güç geçişini üç safhaya ayırmasının yanı sıra uluslararası ilişkiler tarihini üç döneme ayırmaktadır. İlk dönem sanayi devletlerinin henüz olmadığı periyodu kapsamaktadır. Devletlerin güçleri arasında farklar bulunmakta ama bu farklar sanayi gücüne dayanmamaktadır. İşgal, ittifaklar, askeri yetenekler ve başarılı dış siyaset gibi güç araçları o zaman da tüm uluslarca kullanılmaktaydı. Bu dönem ulus devletlerin oluşmasından İngiltere'nin sanayileşmeye başladığı 18. yüzyılın ortalarında kadar sürmektedir.

İkinci dönem içinde bulunduğumuz dönemdir. Bu dönemde bazı devletler sanayileşmiş bazıları sanayileşmemiştir. Güç geçişi kapsamında bazı devletler safha 1'de, bazıları safha 2'de, bazıları ise safha 3'tedir. Devletler arasındaki güç farklılıkları çok fazladır. Dönemin başında ilk sanayileşen ülkeler diğer devletlere göre büyük güç avantajına sahiptir. Ancak zaman geçtikçe safha 2'ye giren devletlerin baskısına maruz kalmaktadırlar.

Üçüncü dönem geleceği ifade etmektedir. Tüm devletlerin sanayileşmesi ile başlayacaktır. Aynı zamanda tüm ülkeler safha 3'e geçmiş olacaklardır. Uluslar bu noktaya ulaştıklarında aynı ilk dönemde olduğu gibi birbirlerine benzemeye başlayacaklardır. Siyasi organizasyonun birimleri oldukları sürece güç ve refah

konusundaki farklılıklar devam edecektir. Ancak bu farklılıkla bugün olduğu gibi farklı endüstriyel gelişmişlikten kaynaklanan farklar olmayacaktır (Organski, 1958, s. 344, 345).

2.3.3.3. Güç Dağılımındaki Değişimler

Organski'ye göre içinde bulunduğumuz dünyada devletler sürekli değişmektedir ve bu değişimler kendi iç yapılarından kaynaklanmaktadır. İkinci dönemde her bir devlet sanayileşme ile gücünü geliştirmektedir. Ancak bu şekilde güç geliştirmenin neden olduğu sorunlar bulunmaktadır. Büyük bir kuvvet bile kendisini yakalayıp geçen bir rakibe karşı çaresiz kalmaktadır. Bir devlet başka bir devletin ekonomik üretkenliği arttığında diğer devleti nasıl önleyebilir?

Sanayi öncesi dönemde, kendi sınırları dışında hareket etmediği sürece devletler güçlerini artıramamışlardır. Bir ulusun yöneticileri ekonomiyi güçlendirir, halkları vergiler ile soymaz, halk da yönetime sadık ve tatminkâr ise, o ulus gücünü artırmaktadır. Ancak kazanılan gücün miktarı fazla olmadığında en iyi yol güçlü bir komşusuyla ittifak oluşturmak veya büyük ve zengin bir ülkeyi işgal etmektir. Bunların her ikisi de bir ulus tarafından yapılıyorsa, rakipleri ne yapmak istediğini anlayarak karşı adımları atmaya başlamakta, karşı ittifaklar kurmaktadır.

Ancak günümüzde durum bayağı değişmiştir. Bir devletin sanayileşmesini önleyebilmek için yapılabilecek çok az şey bulunmaktadır. Sanayileşme sadece güç için değil aynı zamanda refah için tek yoldur. Bir devletin güç kazanmasına engel olmak aynı zamanda onun hayat standardını yükseltmesine engel olmak demektir ki rakibin tekrar tehdit oluşturmayacak şekilde çaresiz ve fakir bırakılması her devletin izlediği bir siyaset olmamakla birlikte izlendiğinde, uluslararası toplumun nefretini toplamamak adına örtülü bir şekilde yapılması gerekmektedir (Organski, 1958, s. 346, 347).

Rakiplerinin sanayileşmesinin önüne geçmek için devletler tarafından uygulanan üç alternatif bulunmaktadır. İlk olarak tehdit edilen devlet güçlü ise, rakibine dış yardımlar yapılmakta ayrıca kredi kontrolü ile tarım ürünlerini ve ham maddeyi ithal etmesi, lüks tüketim maddelerini üretmesi özendirilmektedir. Bunların ikisi de uygulanamaz ise, içerideki yıkıcı akımları desteklenmekte, iş birliği yapabilecek bir rejim getirilmektedir. Son tahlilde önleyici savaş ile rakibin

çökertilmesi sağlanmaktadır. Organski bazı Amerikalıların Çin ve Rusya'ya karşı askeri ve sanayi yetenekleri güçlenmeden bu tür erkenden siyasetin izlenmesi gerektiğini savunduklarını belirtmektedir (1958, s. 348).

İkinci alternatif, iç işlerine karışmadan yarım tedbirlerle rakibin sanayileşmesinin engellenmesidir. Bunda ticaretine engeller koymak, yardımları kesmek ve ambargoların uygulaması ile gelişen ülkenin yavaşlatılması sağlanmaktadır. Bunun istisnası olarak Japonya ve Rusya örneği bulunmaktadır. Bu iki devlet dışarıdan yardım almadan sanayileşmeyi başarmışlardır. Bedelini ödemeye hazır devletler için sanayileşme ödülü paha biçilmez, büyük bir başarıdır.

Üçüncü alternatif, dost kalacağına inanarak ve ümit ederek sanayileşmekte olan devlete yardım etmektir. Ahlaken çekisi çok olsa da bu alternatifin sakıncaları bulunmaktadır. Yardım edilecek ülke güçlendiğinde dostluğunu sürdürecektir şekilde garantiler alınmalıdır. Ancak en emin yol tehdit edilen ülkeyi sanayileşme açısından geçmemesidir. İngiliz sermayesi ve donanmasının Amerika'nın sanayileşmesine önemli katkıları olmuştur. Amerika sonunda İngiltere'yi geçmiş ancak çıkarları bağlı olduğundan dost olarak kalmışlardır (Organski, 1958, s. 347, 349).

2.3.3.4. Uluslararası Düzen

Sanayi Devrimi sonrasında devletler arasındaki bağlar güçlenmiş ve istikrar kazanmıştır. İlişkiler artık endüstri öncesi dönemdeki gibi kişisel değildir. Devletler sanayi devrimi öncesi gibi taraf değiştirmede özgür değildirler. Ayrıca eskisi gibi etkileşim sadece siyasi değildir; ekonomik ilişkiler de yoğunlaşmıştır. Modern endüstriler hammaddeye ihtiyaç duymakta, firmaların yurt dışıyla temasları olmaktadır. Uluslar arasında askeri bağlar da gelişmektedir. Küçük uluslar savunmada günümüzde büyük uluslara bağımlıdırlar. Bu nedenlerle devletler bir uluslararası düzenden diğerine, içeride ciddi dönüşümler, ekonomik ve siyasi sistemde değişiklikler olmadıkça kolay kolay geçememektedirler (Organski, 1958, s. 351, 354).

Güç geçiş teorisine göre uluslararası siyaseti anlamak için iki olguyu, ulusların iç gelişimlerini ve uluslararası düzene devletleri bağlayan ilişkileri anlamak gerekmektedir (Organski, 1958, s. 355).

2.3.3.5. Meydan Okumanın Biçimi

İngiltere sanayileşen ilk devlet olmuş ve küresel liderliği almıştır. Daha fazla ülke sanayileştikçe, eski lidere karşı meydan okumalar başlamıştır. Bazen bu meydan okuma aynı uluslararası düzenin içerisinde gelmektedir. Mesela ABD İngiltere'den liderliği almıştır. Almanya I. Dünya Savaşı'nda Fransa ve İngiltere'ye meydan okumuştur. Bazen dominant güce meydan okuyan rakip yeni bir düzen oluşturmak üzere dışarıdan gelmektedir. Japonya ve Nazi Almanya'sı ya da eski Sovyetler Birliği ve Çin gibi.

Genellikle bu tür meydan okumalar savaşla sonuçlanmaktadır. Tarihte büyük savaşların sanayileşmenin etkisiyle yükselen bir ulusun, en güçlü ulusa ve onun müttefiklerine meydan okuması sonucunda çıktığı görülmektedir. Teoriye göre dominant güce karşı yükselen revizyonist bir güç varsa bunun sonucu büyük bir savaştır (Organski, 1958, s. 361).

Bunun tek istisnası İngiltere'dir. Liderlik İngiltere'den ABD'ye geçmiş ve iki taraf arasında çatışma yaşanmamıştır. Organski'ye göre bunun üç nedeni bulunmaktadır. Birincisi herkesçe kabul gören hâkim pozisyonuna rağmen, ABD küresel liderliği almaya isteksiz davranmıştır. İkincisi, Amerika'nın hızlı büyümesi İngiltere'ye tehdit teşkil etmemiş, bölgesel genişlemesi yerlilere ve Meksika'ya yönelik gerçekleşmiştir. Amerika'nın emperyal girişimleri İngiltere'ye değil İspanya'ya yönelik olmuştur. Amerika'nın sanayileşmesinden İngiltere de yararlanmış, Amerika'ya sermaye yatırımı yapmıştır. Üçüncü ve en önemli neden Amerika'nın Anglo-Fransız uluslararası sistemini değiştirmeyi hedeflememiş olmasıdır. ABD bilakis sisteme uymuştur. Ayrıca iki ülkenin ekonomik ve siyasi bağları, ortak dil, kültür ve tarihleri bulunmaktadır. Bunların dışında ABD Avrupa'da olan bir güç değildir. (1958, s. 361-63)

2.3.3.6. Barışın Şartları

Uluslararası düzen ulusal sosyal yapıya benzemektedir. Güçlü sosyal grupların oluşturduğu kompozisyon ve ideolojiye sahiptir. Ayrıca barış ancak baskın gücün sıkı kontrolü ve statükoya bağlı kalma isteği ile sağlanabilmektedir. Dünya barışına muhtemel tehdit oluşturabilecek uluslar için iki önemli değişken; gücün derecesi ve statükodan memnuniyet derecesidir.

Bu durumda teori dünya ülkelerin bu iki karaktere göre aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadır:

Güçlüdür ve statükodan memnundur.

Güçlüdür ve statükodan rahatsızdır.

Zayıftır ve statükodan memnundur.

Zayıftır ve statükodan memnun değildir (Organski, 1958, s. 364).

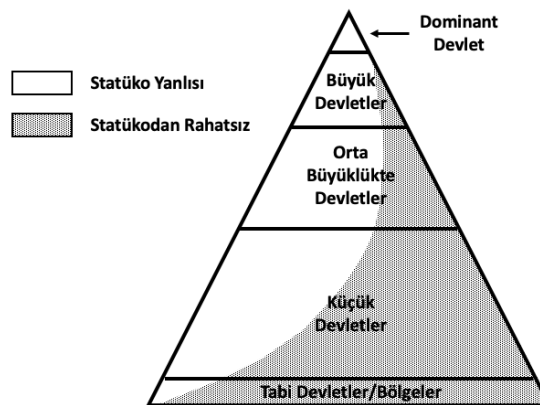
2.3.3.6.1. Güçlü ve Statükodan Memnun Devletler

Uluslararası düzen en iyi piramide benzetilebilir. Bir devlet en tepede diğerleri altında bulunmaktadır. En üstte bulunan devletler en güçlüler, en aşağıda olanlar ise en güçsüz olanlardır. Güç olarak aşağıya doğru inildiğinde Şekil 6'da görüldüğü üzere her bir katmandaki devletlerin sayısı artmaktadır.

Piramidin en tepesindeki devlet en güçlüdür ve piramidin en tepe noktasında içinde bulunduğumuz yüzyılda ABD bulunmaktadır. Öncekinde İngiltere bu mevkii işgal ediyordu. Yarın belki Rusya, belki de Çin bu mevkide olacaktır. Doruktaki ülke aynı zamanda uluslararası düzeni inşa eden devlettir ve uluslararası düzenden en fazla istifade eden devlettir (Organski, 1958, s. 364).

Şekil 6

Güç Geçiş Teorisinde Güç Piramidi

Kaynak: (Organski, *World Politics*, 1958, s. 369)

Hâkim devlet ile diğer devletin uluslararası düzendeki ilişkileri birinden diğerine değişmektedir. Bu aynı zamanda aşağıda bulunan devletin sahip olduğu güce göre değişmektedir. ABD'nin Avrupa ile ilişkileri Rusya ile ilişkilerinden farklıdır. ABD örneğin Suudi Arabistan ile ilişkilerinden İngiltere ile olan ilişkilerinden daha farklı istifade etmektedir. Tüm dominant devletler kendileri için sunulan faydayla ilgilenmiyor gibi görünseler de gerçekte dominant güç, dost olsun, düşman olsun kendisinden güçsüz devletlerle ilişkilerinde her zaman orantısız bir biçimde istifade etmektedirler. Ayrıca dominant güç ile diğer devletler arasındaki güç farkı oldukça fazla olduğundan uluslararası düzen güce dayanmaktadır. Dominant güç ile diğerleri arasındaki fark lider devletin onlar için güvenlik sağlamasına neden olurken, aynı zamanda düzende istikrarı sağlamaktadır.

Piramidin zirve noktasının biraz aşağısında büyük devletler bulunmaktadır. Birbirlerinden ve dominant güçten farkları sadece diğerlerini etkileme konusundaki farklı yetenekleri değil, aynı zamanda ait oldukları uluslararası düzenden elde ettikleri faydanın büyüklüğüdür. Büyük devletler dominant güçten zayıf, ancak çok güçlü devletlerdir. Uluslararası düzenden dominant güç kadar olmasa da en fazla istifade eden devletlerdir. Çünkü dominant güç düzenin sorunsuz bir şekilde sürdürülmesi için büyük devletlerin bazılarının yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bazı büyük devletler dominant devletlerin müttefikleridirler. Uluslararası düzeni birlikte yönetir ve faydalarından birlikte istifade ederler (Organski, 1958, s. 365).

Sistemden tatmin olmak nispi bir kavram olmakla birlikte, genel ifadeyle bu devletler mevcut uluslararası düzenden ve işleyen kurallarından memnundurlar. Dominant güç elbette bu düzeni kurduğu için en fazla istifade eden devlettir. Ayrıca diğer büyük güçler (yenilmiş devletler) de düzenden memnun kabul edilebilirler. Çünkü bir zamanlar hâkim olmak istedikleri sisteme yönelik umutları artık kalmamıştır (Organski, 1958, s. 366).

2.3.3.6.2. Güçlü ve Statükodan Rahatsız Devletler

Bazı büyük devletler mevcut düzenden memnun olmazlar ve ikinci kategoriyi oluşturmaktadırlar. Mevcut düzeni bozmak üzere dominant güce meydan okuyup, yerine yeni düzen oluşturmak istemektedirler. Düzene duydukları

rahatsızlıkla birlikte bir şeyler yapabilecek güçleri varsa, sorun çıkarmaları teoriye göre muhtemel görülmektedir.

Güçlü ve düzenden rahatsız olanlar, düzen kurulduktan sonra ortaya çıkmış devletlerdir ve düzenin kurulmasına katkıları olmamıştır. Hâkim devlet ve destekleyenler yeni gelenlere sahip oldukları avantajın az bir kısmını vermektedirler. Meydan okuyanlar uluslararası toplumda kendilerine yeni bir yer arayan, sıklıkla hızla yükselen uluslardır. Gücün hızla artması, sistemle uyumsuzluk yaratmakta, hızla yükselmeleri çoğunlukla sanayileşmelerinden kaynaklanmaktadır. Dünya savaşlarını başlatanlar güçlü ve düzenden rahatsız olan bu devletlerdir (Organski, 1958, s. 367).

2.3.3.6.3. Zayıf ve Statükodan Memnun Devletler

Büyük devletlerin altında daha küçük devletler, orta ve küçük güçler bulunmaktadır. Sistemin bütününde statükodan memnundurlar ve değişiklik yapmak isteseler de bunu yapabilecek güçleri yoktur. Yeni bir sistemde aynı statüde olup olmayacakları garanti değildir (Organski, 1958, s. 367, 368).

2.3.3.6.4. Zayıf ve Statükodan Rahatsız Devletler

Bu uluslar kendilerine düşen payın az olduğunu düşünmelerine rağmen statükoyu kabul etmektedirler. Uluslararası düzeni değiştirebilecek güçleri olmadığından, düzene meydan okuyan büyük devletin yanında yer alarak kolektif hareket ettiklerinde tehlikeli olabilmektedirler. Güçleri olmayan bu uluslar çoğunlukla büyük devletler tarafından istismar edildiklerinden mevcut düzenden memnun değildirler (Organski, 1958, s. 368).

2.3.3.7. Güç ve Tatmin

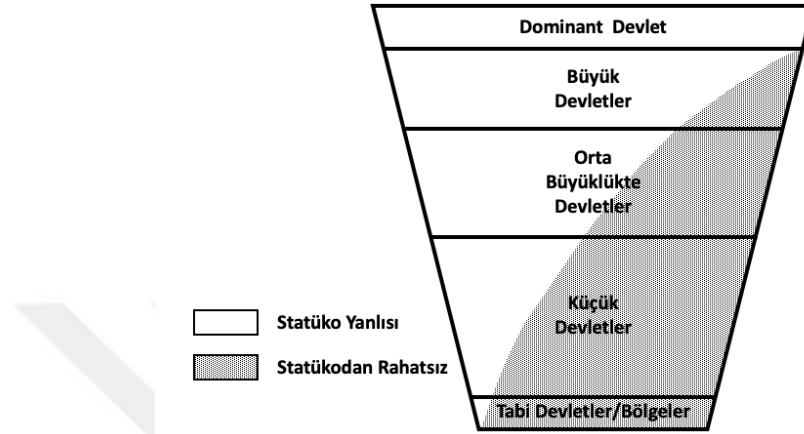
En güçlü devlet güç geçiş teorisine göre dominant devlettir. Statükoyu sürdürmekten yanadır çünkü kendi emellerine uygun bir dünya düzeni tesis etmek için zaten gücünü kullanmıştır. Diğer devletler dominant gücün destekçileri ya da düzeni değiştirmek isteyen memnuniyetsiz büyük devletler olabilmektedir.

Teori orta büyüklükteki güçlerin de düzeni desteklemesini önemli görmektedir. Küçük devletler, geri kalmış ülkeler çoğunlukla memnun olmayanlar

grubundadırlar. Hâkim devleti desteklemeye mecbur bırakılmış olmakla birlikte bunların revizyonist güçlere her zaman sempatileri vardır.

Şekil 7

Güç Geçiş Teorisinde Güç Alanı

Kaynak: (Organski, *World Politics*, 1958, s. 370)

Gücü, alanı ile birlikte ifade edecek olursak Şekil 7'deki durum ortaya çıkmaktadır. Dominant güç ile düzenden memnun olan ulusların toplam güçleri, revizyonist güç ile müttefiklerinden üstün olduğunda barış olması kuvvetle muhtemeldir. Revizyonist büyük güç ve müttefiklerinin sahip oldukları güç, statükoyu savunanlarınkine ne kadar yakın olursa savaş o kadar ihtimal dahilinde demektir (Organski, 1958, s. 370).

Barışın adalet içinde olması gerekmemektedir. Çünkü hâkim güçler önce kendi refahlarını düşünmektedirler. Düzene meydan okuyanlar da çoğunlukla mazlum ulusların sesi gibi davranırlar. Ancak genellikle ilgilendikleri kendi çıkarlarıdır (Organski, 1958, s. 370).

2.3.3.8. Savaş veya Barışı Etkileyen Faktörler

Teoriye göre dünyadaki uluslar statükodan memnun ve güç konusunda emsalsiz bir üstünlüğe sahiplerse barışın sürmesi, meydan okuyan büyük devlet hâkim devlet ile güç konusunda dengede ise büyük bir savaşın çıkması kuvvetle muhtemel görülmektedir. Bazen meydan okuyan devletler I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi dengeye ulaşmadan saldırabilmektedirler. Bazen de

ABD ve Birleşik Krallık arasında olduğu gibi silahlı çatışmaya gerek olmadan güç geçişi sağlanabilmektedir. Güç geçiş teorisinde savaş ya da barışı belirleyen diğer faktörler ise şunlardır:

Birinci faktör güç potansiyelidir. Küçük bir devlet ise yükselen, diğer büyük bir devletle müttefik olmadıkları sürece tehlike çok büyük değildir. Çok büyük bir ülke endüstrileşmiş ve dominant güç olması gelecekte garanti ise o zaman çatışma ihtimali çok düşüktür. Çünkü dominant olan kaybedeceğinden emin olduğundan, savaşın neden olacağı kayıp ve tahribatın büyüklüğünden kaçınacağından savaşın çıkması ihtimali düşüktür. Küresel lider ile revizyonist devlet arasındaki güç kabaca eşit ise çatışma ihtimali çok yüksektir.

Savaşın çıkması ihtimalini belirleyen ikinci faktör revizyonist devletin yükselme hızıdır. Revizyonist devlet ne kadar hızlı yükseliyorsa, geçişin uluslararası yankıları da o kadar fazla olacaktır. Revizyonist devlet aşırı hızlı yükseliyorsa barışçı düzenlemeler yapılması çok zor görülmektedir. Diğer taraftan hızlı yükseliş yükselen gücün yeni rolünü öğrenmesine de engel olabilmektedir. Orta büyüklükte bir devletin büyük bir devletten büyük sorumlulukları devralması uluslararası toplum tarafından genellikle olağan kabul edilmediğinden, revizyonist gücün davranışları gerçekte olmasa bile mütecaviz algılanabilmektedir. Bazen çok hızla yükselen devletler sahip oldukları gücün diğer devletler tarafından kabulü konusunda sabırsız davranabilmekte, yeterince güçlü oldukları yanılgısıyla beslenen aşırı güvenle kazanamayacakları bir savaşa girebilmektedirler.

Üçüncü faktör yükselen gücün neden olacağı değişime dominant gücün elastikiyetidir. Revizyonistlerin güçsüz olduğu durumlarda küresel lider taviz vermemektedir. Ancak yükselen gücün küresel liderliği kaçınılmaz ise, hâkim devlet tarafından yükselen güce önemli tavizler verilebilmektedir. Bunun iki maksadı bulunmaktadır. Birincisi olası büyük bir savaşın çıkmasına engel olmak, ikincisi liderliği kaptıracak olan büyük güce yeni düzende avantajlı bir konum sağlamaktır. Organski liderliği bırakacak ulusun esnekliğini belirleyen faktörlerin araştırılmasından ilginç sonuçlar çıkabileceğini belirtmektedir.

Savaşın çıkma ihtimalini belirleyen dördüncü faktör, yükselen güç ile dominant güç arasındaki dostluk seviyesidir. ABD ve Birleşik Krallık arasında mevcut olan tarihsel bağlar ve dostluk güç transferinin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesine neden olmuştur.

Beşinci faktör yükselen gücün mevcut uluslararası düzeni kabul etmesi durumudur. Mevcut düzeni değiştirmek niyet ve kararlılığı mevcutsa, barışçıl düzenlemeler yapılması imkânsız değilse bile çok zordur. Bu durumda yükselen güç uluslararası düzeni yıkıp yeniden kuracaktır (Organski, 1958, s. 371, 375).

Özet olarak, dominant güç ile rakibi arasındaki güç dengeye yaklaştığında savaşın çıkması kuvvetle muhtemeldir. Merkezi bir savaşın çıkması ihtimalini artıran faktörler olarak; rakip gücün hâkim gücün sahip olduğu güce kabaca erişmesi durumunda, rakibin yükseliş hızının yüksek olması, dominant gücün siyasetinde elastik olmaması, hâkim güç ile rakibi arasında geçmişe dayanan bir dostluk ve bağın mevcut olmaması, rakip gücün mevcut düzeni yıkıp, kendi düzenini oluşturma niyet ve kararlılığı sayılmaktadır (Organski, 1958, s. 376).

2.4. Liberal Hegemonya ve ABD

II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük güçlerin çok kutupluluğu ABD ve Sovyetler Birliği arasında iki kutuplu sisteme dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin 1990'larda çökmesinin ardından Amerika'nın maddi yeteneklerinin diğer büyük devletlere nispeten sürekli büyümesi güç yapısının tek kutuplu olmasına neden olmuştur (Ikenberry G. J., 2011, s. 40). 17-21'nci yüzyıllar arasında güç dağılımı Şekil 8'de görülmektedir.

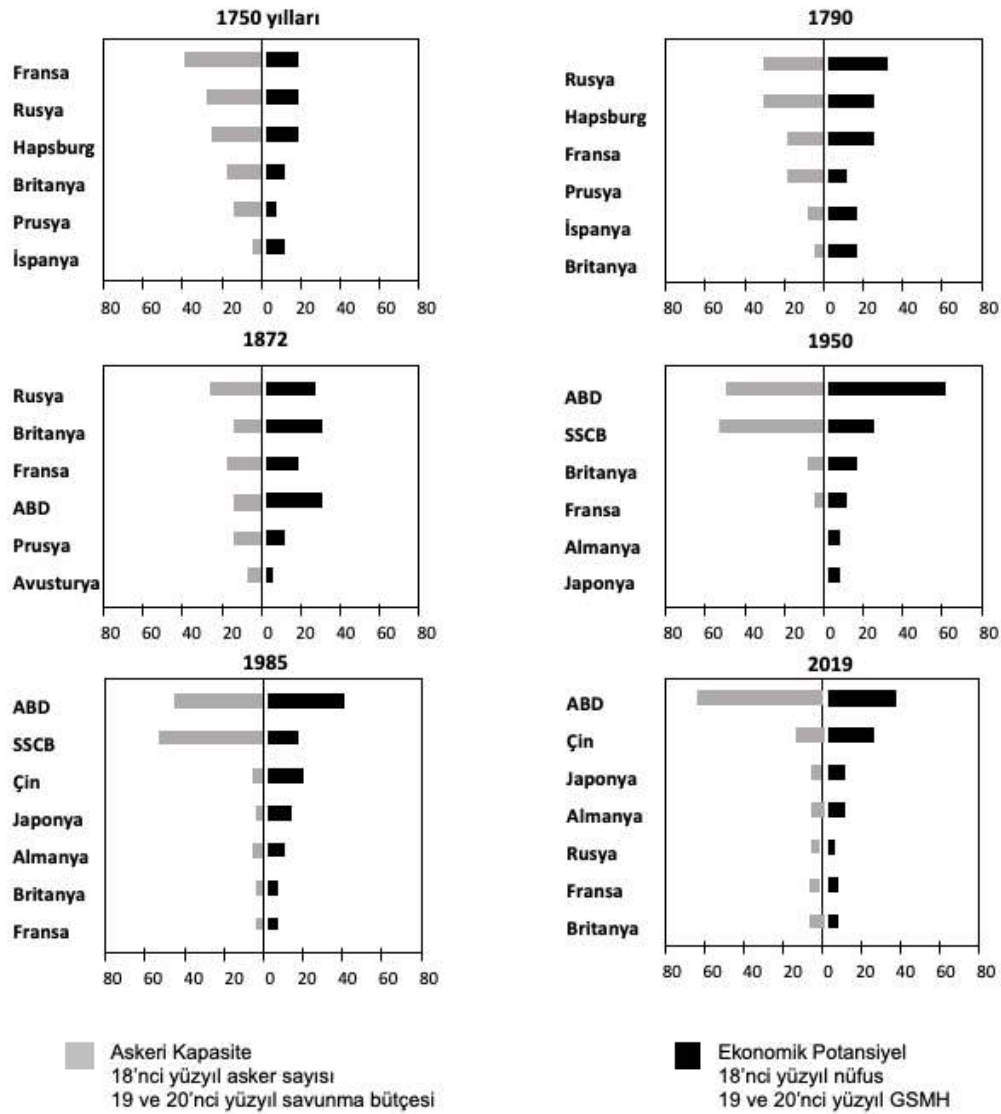
Tek kutuplu bir dünya, tarihte pek rastlanılan durum olmamakla birlikte, tek kutupluluk ekonomik, askeri ve teknolojik yeteneklerin dağılımı ile kendisini göstermektedir. Barry Posen'e (2003) göre ekonomik, askeri ve teknolojik üstünlükleri ABD'ye "küresel ortak varlıklar üzerinde hükümlanlık" hakkını vermiştir. Küresel ortak varlıklara (denizler ve uzaya) askeri hakimiyet tek kutuplu askeri gücü tanımlayan bir özelliktir. Amerika'nın küresel gücünün merkezinde bu küresel ortak varlıklara hakimiyet yer almaktadır. Küresel ortak varlıklara hakimiyet ABD'ye herhangi bir kıyı ötesi gücün sahip olabileceğinden daha fazla hegemonik dış politika izleyebilmesi için gerekli askeri potansiyelden fazlasını vermiş, rakiplerinin ekonomik, askeri ve siyasi destek almalarını sınırlandırmıştır (Posen, 2003).

Soğuk Savaş boyunca, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler dönemsel olarak yoğun çatışmadan güvenlik rekabetine, güvenlik rekabetinden anlaşma ile varılmış barışa kadar değişkenlik göstermişken, Soğuk Savaş sonrası ortaya

çıkan tek kutupluluk ise Amerika'nın siyasetinde çatışmadan iş birliğine kadar çok geniş bir yelpazede cereyan etmiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 46, 47).

Şekil 8

Güçlü Devletler Arasında Ekonomik ve Askeri Güç Dağılımı

Kaynak: (Ikenberry G. J., *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, 2011, s. 42; The World Bank, 2020)

2.4.1. Düzen ve Güç Dengesi

Uluslararası düzen, Organski'nin tanımına göre "Güçlü bir devletin, devletler arası ilişkilerde istikrarı sağlamak üzere kendisinden güçsüz olanlar ile tesis ettiği

ilişkiler sistemidir. Zamanla tarafların her biri tarafından kabul edilmiş ve tesis edilmiş davranış kalıpları ile ilişkilerin nasıl yürütüleceğine ilişkin kurallar gelenekler teşkil etmekte, taraflar diğerlerinden nasıl bir davranış beklenmesi gerektiğini bilmektedirler” (Organski, 1968, s. 354).

Uluslar düzende, devletler güç ve refahın paylaşımını kabul etmekte, ticaret, diplomasi ve savaşın kurallarına riayet etmektedirler. Bazen dünyada bir tek düzen varken, bazen de Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi iki veya daha fazla uluslararası düzen aynı anda hüküm sürebilmektedir.

Her düzenin kendine uygun davranış kalıpları ve kuralları bulunmakta, hâkim olduklarında güç ve refahı farklı şekillerde paylaştırmaktadırlar (Organski, 1968, s. 354).

Uluslararası düzen, devletlerin aralarındaki ilişkiler ile ortaya çıkmış olan normlar, kural yapıcı kurumlar ve uluslararası siyasi organizasyonlar ile rejimlerden oluşan, değişmez düzenleyici yapısal kalıpları içermektedir (Mazarr, Priebe, Radin, & Cevaloss, 2016, s. 7).

Hedley Bull’un tanımına göre ise; uluslararası düzen “devletler topluluğunun veya uluslararası toplumun temel ve birincil hedeflerini idame ettiren faaliyet biçimleridir” (1977, s. 8). Shiping Tang, Bull’un tanımının yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Mevcut düzeni üyelerin davranışlarının yanı sıra kendi iç hesapları, psikolojik ve fizyolojik sınırları belirlemektedir. Tang’a göre, düzen davranışlardan farklı bir olgudur. Ontolojik seviyede sosyal sistem içerisindeki üyelerin davranışlarının, sosyal etkileşimlerinin ve bunların sosyal sonuçların öngörülebilirliği (Tang, 2018).

Ikenberry’e göre bu yönetsel düzenlemeler devletler arasındaki etkileşimi belirlemekte, devletlere rehberlik etmektedir. Düzenin şeklini, belirli (patterned) devletlerarası etkileşimler belirlemektedir. Bu kural ve düzenlemeler birçok açıdan farklılıklar göstermektedir (2011, s. 11). Bu bakımdan düzene ilişkin üç genel mantık bulunmaktadır. Tablo 5’te görüldüğü üzere düzen denge, hakimiyet veya rızaya dayalı olarak tesis edilmektedir.

Uluslararası düzenin kaynakları ile ilgili en eski ve en fazla çalışılmış olan kaynaklardan biri güç dengesidir. Burada düzen çok kutuplu veya iki kutuplu güç dağılımı şeklinde olabilmektedir. Sisteme hiçbir ülke hâkim olamamakta, devletler birbirleri ile rekabet etmekte ve birbirlerini dengelemektedir. Rekabet eden

devletler arasında güç dengesi oluştuğunda veya kararlılığa ulaştığında düzen tesis edilmiş olmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 48).

Tablo 5

Düzenin Mantığı

	Denge	Hakimiyet	Rıza
Otoritenin kaynağı	Devlet egemenliği	Maddi güç	Hukukun üstünlüğü
Ahlaki amaç	Otonominin korunması	Hâkim devletlerin çıkarları	Kamusal ürünlerin sağlanması
Hiyerarşi / hiyerarşinin doğası	Yok / Büyük devletler eşitler	Var / Yönetenler ve yönetilenler	Bazı durumlarda var / liderler ve takipçileri

Kaynak: (Ikenberry G. J., 2011, s. 48)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD sahip olduğu güç üstünlüğünü serbest ekonominin yönetimi ve savaş sonrası güvenliği teminen siyasi kurumlar ve ittifaklar oluşturmak ve küresel ekonomiyi açık tutmak üzere kullanmıştır. ABD aynı zamanda özellikle Latin Amerika ve Ortadoğu'da zayıf ülkeleri disipline etmek ve sisteme uymalarını zorlamak üzere hâkim pozisyonunu da kullanmıştır. Amerika'nın liderliğindeki sistem Batı'nın nüvesini oluşturduğu hiyerarşik bir düzendir. Devletler arası ilişkiler açık ve gevşek kurallar sistemi ile organize edilmiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 59, 61).

Ikenberry'e göre, liberal teoriler Batı demokrasilerinin küresel üstünlüğe yükselişini açıklarken, rızaya dayalı prensipler ile savaş sonrası ABD ve diğer bazı devletlerce oluşturulan uluslararası düzenin mantığına ışık tutmaktadırlar. Fakat liberal düzen oluşturulmasında anarşi ve hiyerarşi teorilerinde ifade edilen düzenleyici kuvvetler de etkili olmaktadır. Batının devlet sistemi büyük devletlerin geliştirdiği sınırlandırıcı ve izin verici norm ve uygulamalardan ortaya çıkmıştır ve Vestfalya sistemi liberal düzen oluşturmanın temelini teşkil etmektedir (2011, s. 65). Liberal teorilere göre sistem, dahilinde faaliyet gösterecek ülkelerin rızasına dayalı olarak inşa edilirlerse istikrarlı olmaktadır. Ancak diğer düzen

mekanizmaları (denge ve hakimiyet) da liberal düzende pusuda beklemektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 66).

2.4.2. İmparatorluk ve Liberal Hegemonya

Amerikan merkezli hiyerarşik düzen hakimiyet ve rızayı barındıran bir sistemdir. Amerikan hakimiyeti bazen ham olarak emperyal, bazen uzlaşmış kural ve kurumlara dayanır (Ikenberry G. J., 2011, s. 66).

Liberal hegemonyanın imparatorluktan ayrılan üç kurumsal özelliği bulunmaktadır. Birincisi, lider devlet müzakere edilmiş kural ve kurumlardan oluşan sistem içinde hareket etmektedir. Güç farklılıkları hegemonik devlete avantaj sağlarken, keyfi güç kullanımı sınırlandırılmıştır. Emperyal düzende ise, merkezdeki devlet kurallara bağlı olmaksızın hiyerarşik düzeni dayatmaktadır.

İkinci olarak, hegemonik düzende lider devlet, diğer devletler arasında iş birliğine karşılık olarak bazı kamusal hizmetler sunmaktadır. Bu tür kamusal hizmetler güvenliğin sağlanması ve açık ticaret rejiminin desteklenmesidir.

Üçüncü olarak, hegemonik düzen karşılıklı etki/iletişim kanal ve ağlarından oluşturmaktadır. Liberal düzenlemeler devletler arası kurumlarının siyaset yapma biçimine diğer devletlerin katılmalarını sağlamaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 71, 72). İmparatorluk ve liberal hegemonya arasındaki farklar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6

İmparatorluk ve Liberal Hegemonya

	İmparatorluk	Liberal Hegemonya
Kurumsal Biçim	Dış çevresi olmayan göbek-ispit	Çok taraflı
Kurallar	Dayatma	Uzlaşmış
Uyum	Güç kullanarak	Rızayla
Egemenlik	Bir yerde toplanmış	Paylaşılmış

Kaynak: (Ikenberry G. J., *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, 2011, s. 71)

Hegemonik düzene liberal karakter kazandıran unsur aşağı yukarı tüm tarafların kural ve kurumlardan oluşan sistemin içerisinde hareket etmesidir. İmparatorlukta, emperyal yönetimin özü son kertede başvuru güç tatbikidir. Yönetim mümkün olduğunda dolaylı, gerekli olduğunda doğrudan emperyal devlet tarafından dayatılmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 73).

Hegemonik devletin gücü mevcut düzenin tesisi ve sürdürülmesinde “havuç ve sopa” formatında karşımıza çıkmaktadır. Burada en azından ideal olarak hegemonik düzenin bir ölçüde tabi devletlerin teslimiyet ve rızasına dayandığı söylenebilmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 74).

2.4.3. Güç ve Yönetim Stratejileri

Ikenberry’e göre, hegemonik düzenin tesisindeki en belirgin iki mekanizma; “kurallar ile yönetmek” veya “ilişkiler ile yönetmektir”. Kurallar ile yönetmek devletlerin çok taraflı antlaşmalar ile belirlenen kural ve kurumları dahilinde hareket etmektedirler. İkincisi ise, zayıf ve tabi devletler ile lider devlet arasında iki taraflı ilişkilerin güçlendirilmesidir. Bu vasal devlet ilişkileri veya özel ilişkiler, güvenlik ve pazara giriş gibi uluslararası sistemde siyasi destek ve iş birliğini kapsayan lider ile diğer devletler arasında yapılmış pazarlık ve anlaşmaları içeren sistemdir (Ikenberry G. J., 2011, s. 79, 80).

Kurumlar ve kurallar ile devletlerin siyasi faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde daha tahmin edilebilir bir ortam elde edilmektedir. Bir devlet diğer devletlerin beklenen ve arzu edilen şekilde hareket etmesini istiyorsa, siyasetteki otonomisinden ödün vermek durumunda kalmakta, bunların hepsi uluslararası antlaşmalar ile güvence altına alınmaktadır.

Böylece kural ve kurumlar karşılıklı kabul gördüğünden düzen meşruiyet kazanmakta, kuvvet kullanılarak dayatılması ile oluşabilecek maliyetlerden kurtulmaktadır. Kural ve kurumlar bir siyasi ve ekonomik sistem içinde kökleşmiş ise, düzen mukavemetli ve dirençli olmakta, hegemon devletin gücü gerilese dahi varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 81).

Diğer taraftan güçlü devletler kural ve kurumların etrafından dolanabilmektedirler. Tek taraflı olarak kurumsallaşmış ilişkilerin dışına çıkabilmekte ve diğer devletler ile müstakilen anlaşma yapabilmektedirler. Bu

durum hegemon devletin uluslararası düzenin kurallarına, etkinliğine ve meşruiyetine verdiği değer ile sahip olduğu gücün gelecekteki projeksiyonlarına bağlı olarak değişebilmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 81).

ABD küresel siyasetin yürütülmesinde Tablo 7’de görülen farklı stratejileri izlemiştir. Batı Avrupa ile ilişkilerinde birçok açıdan kural temelli ve çok taraflı antlaşmalara dayanan bir sistem benimserken, Doğu Asya’da temelde iki taraflı, patronaj ilişkileri ile belirgin bir yönetimi tercih etmiştir. Latin Amerika ve Orta Doğuda ise, emperyal yönetim şeklinin araçlarını kullanmaya daha yakın görünmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 81, 82).

Tablo 7

Lider Devletler ve Yönetim Stratejileri

	Kurumsal biçim	Varyasyonlar
İlişkiler ile yönetim	Sömürge yönetimi	Güç asimetrisi, egemenlik ilişkileri ve karşılıklı ilişkilerin koşulları ile değişkenlik gösterilebilmektedir.
	Yeni sömürgeci yönetim ¹⁴	
	Vasal devlet ilişkisi	
	Özel ilişki	
Kurallar ile yönetim	Dayatılan kurallar	Çok taraflı olarak, ne derece kabul edilmiş ve uygulanabiliyor ve ne ölçüde bağlayıcı olduklarına göre değişmektedir.
	Farklı kurallar	
	Gevşek çok taraflılık	
	Yasal bağlayıcı kurallar	

Kaynak: (Ikenberry G. J., *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, 2011, s. 85)

Kurallar ile yönetim liberal hegemonyada hâkim olan yönetim stratejisidir. Kural temelli yönetimin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan biri ilişkilerde eşgüdümü gerektirirken, iki taraflı, göbek-ispit ve emperyal düzenlemeler gibi karşıtlıkları da içerebilmektedir. İkincisi, ilişkinin koşulları üzerinde uzlaşmış olan kural ve prensipler ve bazen de kurumlar ile tanımlanmaktadır. Kural temelli

¹⁴ Diğer ülkeleri ekonomik, siyasi veya kültürel yöntemlerle etki altına almak.

ilişkiler ad hoc pazarlıklara dayanan etkileşimler veya doğrudan güç siyaseti şeklinde olabilmektedir. Üçüncüsü, kural temelli ilişkiler otonomi siyasetinde bazı kısıtlamalara içermektedir. Çünkü katılımcı ülkelerin tercih ve hareketleri ortak kararlaştırılmış kural ve prensipler ile çatışabilmektedir. Kontrol güç kullanarak değil, kural ve kurumlar vasıtasıyla yapılmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 84).

Çok taraflı antlaşmaların bağlayıcı karakterleri; cayma hükümleri, ağırlıklı oylama, istisnadan yararlanma ve veto hakları ki bunların hepsi 1945 sonrası çok taraflı büyük antlaşmalarda vücut bulmuştur. En bağlayıcı antlaşmalar devletlerin bazı spesifik alanlarda egemenliklerini ulus üstü otoritelere devrettikleri antlaşmalardır. Avrupa Birliği bu egemenlik devrinin, kurala dayanan yasal bağlayıcı türü olarak emsal teşkil etmektedir.

İlişkiler ile yönetime gelince, tabi devletler ile iki taraflı düzenlemeler yoluyla düzenin inşasını gerektirmektedir. Her durumda, güç ilişkileri hâkim devlet ile tabi devletin ilişkide olan elitleri arasında devam eden pazarlıklar, temaslar ve kurumsal antlaşmalar ile tezahür etmektedir. Ortaya çıkan düzen, hiyerarşik dizin içerisindeki devletlerin her birinin lider devlet ile ayrı ve farklı, değişen eşitlik, karşılıklık ve bağımlılıkta, göbek ispit modelidir. Düzen çok taraflı antlaşmalar ile şekillenmemiştir. Vasal devletler sistemi ile siyasi bağımlılıkları ikili ilişkiler temelinde, takım uydular şeklinde organize edilmiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 86).

Devletler arasında siyasi bağımlılıkları ifade eden ilişkiler patronaj, örgütlü siyaset (machine politics), aracılı sistem gibi isimler almaktadır. Hangi isimle anılırsa anılsın gücü kullanan taraf “yardım ve koruma” karşılığında “biat ve destek” almaktadır. Uluslararası siyasette bu lider devlet ekonomik yardım, pazara giriş, askeri yardım gibi koruma ve imtiyazları vererek, karşılığında iş birliği ve siyasi destek istemektedir.

ABD küçük ortaklarına ekonomik yardım ve pazara giriş gibi olanaklar sunarken, karşılığında Amerika’nın askeri üslere ev sahipliği yapmaları ve uluslararası düzende ABD liderliğine destek vermelerini beklemiştir.

“İlişkilerle yönetim” ya da “kurallar yönetim” her ikisi de hâkim devletin uluslararası ortamda kontrol tesis etme stratejileridir. Ancak mantık olarak çok farklı düzenlere işaret etmektedirler. Biri uzlaşılmış kurallara dayanan çok taraflı yönetimdir. Diğeri küresel liderin devletler üzerinde doğrudan kontrol tesis ettiği “göbek ve ispit” modelidir.

Özet olarak, ABD 1940’larda kural ve tebaa temelli stratejilerin her ikisini de uygulamıştır. Batı Avrupa’ya karşı kurallar ile yönetimi uygulamış, çok taraflı güvenlik iş birliğini sağlamak ve çok taraflı ekonomik kurallar ve kurumlar tesis etmek üzere savaş sonrası Avrupa ile yakın çalışmıştır. Doğu Asya’da ise, iki taraflı güvenlik iş birliği antlaşmaları ile “göbek ve ispit” sistemini uygulamıştır. Bu iki bölge dışında, eski stil emperyal yönetimin farklı şekillerini patron ve tabi devlet ilişkileri çerçevesinde yürütmüştür (Ikenberry G. J., 2011, s. 87, 90).

2.4.4. Devletler, Uluslararası Kurallar ve Kurumlar

Kurumsal antlaşmalar devletlerin çıkarlarını elde etmelerinde uluslararası ortamın öngörülebilir, maliyet etkin olmasına katkı sunmaktadır.

Siyasi kontrol aracı olarak kurumlar iki işlev görmektedirler: Siyasi iletişimin önündeki en büyük engeller olan belirsizlikleri ve işlem maliyetlerini düşürerek kolektif hareket problemini çözmektedirler. Böylece aldatılma korkusu ve kötü niyetin üstesinden gelmeyi başarabilmektedirler (Keohane & Martin, 1995). İkinci şekilde ise, kurallar ve kurumlar siyasi kontrol için doğrudan bir araç olarak kullanılmaktadırlar. Yani siyasi kurumlar aynı zamanda yeniden paylaşımın ve zor kullanmanın bir aracıdır (Ikenberry G. J., 2011, s. 91, 92).

Çok taraflı antlaşmalarda güçlü devletin zayıf devletler üzerindeki hâkimiyeti ne derecede güçlüyse, güçsüz devletler de o nispette lider devletin otonomisini kısıtlamak istemektedirler. Aynı şekilde, küresel lider ne kadar kendisini sınırlamaya çalışırsa, zayıf devletler de o kadar çok taraflı kural ve normlarla kendilerini bağlamakta, iş birliğinden elde edecekleri faydayı göz önünde tutmaktadırlar. Böylece lider devlet kendi siyasi otonomisi ve güç tatbiki için ne kadar kurumsal sınırlandırma gerekir ve zayıf devletleri çok taraflı sisteme ne kadar bağlı tutmak gerekir arasında bir denge kurmak zorundadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 95, 96).

Tablo 8’de görüldüğü üzere lider devlet kendi gücünü sınırlandırarak, diğer devletleri kurumsal taahhütlere bağlamak istemektedir. Onları zorlamak için güç de kullanabilir ancak bunu yapması pahalıya mal olmakta ve meşru bir sistem kurmasına engel olmaktadır. Lider devlet kendisini bağlayabilir ve güç kullanımını en azından belirli bir seviyeye kadar kurumsallaştırabilirse, bunu bir koz olarak

kullanabilmekte ve diğer devletlerden kurumsal iş birliğini sağlayabilmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 98).

Tablo 8

Asimetrik Kurumsal Uzlaşma için Nedenler ve İmkanlar

Değişken	Sonuç
Lider devletin hakimiyet tesis etme/feragat etme potansiyeli	Zayıf devletler daha fazla taviz vererek lider devleti sınırlandırmak isteyeceklerdir. Lider devlet kurumsal pazarlık üstünlüğünü artırmıştır.
Lider devletin sınırlanma/bağlanma potansiyeli	Zayıf devletler tavize daha fazla isteklidir. Lider devlet kurumsal pazarlık avantajını artırmıştır.
Lider devlet için bağlanmanın önemi	Lider devletin sınırlanmak ve bağlanmak için daha fazla nedeni olmaktadır.
Zayıf devletlerin bağlanma potansiyeli	Lider devletin kendisini sınırlamak ve bağlanmak için daha fazla nedeni olmaktadır.

Kaynak: (Ikenberry G. J., *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, 2011, s. 98)

ABD Avrupa'da NATO merkezli çok taraflı strateji izlerken, Asya'da Japonya, Güney Kore ve Güney Doğu Asya'da diğer bazı devletlerle iki taraflı savunma antlaşmaları imzalamıştır. ABD gücünü çok taraflı güvenlik düzenine dahil ederek, kurumsal sınırlamaların yanı sıra verdiği taahhütler ile kendisini Avrupa'ya daha sıkı bağlamıştır. Doğu Asya'da nispeten hâkim pozisyonda olduğundan bölgeden fazla bir beklentisi bulunmamaktadır. Pratik olarak, kurumsal iş birliği karşılığında siyasi otonomiden ödün vermesi çok gerekli görülmemiştir. Avrupa'ya bakıldığında ABD'nin bölgedeki devletleri birleştirerek komünizme karşı siper oluşturmak ve kıtadaki demokratik rejimleri desteklemek istemiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 100).

Diğer taraftan ABD Doğu Asya'da Sovyet tehdidinin kontrol altına almak üzere bir seri iki taraflı antlaşmalar yapmıştır. Çünkü, komünist karşıtı müttefiklerinin karşı kampa karşı tecavüzkar adımlar atarak bölgede istenmeyen

bir savaşın çıkmasına neden olmalarının ve bu savaşın içine ABD'nin çekilmesine engel olmaktı.

Savaş sonrası Batı Avrupa gelişmiş demokrasiler etrafında teşkil edilirken, Doğu Asya'da farklı rejimlerden oluşan heterojen bir durum söz konusudur. II. Dünya Savaşından sonra, ABD'nin eşitlikçi çok taraflı kurumlar ile karşılıklı mutabakata dayanan hegemonyayı tercih etmesinin nedeni Batı Avrupa'da mevcut demokrasilerdir (Ikenberry G. J., 2011, s. 101).

Diğer taraftan lider devlet nasıl ve ne zaman iş birliği yapması gerektiği konusunda tercihler yapmaktadır.

Öncelikle hâkim devlet, diğer devletlerin kurumsallaşmış siyasete uyumunu sağlarken, otonom siyaseti ile keyfi güç kullanımına ilişkin sınırları asgariye çekmeye çalışacaktır.

İkinci olarak, hâkim devlet kurumsal otoritedeki imtiyazlı pozisyonunu muhafaza etmek ve kurallara uyumda kendisine daha fazla takdir yetkisi tanınmasını isteyecektir. ABD'nin savaş sonrasında oluşturulmasını savunduğu çok taraflı kurumların temel karakteristikleri kendisinin ayrıcalıklı hak ve yetkilere sahip olmasıdır. IMF, Dünya Bankası'nda yönetim ve işlemlerinde ABD'ye ağırlıklı oy hakkı tanınmıştır. Amerika NATO rgt içinde birleşik kuvvetlerin yüksek komutanlığı görevini üstlenmiştir. Eşitler arasında hep ilk sıradadır. BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'ye ve galip devletlere üyelik ve veto hakkı tanınmıştır.

nc olarak, ayrımcı hak ve yükümlülüklerden bağımsız olarak lider devlet kural ve kurumlara bağımlılığını zayıflatacak yolları arayacaktır. Zaman zaman çok taraflılığın gevşetilmesinden, veto haklarından, hariç tutulmak gibi imtiyazlardan yana tavır takınacaktır.

Dördüncü olarak, NATO'da ve diğer resmi veya gayrı resmi düzenlemelerde ABD diğer devletlere uyum ve iş birliği karşılığında söz hakkı tanımaktadır.

Beşinci olarak, hâkim devlet tek taraflı adımlarla kural temelli ilişkileri başkaları için bağlayıcı olmaktan çıkarabilmektedir. Özellikle kendi ekonomik büyüklüğünü ve diğer devletlerin ekonomik olarak bağımlılığını devletlerin politikalarını etkilemek için araç olarak kullanabilmektedir. Yürürlükte olan kendi iç mevzuatını dışsallaştırarak, küresel sisteme kural ve düzenlemeler yapabilmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 110, 112).

Hâkim devletin gücü iki taraflı antlaşmalara, çok taraflı antlaşmalara nazaran daha fazla yansımaktadır. Çok taraflı müzakerelerde diğer devletler birleşerek

dominant olan tarafın “divide et impera” (böl ve yönet) yaklaşımlarına karşı durabilmektedirler. İki taraflı antlaşmalar diğer devletleri kurallara boyun eğdirmek için uygun araçlardır (Krisch, 2005).

Ikenberry diğer devletler üzerinde kontrol tesis etmek açısından, çok taraflı antlaşmalardansa iki taraflı antlaşmaların küresel lidere daha cazip geldiğini ileri sürmektedir. ABD, Avrupa'da çok taraflı antlaşmalar ile bağlanmayı daha cazip görmüştür. Çünkü Doğu Asya'ya göre Avrupa'da arzu edilen hedeflere ulaşmak için daha yüksek maliyetleri ödemeye razı olmuştur (Ikenberry G. J., 2011, s. 115).

Lider devlet sonuç olarak uluslararası düzenin etkin, meşru ve uzun süreli olmasını istemektedir. Düzen kurallara ne kadar fazla dayanırsa, o kadar meşru olmaktadır. Hiyerarşik düzenin emperyalden liberal hegemonyaya doğru yaklaştıkça kazandığı özellikler devletleri onu meşru görmeye sevk etmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 118).

2.4.5. Tek Kutupluluk ve Sonuçları

Soğuk Savaş sonrası tek kutupluluğun ortaya çıkması güç dağılımında iki açıdan değişime neden olmuştur. Birincisi güç daha yoğun olarak bir tarafta toplanmış, lider devlet ile diğer devletler arasındaki fark (ekonomik, askeri ve teknolojik üstünlük) açılmıştır. Diğer bir değişim ise lider devlete artık küresel bir rakip çıkmadığında kutuplar arası rekabet kalmamıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 119).

İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde ABD kural temelli ve göbek-ispit düzen mantığının her ikisini de uygulamıştır. Tek kutuplu şartlarda “göbek-ispit” modeli daha fazla ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ortak tehdidin olmayışı, ABD'nin güvenlik konusunda ülkelerle iki taraflı müzakereler yapmasını sağlamış, daha büyük bir hiyerarşik yapıda güvenlik konusunda göbek ispit sistemi oluşturmasını kolaylaştırmıştır. En basit deyişle küresel siyaset Doğu Asyalılaştırılmış, ABD'nin Doğu Asya ile ilişkilerinin biçimi dünya geneline yayılmıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 122).

Realist perspektife göre uluslararası düzenler arasında tek kutupluluk kısa süreli olması en muhtemel tiptir. Buna iki neden gösterilmektedir. İlki hâkim devlet daha fazla görev ve sorumluluklar üstlenerek uzun dönemde kendisini

tüketmektedir. Gücün tek bir elde toplanması nedeniyle hâkim devletler güç kullanımında hatalar yapmaya meyilli olmaktadır. İkincisi, tek kutuplu düzenin istikrarsız oluşu doğrudan anarşi durumundan kaynaklanmaktadır. Hâkim devlet ılımlı hareket etse de diğer devletler onun kontrolsüz büyüyen gücünden korkmaktadırlar. Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği birbirlerini sınırlandırmışlardır. Ancak bugün ABD büyük oranda kontrolsüz kalmıştır. Waltz, “dengesiz güç ile karşılaştıklarında bazı devletlerin kendi güçlerini artırmak üzere veya diğer devletler ile ittifaklar kurarak uluslararası güç dağılımını dengeye getirmeye çalıştığını” ileri sürmektedir. Ikenberry’e göre, Amerika’nın tek kutupluluğuna karşı büyük ölçekli bir dengeleme yapılmamıştır. Bunun bir nedeni büyük güçler dengelemeyi isteseler de bunu gerçekleştirmek kolay görülmemektedir. Belli bir bölgeyi ele geçirmek gibi yakın tehdit olmadığı sürece karşı koalisyonu mobilize etmenin maliyeti büyük olmaktadır. Bir ölçüde kolektif hareket problemiyle karşılaşmaktadır. Devletlerin bu durumda “sorumluluk yıkma” (buck passing) eğilimi bulunmaktadır. Ayrıca koalisyonların oluşturulması zordur, çünkü devletler otoriteye yönelik tehditleri aynı derecede hissetmemektedirler (Ikenberry G. J., 2011, s. 127).

Maddi güç yetenekleri tek kutup altında toplandığında, yeterli karşılığı verebilecek bir koalisyonunun nasıl teşkil edeceğini öngörmek de zordur. Tek kutup devleti ekonomik olarak ne kadar hâkim bir konuma sahip ise, askeri yeteneklere o kadar fazla harcama yapacak, ortak varlıkları kontrol edecektir. Bu durumda Ikenberry’e göre geleneksel dengeleme ittifakı ile küresel lidere rakip çıkılabilmesi zordur. Karşı dengeleme talebinde daima bir organizasyon sorunu yaşanacaktır.

Tek kutuplu dünyada dengelemeyi sınırlandıran ikinci etkenler grubu ise, mevcut küresel sistemin kendine has özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler dengeleme talebini azaltan bir etki yaratmaktadırlar. Bunlardan biri büyük devletlerin önemli bir kısmının demokratik ülkeler olmasıdır. Demokratik barış teorisinde demokrasiler bir savaşa neden olabilecek şekilde birbirlerini tehdit görmeye temayüllü değildirler. Bu teoriye göre, demokratik devletlerin tek kutuplu devlete karşı denge siyaseti izlemeleri ihtimal dahilinde görülmemektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 129).

Çağdaş uluslararası sistemin diğer bir özelliği de nükleer silahların varlığının dengeleme mantığında değişime neden olmasıdır. Büyük devletlerin birçoğunun

nükleer silahlara sahip olması, konsantre olmuş gücün oluşturduğu tehdidi iki şekilde etkilemektedir. Öncelikle Çin ve Rusya nükleer caydırıcılığı tesis etmiş olduklarından küresel liderin tahakkümü veya savaş tehdidi altında değillerdir. Sonra nükleer silahlar bu büyük devletlerin mevcut düzeni alaşağı etmelerini zorlaştırmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 130).

Son olarak, Amerika'nın tek kutuplu gücünü dünya coğrafyası şekillendirmiştir. ABD diğer büyük devletler ile komşu olmayan tek büyük güçtür. Coğrafi olarak ıraklık, Amerika'nın gücünü geliştirmesinde tehdiye maruz kalmasını önlemiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 130).

Lider devlet ile diğer devletler arasında güç dengesindeki farkın giderek açılması, ABD'nin kural temelli çok taraflı antlaşmalara kendisini bağlama temayülünü azaltmıştır. Soğuk Savaş sonrasında en azından güvenlik ile ilgili alanlarda "ilişkiler ile yönetim" mantığını güçlendirmiştir. Sovyetler Birliği benzeri ortak bir güvenlik tehdidi olmadığı sürece devletlerin güvenlik ihtiyaçları farklılıklar göstermektedir. Bazıları Amerika'nın koruma şemsiyesi altına girmek isterken, bir kısmı istememektedir. Bu nedenlerle tek kutuplu dünyada küresel lider açısından "ikili ilişkiler" ve "ilişkiler ile yönetim" stratejisi daha cazip görünmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 141).

2.4.6. Kamusal Ürünlerin Sunulması

Hegemonik istikrar teorisine göre uluslararası ilişkilerde iş birliğinin olabilmesi için hâkim bir devletin liderliği gerekmektedir. Ekonomik ve askeri kaynaklar bakımından üstün olmak demek, hâkim devletin açık küresel ekonominin veya düzende güvenliğin istikrarı gibi uluslararası kolektif hizmetleri sağlaması ve bunun orantısız maliyetini karşılayabilmesidir (Ikenberry G. J., 2011, s. 142).

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ekonomik istikrar Batılı güçlerin Sovyetler Birliğine karşı güvenlik ittifakını güçlendirmiştir. ABD de Batı ittifakının orantısız yükünü taşımıştır. Arka planda, Amerika'nın savaş sonrası temel kural ve kurumları desteklemesi bir anlamda kamusal hizmet anlamına gelmektedir. Sovyetler Birliği de bu kamplaşmada kendi tarafındaki ittifakın orantısız yükünü taşımıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 142). Waltz, ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki kutuplu sistemde muhasım taraflar ve iki egemen güç olarak ortak çıkarları gereği sistemin istikrarı uğruna, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi, kolektif

ürünlere katkı sunulmasında iş birliği yaptıklarına dikkat çekmektedir (1979, s. 202, 203). Aynı konuya, Hedley Bull da devletler topluluğu olarak uluslararası sisteme ilişkin çalışmasında değinmiştir (2012, s. 219).

2.4.7. Düzenin Karakterindeki Değişimler

Soğuk Savaştan sonra ABD kurallar ve ilişkiler temelinde olmak üzere iki farklı strateji uygulayarak liberal hegemon düzeni oluşturmuştur. Her iki stratejinin de diğerinin üzerinde bazı avantajlar bulunmaktadır. Çok taraflı kural ve kurum temelli strateji, etkinlik ve meşruiyete olumlu etkileri olan düzenli ilişkileri temsil ederken, devletlerin siyasetini şekillendiren tek taraflı göbek ispit stratejisi küresel liderin siyasi muhtariyetine daha az sınırlamalar getirmektedir.

ABD'nin Avrupa'da, Avrupa ülkelerini birleştirmek ve komünizme karşı duvar oluşturmak gibi bir özel gündemi bulunmaktaydı. Bu hedefler güç kullanılarak ele geçirilebilecek hedefler değillerdi. ABD'nin arzu ettiği hedefleri elde etmesi için Avrupalılar ile antlaşması gerekiyordu. Bu da ABD'nin sahip olduğu gücü kurumsal olarak sınırlandırmayı kabul etmesi anlamına gelmekteydi. Doğu Asya'da iki taraflı paktlar ile düzen inşası tercih sebebiydi, çünkü çok taraflılık Amerika'nın hareket özgürlüğüne sınırlamalar getirebilirdi (Ikenberry G. J., 2011, s. 147-149). Tablo 9'da ABD'nin iki farklı yönetim şeklinin sağladığı avantajlar görülmektedir.

Tablo 9

Tek Kutuplu Yönetimde İki Mantık

Göbek-İspit Modeli İki Taraflı Düzen	Çok Taraflı Kural Temelli Düzen
Tek kutbu temsil eden devlet zayıf devletler ile iki taraflı ilişkiler tesis etmektedir. Her ikisi de patron-memur ilişkileri veya ortak anlayışın olduğu, patronaj ilişkilerini ifade eden “özel ilişkiler” içerisinde faaliyet göstermektedir. Tek kutup devletine iki taraflı ilişkilerin sağladığı avantajlar: ▪ Böl ve yönet (divide et impera) yaklaşımı ticari birliğin oluşmasına engel olmaktadır. ▪ Tek kutup devletini çok taraflı kurallar ve bağlayıcı taahhütlerden kurtararak hareket serbestiyeti ve esnekliği sağlamaktadır. ▪ Tek kutuplu güç, arzu edilebilir sonuçları elde etmek üzere tatbik edilebilmektedir. Diğer devletleri cezalandırmak ve ödüllendirmek kolaydır. ▪ Tek kutupluluk zayıf devletlere serbest takılma (free ride) imkânı sağlamaktadır. Ekonomik ve güvenlik ilişkileri ayrı tutularak, iki taraflılık tek kutuplu devlete maliyetleri paylaşmak üzere fırsatlar sunmaktadır.	Tek kutupta bir seri çok taraflı kural ve kurumların oluşturduğu zorunluluklar ve taahhütler her iki tarafı da bağlamaktadır. Tek kutuplu devlet açısından çok taraflılığın avantajları: ▪ Etkileşim maliyetlerini azaltmaktadır. Mütekabiliyet, iş birliği yapan devletlerin hareketleri açısından iki taraflı antlaşmalardan daha etkilidir. ▪ Tek kutuplu devletin meşruiyeti artırmaktadır. Zayıf devletler lider devletin siyasetine direnmek yerine uygulamaya daha yatkındırlar. ▪ Bir bakıma geleceğe yatırım yapmaktır. Kural ve kurumlar tek kutuplu güç çöktüğünde elverişli şartlar yaratmaktadır. ▪ İç siyasette avantaj sağlamaktadır. Kural temelli düzen kendi liberal siyasi kimliği ile bağdaşmakta ve tek kutuplu yönetimin siyasi maliyetini azaltmaktadır.

Kaynak: (Ikenberry G. J., *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, 2011, s. 149)

2.4.8. Amerikan Sisteminde Hegemonik Uzlaş

Hegemonik düzene liberal karakterini veren ilişkilerde mütekabiliyet ve kurumların uzlaşmış yapısıdır. Liberal hegemonik düzen aşağıda açıklandığı şekilde güvenlik ve siyasi olmak üzere iki temel uzlaş üzerine inşa edilmiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 207, 208).

Amerika'nın Avrupa'ya güvenlik taahhüdü, kısmen Batı Almanya'nın yeniden yapılanması ve Avrupa ile Atlantik bölgesine entegrasyonu kapsamaktaydı. Almanya gibi Japonya da askeri yeteneklerinden arındırılmış ve küresel ekonomik büyümenin makinası olarak yeniden yapılandırılmış olarak, ABD'nin yeni ortaklarından biri haline getirilmişti. Amerikalı planlayıcılara Doğu Asya'daki pazarlara giriş ve ham maddeye erişim garantisi verilmiş, Japonya canlandırılan sanayisi ile işleyen bölgesel bir ekonomi öngörülmüştü.

Bu arada kuvvetlerin statüsü antlaşmaları ile bölgeye konuşlandırılmış birlik ve üslere ilişkin koşullar ile savunma iş birliği konularını düzenlenmiştir. Ayrıca, Amerika'nın yeni ortaklarının Washington'un siyasi ve ekonomik liderliğini daha geniş bir perspektifte desteklemeleri beklenmiştir. Özellikle Batı Almanya ve Japonya savaştan sonraki ilk yıllarda, güvenlik açısından büyük oranda ABD'ye bağımlı olan ülkeler olarak, ABD'nin ticari ve mali liderliğini desteklemeye kendilerini zorunlu hissetmişlerdir.

Sonuç olarak, ABD'nin Avrupalı ortakları ile Japonya arasında ifade edilmeden anlaşılan bir uzlaşma söz konusudur. Ekonomik ve siyasi gerekçelerin her ikisi de Batı Avrupa (özellikle Batı Almanya) ve Japonya'nın Amerikan ödemeler dengesi açıklarını finanse etmeyi kabul etmeleridir. Ortakları hegemonik sistemde ABD'ye çıkarlarına uygun olarak tek başına hareket etmesine olanak tanıyan özel imtiyazlar vermişlerdir. Karşılığında ABD, kendi aleyhine de olsa müttefiklerinin ekonomik olarak kalkınmalarına ses çıkarmamıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 207-212).

Üç unsur siyasi uzlaşmayı mümkün kılmaktadır. İlk olarak, ABD büyük ve açık bir demokrasi ve diğer büyük ortakları karşılıklı ve rızaya dayalı hegemonya oluşturulmasını sağlamıştır. İkinci olarak, açık ve ademi merkezi siyaset Amerika'nın gücüne ilişkin endişeleri gidermiş, ortaklarına ve müttefiklerine söz hakkı vererek Washington'un karar alma süreçlerine katılmalarına olanak tanımıştır. Siyasi uzlaşmayı sağlayan üçüncü ve son unsur bir dizi uluslararası kurumdur. Bu kurumlar ABD'yi sınırlandırmak ve sisteme bağlamak, devletleri bir araya getirmek, ortak zeminde buluşturmak, iletişim kanallarının açık tutmak üzere mekanizmalar oluşturmaktadırlar.

ABD, Avrupa ile NATO'ya demirlemiş olarak çok taraflı strateji uygularken Japonya, Kore ve diğer Güneydoğu Asya devletleri ile iki taraflı güvenlik antlaşmaları imzalamıştır. Bir dereceye kadar, çok taraflı güvenlik kurumlarının

Doğu Asya'da eksikliği bölgesel koşullarla ilgilidir. Örneğin, Japonya'nın Doğu Asya'da, Batı Almanya'nın Avrupa'da olduğu gibi çok taraflılığı tesis edecek ortakları bulunmamaktaydı. Avrupa'nın eşit büyüklük ve konumda bulunan devletleri çok taraflı güvenlik kurumları ile ABD'ye kenetlenmişken, Doğu Asya'da Japonya tek başına, izole durumdaydı.

Sonuçta, bu farklılıklara rağmen Washington ve ortakları arasındaki güvenlik ve siyaset alanlarındaki anlaşmalar, liberal hegemonik düzenin temelini oluşturmuştur (Ikenberry G. J., 2011, s. 217, 218).

2.4.9. Vestfalya Düzeninin Aşınması

Vestfalya sistemi son dönemde özellikle Soğuk Savaş'tan sonra önemli ölçüde değişime uğramıştır. ABD tek kutuplu koşullar altında askeri güç kullanımını tekelinde bulundurmaya başlamıştır. Bu arada Vestfalya sistemindeki egemenliğe ilişkin normlar, devletlerin içişlerine karışılmasını makul gören şartlar ile birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Uluslararası sistemin karakterindeki bu ikiz değişim, Amerika'nın gücünü uluslararası düzenin merkezine oturtmasıyla birlikte, güç ve otoriteye yönelik yeni çeşit güvensizlikleri ve aykırılıkları ortaya çıkartmıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 239, 241).

2.4.10. Amerikan Tek Kutupluğuna Karşı Dengeleme

Ikenberry'e göre, Soğuk Savaş sonrasında Amerika ikinci hegemonik dönemine girmiş bulunuyor. II. Dünya Savaşı'ndan sonra güç üstünlüğünü küresel ve bölgesel kurumlara yansıtmış; liberal hegemonik düzeni oluşturmuştu. Soğuk Savaş'tan sonra iki kutupluluktan tek kutupluluğa geçiş, ABD'nin uzlaşmış kural ve kurumlar çerçevesinde faaliyet gösterme isteğini azaltan şartlar yarattı. Amerika artık sahip olduğu küresel pozisyonundan dolayı özel statü ve ayrıcalıklar talep etmektedir. Örneğin Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanmasına ve Bunların İmhasına ilişkin Ottawa Sözleşmesini, iklim değişikliğine ilişkin Kyoto

Protokolü'nü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi¹⁵ (International Criminal Court-ICC)'nin kuruluşuna ilişkin Roma statüsünü imzalamamaktadır. Sonuç olarak tek kutupluluk lider devletin farklı muamele isteklerine yol açmaktadır. Bu da Amerika'nın çok taraflı kurumlar ve kurallar dahilinde hareket etme arzusunu törpülemektedir. Güç konusundaki üstünlüğü, düzenlemeler yaparken, diğer devletler üzerinde baskı kurmasını kolaylaştırmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 241, 245).

2.4.11. Devlet Egemenliğine İlişkin Normların Aşınması

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulmuş olan kurumsal inisiyatifler (BM, Bretton Woods ve İnsan Hakları Konvansiyonu) güvenlik, insan hakları, uluslararası hukuk ve kurumsal iş birliğinin sentezini teşkil ediyordu. Soğuk Savaş'tan sonra bireylerin korunmasına ilişkin uluslararası toplumun ahlaki ve yasal sorumlulukları ile egemenliğin koşullu karakteri ön plana çıktı. Uluslararası toplum artık soykırım ve katliamlar nedeniyle sorunlu devletlere müdahaleyi ahlaki zorunluluk olarak görmeye başladılar. NATO'nun Balkanlara müdahalesi ve Sırbistan'la savaşı bu tür faaliyetler olarak görülmektedir. BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın¹⁶ deyimiyle "Devletler sınırlarını savaş suçları işleyen ve katliam yapanları koruyan adeta sızdırmaz bölme olarak görülmemelidirler. BM Şartı insanların egemenlik haklarını da korumaktadır. Devletlerin iç hukukuna BM'in karışmama prensibi devletlerin insan hakları ve onurunu çiğnemelerine cevaz vermemektedir. Hükümler sadece gücü değil, aynı zamanda sorumlulukları ifade etmektedir" (Talbot, 2008). Sonuçta, devletlerin egemenlik

¹⁵ ICC 2002'de Roma Antlaşması'yla kurulmuştur. 123 ülke antlaşmaya üye olmuştur. Mahkeme, soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarından sorumlu olanları yargılamakta ve ulusal makamların bunu yapamadığı veya yapmadığı durumlarda devreye girmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, ABD askerlerinin Afganistan'da tutsaklara kötü muamele iddiaları nedeniyle yargılamaları gerektiğini değerlendirmektedir.

¹⁶ Kofi Annan BM 7. Genel Sekreteri olarak 1 Ocak 1997 ile 31 Aralık 2006 yılları arasında görev yapmıştır. 18 Ağustos 2006'da Bern/İsviçre'de vefat etmiştir.

hakları 11 Eylül saldırılarından sonra iyice yıprandı ve ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile yeni bir dönemin kapısı aralandı (Ikenberry G. J., 2011, s. 248).

Amerikan Dış İlişkiler Konseyi Başkanı, Richard N. Haass'a (2003) göre "hükümrânlığın devletlere verilmiş açık çek gibi görülmemesi yönünde uluslararası toplumda beliren ortak kanı güçlenmektedir. Devletlerin hükümrânlık statüleri hem kendi halkları hem de uluslararası topluma karşı belirli sorumluluklarını yerine getirme şartına bağlıdır. Bir rejim bu sorumluluklarını yerine getiremez veya yetkilerini kötüye kullanırsa, en uç noktada silahlı müdahale muafiyeti dahil kendisine tanınmış birçok egemenlik hak ve ayrıcalıklarını tehlikeye atmış olacaktır."

Haass'a göre müdahaleye engel teşkil eden normların üç istisnası bulunmaktadır: "Bir devlet soykırım veya insanlığa karşı suçları işliyor ya da bunlara kendi toprakları içerisinde engel olamıyorsa; uluslararası toplum tarafından terörist olarak kabul gören grupları destekliyor, teşvik ediyor veya koruyor ya da kendi sınırları içerisinde bunları kontrol etme yeteneğinden mahrum bulunuyorsa; küresel güvenliğe açık tehdit oluşturan -kitle imha silahları üretimi gibi- adımlar atıyor, özellikle terörizme verdiği destek nedeniyle veya tecavüzkar tutum ve davranışları ile anılan ve bilinen bir devlet haline gelmişse" (Haass, 2003). Bu yukarıda arz edilen durumlar elbette bazı sonuçlar doğurmaktadır. Büyük devletlere bu zayıf ya da sorunlu devletlerin iç işlerine müdahale hakkı doğmaktadır. Dünya siyasetinde egemenlik normu artık müdahaleyi engelleyici güç olma vasfını yitirmiştir. Egemenlik normunun aşınması müdahalelerin nasıl ve kim tarafından yapılacağına ilişkin yeni normların oluşmasına yol açmasa da uluslararası toplum eskisine göre artık sorunlu ülkelerin içişlerine müdahalede daha fazla yetkili gibi görülmeye başlanmıştır. Uluslararası toplumun müdahalesine dayanak oluşturması bakımından egemenlik normunun aşınması, yeni bir küresel mücadeleye yol açmakla birlikte, Amerika'nın tek kutup üzerinde yükselmesi problemini daha da kronikleştirmiştir (Ikenberry G. J., 2011, s. 250).

2.4.12. Şiddet, Güvensizlik ve Demokratik Meşruiyet

Küresel sistem Vestfalya sisteminden evrimleşmiş, zamanla büyük devletler arasındaki güç dengesine dayanan bir sistem olmaktan çıkmıştır. Gücün tek

kutupta toplanması ve demokrasinin yayılması bu yönetim düzenindeki mantığı sakatlamıştır. Liberal uluslararası düzenin inşası Ikenberry'e göre bugün 1940'larda hayal edilenden çok daha başarılı olmuştur. Ancak egemenlik gibi normların köhneleşip, insan haklarına ilişkin uluslararası normların yaygınlaşması ve kolektif şiddet içeren yeni tehditlerin belirmesi liberal düzeninin işleyişinde bazı sorunların çıkmasına neden olmuştur.

Son dönemde liberal düzende bir otorite krizi yaşanmaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 250-253). Ikenberry Bush yönetiminde ABD'nin kendisini uluslararası kural ve kuralların içerisinde değil üstünde görerek kuvvet kullandığı görüşündedir. Ona göre ABD rakipsiz üstün askeri gücü ile tek başına emsalsiz küresel etkiye sahiptir. Ancak ekonomik ve siyasi açıdan aynı ölçüde etkili değildir. Askeri güç ancak ve ancak düzenin kural ve prensipleri dairesinde kullanıldığında etkili ve kalıcı olabilmektedir. Yani, ABD etkin güce sahipken, gerekli otoriteye sahip değildir. Amerikan liderliğindeki liberal küresel düzen bu yüzden krize girmiştir. ABD'nin güç dengesi ve imparatorluk düşüncelerini aşarak, tek kutuplu gücünü uzlaşmış kural ve kurumlar temelinde birleştiren yeni uluslararası sisteme yönelmesi gerekmektedir (2011, s. 268-281).

2.5. Teorilerin İncelemeye Katkıları

Güç geçiş teorisi gücün dağılımdaki değişimleri, güç geçişinin safhalarını, uluslararası düzeni, savaş ve barışı etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Diğer Uİ teorilerinden güç, güç dağılımı, uluslararası düzen, hegemonya ve hegemonik savaşlar konularında aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı istifade edilmiştir.

Küresel siyasetin uzun döngülerinde; küresel savaş merkezli, güç tekeline dayanan (Portekiz, Hollanda Birleşik Vilayetler, Büyük Britanya ve ABD) uzun döngüler ile tarihsel süreç içerisinde düzeni oluşturan kurum, kural ve normlara değinilmekte, küresel hakimiyette ulus-devletlerin rolü ile deniz gücü özelinde askeri kapasite tarihsel çerçevede incelenmektedir.

Kapitalist dünya ekonomisinde merkezin üretimdeki rekabetçi üstünlüğünün, sermaye, hammadde ve pazarları kontrolünün hegemonyaya, gücün ekonomik ve askeri boyutuna etkileri bakımından Wallerstein'ın dünya sistemi teorisi katkıda bulunmaktadır.

Cox ve Neo Gramşiyen okul Realizmin uluslararası kurum ve normları içerecek şekilde genişletilmiş halinin “hegemonik istikrar teorisi” olduğundan bahisle, mevcut dünya düzeninin salt maddi kuvvetlerin konfigürasyonu ile açıklanamayacağını, ayrıca dünya düzenini yöneten kurumlar arasında uyum olması ile hegemonyanın tesis edileceğini savunmaktadır. Bu durumda devlet, gücü tek başına açıklayıcı faktör olmaktan çıkmaktadır.

Hegemonik istikrar teorisinde uluslararası sistemin kontrol ve yönetiminde etkili faktörler, uluslararası sistemde değişim tipleri ile değişime neden olan çevresel faktörler ve hegemonik savaşlar incelenmektedir. Hegemonik savaşları sistemik değişimlerin temel mekanizmaları olarak gören teori, eşitsiz büyüme kanununun gücün tekrar paylaşılmasına neden olarak, tesis edilmiş statükonun yavaş yavaş tükenmesine yol açtığını ileri sürmektedir. Dengesizlik dengenin yerini aldığı anda, hegemonya çatışmasının yeni bir dönemine girilmektedir. Teoriye göre hegemonya, devletin uluslararası ilişkileri yönetebilecek normları sürdürebilecek derecede güçlü ve istekli olması durumudur. Gücün yanı sıra yükselen devletin liderlik etme kararını ifade eden “kuvvet aktivasyonu” dikkate alınması gereken faktörler arasında gösterilmektedir.

Ofansif neo-realist teoride ise devletlerin nihai hedefi sisteme egemen olmak olduğundan, hegemonya, güç ve refah ilişkisi, güç dağılımı ve polarite, büyük devletlerin güç kazanma ve kontrol stratejileri ile dengeleyiciler (balancers) incelenmiştir. Ofansif neo-realist teori özellikle güç geliştirmenin unsurları, küresel hegemonya tesis etmenin zorlukları ve hegemonya tesisinde coğrafyanın etkileri konusunda katkılar sunmuştur.

Son olarak liberal hegemonya kapsamında düzen ve güç dengesi, imparatorluk ve hegemonya ilişkisi, güç ve yönetim stratejileri ile tek kutupluluğun sonuçları ele alınmıştır. ABD’nin Avrupa, Doğu Asya ve demokrasiden uzak diğer bölgelerle ilişkilerinde yönetim şekli, Soğuk Savaşın sona ermesi ile ABD’nin tek kutup olarak kalmasının yönetim stratejisine ve küresel düzene, hiyerarşik düzenin emperyal ve hegemonya arasındaki salınımlarının meşruiyete ve yumuşak gücüne etkileri konusunda önemli ipuçları vermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Güç

Sözlük anlamıyla güç bir şeyi yapabilme kapasitesidir. En genel anlamıyla güç birinin istediği sonuçları elde edebilme becerisini ifade etmektedir. Sözlükte gücün diğer anlamı, amaca ulaşmak için başkalarının davranışlarını yönetebilme becerisidir. Aktörlerin davranışlarını etkilemenin birçok yolu bulunmaktadır. Aktörler tehdit edilerek zorlanabilir, yapılması istenen şeyin karşılığı verilerek teşvik edilebilir ya da cazibeyle ikna edilebilir (Nye, 2004, s. 23).

Gücün ikinci tanımı, sonuçları etkileyebilecek beceri veya kaynaklara sahip olmaktır. Bu yüzden büyük nüfusa, geniş topraklara, zengin doğal kaynaklara, ekonomik dinamizm ve dayanıklılığa, askeri kuvvetlere ve sosyal istikrara sahip ülkelerin güçlü oldukları düşünülmektedir. Bu ikinci tanımın özelliği, gücü daha somut, ölçülebilir ve tahmin edilebilir göstermesidir. Ancak bu tanımda da bazı sıkıntılar vardır. İnsanlar gücü, güç üreten kaynaklarla eş anlamlı olarak tanımlandığında, yeterli güce sahip olanların istedikleri sonuçları her zaman elde edemedikleri çelişkisiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Nye, 2004, s. 24).

Güç kaynakları para gibi mübadele edilebilir kaynaklar değildir. Bir yerde işimize yararsa kazanırız, yaramazsa kaybederiz. Örneğin ABD güç kaynakları açısından Vietnam'dan çok avantajlı konumda olmasına rağmen savaşı kaybetmiştir. Dünyanın en güçlü devleti olmasına rağmen 11 Eylül saldırısına engel olamamıştır. İstenilen sonuçlara ulaşmak amacıyla kaynakları bir güce dönüştürmek için, iyi tasarlanmış stratejiler ve becerikli liderlik gerekmektedir (Nye, 2004, s. 25).

Tek kutuplu dünyada tek süper gücün ABD olduğu ileri sürülmektedir. Fakat durum görüldüğünden farklıdır. Dünya siyaseti Şekil 9'da görüldüğü gibi hem dikey hem de yatay oynayarak kazanılabilecek üç boyutlu bir satranç oyunu gibidir. Devletler arasında askeri konuların yer aldığı en üstteki satranç tahtasında, dünyadaki askeri erişimi açısından ABD tek süper güçtür ve bu konuda geleneksel tek kutupluluk ve hegemonya kavramlarıyla konuşmak daha akla yatkın görünmektedir. Bununla birlikte ortadaki satranç tahtasında devletlerarası ekonomik konularda gücün dağılımı çok kutupludur (Nye, 2004, s.

27). Terörizm uluslararası suçlar, iklim değişikliği ve pandemi gibi sınırları aşan konuların yer aldığı en alttaki tahtada ise güç, devlet ve devlet dışı aktörler arasında çok geniş bir alana yayılmış ve karmaşık bir düzen almıştır. Nye'a göre bunu tek kutuplu bir dünya ya da Amerikan imparatorluğu olarak adlandırmak tamamen mantıksızdır. Ancak siyasi liderlerin birçoğu sadece askeri ya da klasik askeri çözümlere odaklanmaktadırlar. Onlar üç boyutlu oyunun tek boyutlu oyuncularındır. Uzun vadede bu yol kaybettirir. Çünkü en alta bulunan sınır ötesi konular tahtasında istenen sonuçlara ulaşmak, çoğu zaman yumuşak güç unsurlarının kullanılmasını gerektirmektedir (2004, s. 27, 28).

Şekil 9

Küresel Siyasetin Üç Boyutu

Kaynak: (Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2004, s. 28)

Gücün üç ayrı biçimi Tablo 10'de gösterilmiştir. Askeri ve ekonomik gücün çoğu zaman aktörlerin tutumlarını değiştirmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Sert güç, teşvik (havuç) veya tehdide (sopa) dayanmaktadır. Fakat bazen istenilen sonuçlar, somut bir tehdit ya da teşvik olmadan da elde edilebilmektedir. Yumuşak güç diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisine dayandığından burada önem kazanmaktadır. Kısacası davranışsal açıdan yumuşak güç, cezabetme gücünü ifade etmektedir (Nye, 2004, s. 29).

Yumuşak gücün, Gilpin'in uluslararası sistemin kontrol veya yönetiminde etkili olan üç faktörden biri olarak gösterdiği prestij hiyerarşisiyle aynı işlevi gördüğü düşünülmektedir. Otorite konsepti gibi, prestij de güç konseptinden farklı olarak

uluslararası sistemin yönetiminde etkilidir. Güç direnç karşısında istediğini uygulatma kapasitesi olarak tanımlanırken, prestij ya da otorite verilen komuta diğerinin uyması, itaat etmesi durumunu ifade etmektedir (Gilpin, 1981, s. 27-30). Yumuşak güç maliyetleri azaltırken, müttefikleri çekmekte ve uluslararası düzenin meşruiyetine katkı sunmaktadır (Nye, 2004, s. 145).

Tablo 10

Gücün Üç Biçimi

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Baskı	Zorlayıcı Diplomasi Savaşlar İttifaklar
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Ödemeler Yaptırımlar	Yardımlar Yaptırımlar Rüşvetler
Yumuşak Güç	Cazibe Gündem Belirleme	Değerler Kültürler Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: (Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2004, s. 68)

Yumuşak güç iş birliğini sağlamak için (baskı ya da para değil) farklı türden bir araç kullanmaktadır. Bu da ortak değerlerin çekiciliği ve bu değerlere ulaşılmasına katkıda bulunmasının sorumluluğu ve doğruluğudur (Nye, 2004, s. 29).

Yumuşak güç ve sert güç birbiriyle ilişkilidir. Çünkü her ikisi de başkalarının davranışını etkilemek suretiyle amaca ulaşabilme yöntemleridir. Aralarında hem davranışın niteliği hem de kaynakların somut oluşu açısından nüans bulunmaktadır. Şekil 9'da görüldüğü gibi hükmetme gücü zorlama veya teşvik etmeye dayanabilmektedir. Yandaşlaştırma (co-optive) gücü ise, kültürün ve değerlerin çekiciliğinden kaynaklanmakta ya da diğerlerinin siyasi tercihlerindeki gündemi yönlendirme becerisine dayanmaktadır. Hükmetme ve ikna etme arasındaki davranış türleri, zorlamadan, ekonomik teşvike, gündem belirlemeye ve salt cazibeye kadar geniş bir yelpazede görülmektedir. Güçlü ekonomik

yaptırımlar, misillemenin olduğu kadar cazibenin de kaynağıdır (Nye, 2004, s. 29, 30).

E. H. Carr uluslararası gücü üç kategoride anlatmaktadır. Askeri güç, ekonomik güç ve fikirler üstündeki güç¹⁷ olarak ele almıştır (1946, s. 108).

İktisadi ve askeri alanda gerileme yaşayan bir ülke, yalnızca sert güç kaynaklarını değil aynı zamanda uluslararası gündemi şekillendirme becerisini ve cazibesini de kaybedebilmektedir. Yenilmezlik veya engellenemezlik efsaneleri nedeniyle sert güç bazı ülkeleri cezbedebilmektedir (Nye, 2004, s. 34). Bazen de yanıltabilmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 203).

Ayrıca kurumlar bir ülkenin cazibesini artırabilmektedir. Örneğin 19. yüzyılda Büyük Britanya ve 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD liberal demokratik yapıda uluslararası kurallar ve kurumlar tesis etmişlerdir. Bu kural ve kurumlar yumuşak güce olumlu yönde etki sağlamıştır. Büyük Britanya serbest ticareti ve altın standardını, ABD Uluslararası Para Fonu'nu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü'nü (WTO) ve Birleşmiş Milletleri (UN) tesis ederek yumuşak gücünü artırmıştır. Küresel lider gücünü meşrulaştırdığında, diğer devletlerin daha az direnişiyle karşılaşmaktadır. Bir ülkenin kültürü ve ideolojisi ne kadar çekiciyse diğer ulusların ilgisini o derece fazla çekmekte ve onları gönüllü olarak iradesine tabi kılmaktadır (Nye, 2004, s. 36).

Şekil 10

Güç Spektrumu

Kaynak: (Nye, Soft Power: *The Means to Success in World Politics*, 2004, s. 32)

¹⁷ Soft power ya da Gramşiyen hegemonya gibi

Yumuşak gücün kaynaklarını kültür, siyasi değerler ile dış politika oluşturmaktadır (Nye, 2004, s. 37). Yumuşak güç sert güç kadar devletin faaliyetleriyle ilişkili değildir (Nye, 2004, s. 40). Kamuoyu ve meclislerin etkili olduğu demokrasiler, otoriter yönetimlere nazaran yumuşak güce daha duyarlıdırlar. Örneğin Türkiye 2003'te ABD'nin Irak'a askeri müdahalesinde Türkiye'nin kullanılmasına müsaade etmemiştir. Ancak ABD Afganistan'a müdahalesinde üsler elde edilmesini Özbekistan'da sağlayabilmiştir (Nye, 2004, s. 45).

Ayrıca yumuşak güç demokrasi, insan hakları ve açık pazarın geliştirilmesi gibi "sosyal çevreye ilişkin hedeflerde" (milieu goals) daha etkilidir. Çünkü insanları demokratik olmaya zorlamak yerine cezbetmek daha kolaydır (Nye, 2004, s. 46).

Hassas silahlar, gerçek zamanlı istihbarat, keşif-gözetleme ve komuta kontrolde bilgi teknolojisinin kullanılması tek başına askeri süper güç olarak ABD'nin yükselmesini sağlamıştır. Gilpin'in belirttiği askeri fethin siyasi, sosyal ve ekonomik maliyeti artık eskisine göre daha fazladır. Ayrıca nükleer silahları kullanmanın bedeli oldukça ağırdır. Modern iletişim araçları ve milliyetçiliğin yükselmesi toplumların sosyal bilincini geliştirmiştir. Önceki dönemlerden farklı olarak artık devletler arası ilişkilerde güç kullanımı tercih edilmemektedir. Bilgi çağında iş birliğinin sağladığı avantajlar giderek önem kazanmaktadır (Nye, 2004, s. 48).

Sert güç ve yumuşak güç birbirlerini kimi zaman desteklemekte, kimi zaman engellemektedir. Popülariteye önem veren devletler sert gücünü kullanmak istemezken, yumuşak gücün etkilerini dikkate almayan devletler sert güç kullandıklarında engellerle karşılaşabilmektedirler (Nye, 2004, s. 58).

Bir devletin askeri gücünün yanı sıra yumuşak gücünün de olması zayıf devletleri peşine takmasını kolaylaştırmaktadır. Meşruiyet konusunda süregelen tartışmalar yumuşak gücün önemini göstermektedir. Ancak bazen sert gücün de çekiciliği olmaktadır (Nye, 2004, s. 59).

Ortadoğu ve Doğu Asya'da yumuşak güç ve sert güç birbirinden ayrılamayacak derecede iç içe geçmiştir. Günümüzde dünyanın büyük bir kısmı gelişmiş demokrasilerden oluşmadığından, gücün küresel ölçekte dönüşümü sınırlandırılmamaktadır (Nye, 2004, s. 66).

Bilgi çağında yumuşak güce sahip devletler; tüm taraflar açısından sorunları makul ölçüde çözen, çok yönlü iletişim kanalları, hâkim kültür ve değerleri ile geçerli küresel normlara (liberalizm, çoğulculuk, otonomi gibi) yakın politikalar izleyenler, güvenilir devletler olacaktır (Nye, 2004, s. 68).

3.2. Sert Güç Ölçüm Yöntemleri

Ul teorilerinde gücün tanımında olduğu kadar gücün ölçümlenmesine ilişkin de farklı görüşler bulunmaktadır. Waltz *Theory of International Politics*'te gücün, 'kapasitenin dağılımı ile tanımlanacağını' belirtmekle birlikte bunların neler olduğundan bahsetmemiştir (1979, s. 192). Morgenthau ise ulusal gücün bileşenlerini; coğrafya, doğal kaynaklar, sanayi kapasitesi, askeri hazırlık durumu, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral ile diplomasi ve devletin kalitesi olarak belirlemiştir (Morgenthau, 1973, s. 127-168). Keohane'ye göre ise, somut verilerle yapılan "temel güç modelleri" doğru değildir. Çünkü liderlik ve motivasyon gibi soyut faktörlerle vasıflandırılmamaktadır. Güç davranışı açıklamamakta ancak siyasi faaliyetleri ifade etmek için kullanılmaktadır (1984, s. 21).

Ulusal gücün hesaplanmasında birden fazla faktörü hesaba katarak yapılanların dışında, güç ölçümü tek bir değişken ile de yapılmaktadır. Inis Claude ve Karl Deutsch ulusal yetenekler ile askeri yetenekleri özdeşleştirirken, Norman Alcock ve Alan Newcombe askeri harcamaları kullanmıştır. Bazı modeller ise belirli askeri kuvvetleri temel ölçüt olarak almıştır. Örneğin George Modelski ve William Thompson uluslararası siyasetin uzun döngüleriyle ilgili tarihi çalışmalarında güç intikal ettirme yeteneklerinden dolayı deniz kuvvetini kullanmışlardır (Tellis, Bially, Layne, & McPherson, 2000, s. 26, 27).

Askeri yeteneklere ilave olarak ekonomik göstergeler de gücün hesaplanmasında kullanılmaktadır. Ulusal yeteneklerin ölçülmesinde A.F.K. Organski ve Kingsley Davis gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) ve/veya milli geliri ulusal yeteneklerin ölçülmesinde kullanmaktadırlar (Organski & Kugler, 1981, s. 33). Ikenberry'ye göre de güç yetenekleri açısından milli hasıla ve kişi başı gelir en iyi ölçüm yöntemidir. Oysa askeri harcamalar mevcut olanı göstermekte, ancak potansiyeli göstermemektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 40). Joseph Nye ise dalgalı da olsa kur değerleri ile mukayesenin güç kaynaklarını tahmin etmede

en doğru sonuçları verdiğini ileri sürmektedir. Bir evin değeri veya saç kesim ücreti ile gelir düzeyi en iyi satın alma paritesi ile ölçümlenebilirken, örneğin Çin'in ithal ettiği petrolün veya bir uçağın motor parçalarının maliyeti en iyi kur değerleri ile ölçülebilmektedir (Nye, 2015, s. 49). Bruce Russett'a göre ise, petrol ve elektrik tüketimi ulusal güç için en iyi değişkendir. Oskar Mogrenstern de bu önermeyi desteklemektedir.

Tek değişkenli göstergelerin popüler olmasının nedeni basit olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak gerçekçi olmadıkları konusunda eleştiriler de bulunmaktadır (Tellis, Bially, Layne, & McPherson, 2000, s. 28). Çok değişkenli yaklaşımlar kapsamında, Klaus Knorr ekonomik kapasite, idari yeterlilik, savaş için ulusun motivasyonunu kriter olarak almış, ama bu faktörlerin nasıl bir araya getirileceğinden bahsetmemiştir (1956, s. 41). Clifford German ise, dünya güç indeksi adı ile aşağıdaki formülü geliştirmiştir (German, 1960).

$$G = \text{ulusal güç} = N(L + P + I + M)$$

N = Nükleer yetenekler (Varsa=2, Yoksa=1)

L = Yüzölçümü

P = Nüfus

I = Sanayi

M = Askeri büyüklüğü

Diğer bir model J. D. Singer – S. Bremer – J. Stuckey (SBS)'nin ulusal yetenek ölçümleridir. Modeli oluşturan temel değişkenlerin ölçümlemesinde askeri, sanayi ve demografik yetenekleri en doğru yansıtan değişkenler olduklarını savunmaktadırlar (Organski & Kugler, 1981, s. 35).

J. David Singer'in "Ulusal Yetenekler Bileşik Endeksinde" (Composite Index of National Capabilities-CINC) SBS'deki metodoloji kullanılmakta ve her bir bileşenin küresel toplamdaki oranı alınmaktadır.

$$\text{Oran} = \frac{\text{Ülke}}{\text{Dünya}}$$

$$\text{CINC} = \frac{\text{TPR} + \text{UPR} + \text{ISPR} + \text{ECR} + \text{MER} + \text{MPR}}{6}$$

TPR = Toplam Nüfus Oranı

UPR = Şehirleşme Oranı

ISPR = Demir, Çelik Üretim Oranı

ECR = Temel Enerji Tüketim Oranı

MER = Savunma Harcamaları Oranı

MPR = Askeri Personel Oranından oluşmaktadır.

Waltz *The Emerging Structure of International Politics*'te, büyük güçlerin bir alanda gelişmesinin sıralamada bir basamak çıkmaları ya da bir basamak aşağı inmelerine neden olmadığını, büyük güçlerin sıralamadaki yerlerini; nüfus büyüklükleri ve askeri gücü, siyasi istikrarı ve yeterliliğinin kombinasyonundan elde edilen skorun belirleyeceğini ifade etmiştir (1993, s. 50).

3.3. Yumuşak Güç Ölçümleri

Yumuşak güç ölçümlerine gelince, bu konuda ölçümler yapan bazı uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Bu ölçümler Londra merkezli Portland Communications, Madrid merkezli Real Instituto Elcano ve yine Londra merkezli IfG (Institute for Government) Monocle tarafından yapılmaktadır.

3.3.1. Soft Power 30

En kapsamlı yumuşak güç değerlendirmeleri Portland Communications ve USC Center on Public Diplomacy tarafından yapılmaktadır. 2015 yılından buyana ülkelerin yumuşak güç ölçümlerini yapmaktadır. Değerlendirmelerinde ilk 30'da yer alan ülkeyi Soft Power 30 adıyla yıllık raporlar halinde yayınlanmaktadır.

Soft Power 30 değerlendirmeleri yumuşak güç konseptin fikir babası Joseph Nye tarafından belirlenen üç kriter olan kültür, dış politika ve siyasi faktörler temelinde yapılmaktadır. Ancak kaynaklar bu üç kategori üzerinde çok ve değişken olduğundan, değerlendirmeler somut verileri içeren altı göstergede 75 ölçüm ve yedi kategoride uluslararası anket taramasından oluşmaktadır.

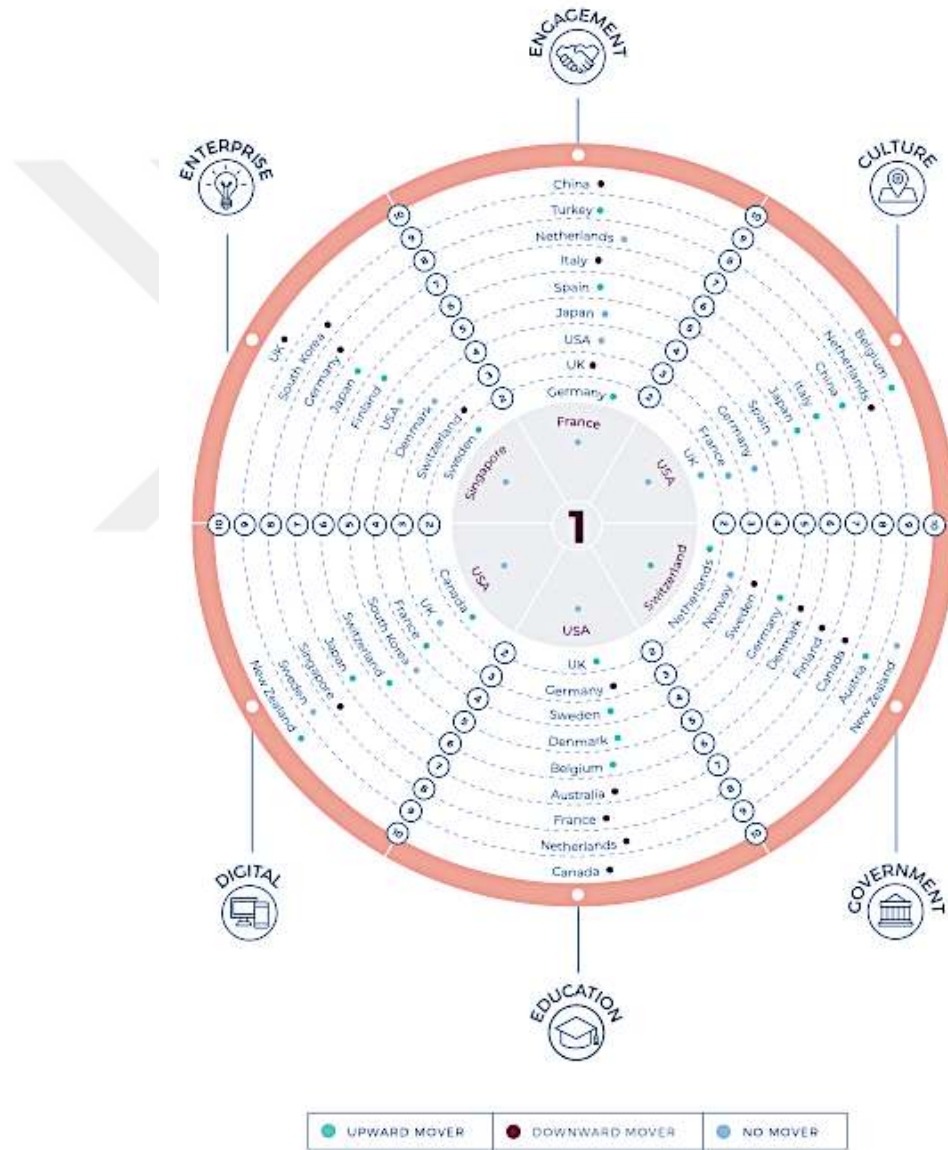
Soft Power 30'un metodolojisi ise, üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; Facebook'un veri bilim grubu tarafından geliştirilen, devletlerin dijital diplomalarına ilişkin veri toplayan ve ölçüm yapan dijital bileşen, dünyanın başlıca bölgelerini kapsayan 25 farklı ülkede yapılan anketler ile her bir ülkenin

küresel yumuşak güç kaynağı 75'ten fazla metriği, karşılaştırma yapmak için tek bir veriye dönüştüren hesaplamalardan oluşmaktadır (Portland, 2020).

Metodoloji Şekil 11'da görülen altı kategorideki her bir somut veri (Devlet, Kültür, Eğitim, Küresel Angajman, Katılımcılık ve Dijital) ile anket sonuçlarını analiz etmek üzere birleştirmektedir.

Şekil 11

Soft Power 30 Alt Kategori ve Değerlendirmeleri

Kaynak: (McClory, 2019)

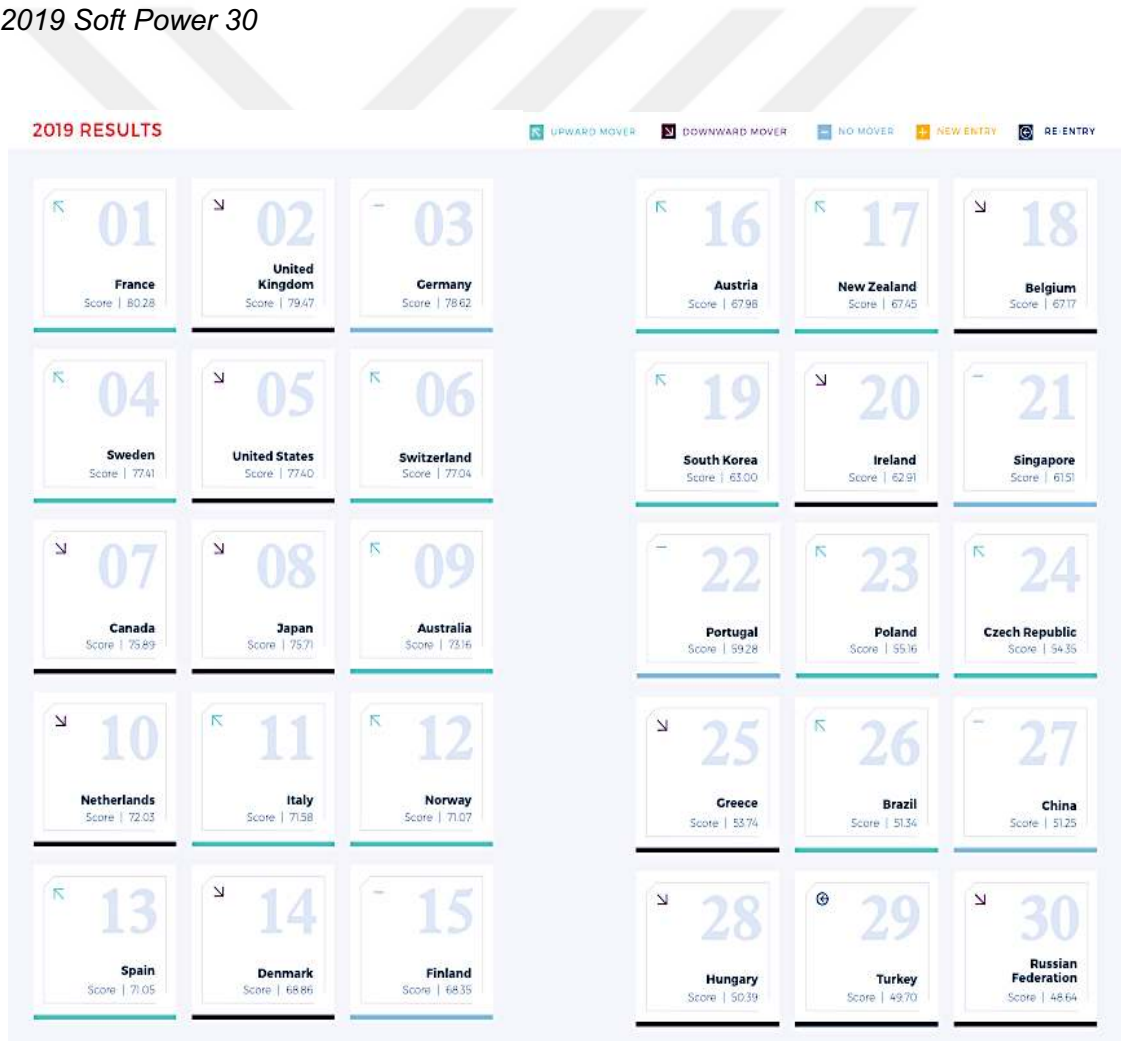
“Dijital Yapı” kapsamında, ülkenin dijital diplomasisindeki yetenekleri ve altyapısı; Kültür alt grubunda yüksek kültür ve pop kültürü bağlamında ulusların

çekiciliği ve küresel erişimi; “Girişimcilik” kapsamında ülkenin ekonomik modelinin, iş konusunda çalışılabilirliği, inovasyon kapasitesi; “Eğitim” kısmında beşerî sermayesi, burslara katkı ve yabancı öğrenciler açısından çekiciliği; “Katılım” açısından diplomatik ağının gücü ve küresel angajmanları ve gelişime katkısı; “Devlet” başlığı altında özgürlük, insan hakları ve demokrasiye bağlılığı ve siyasi kurumların kalitesi değerlendirilmektedir.

Bütün bölgeleri kapsayan küresel raporun üçüncü baskısında, 25 ülkede 11.000 kişiyle anket yapıldığı belirtilmektedir. Soft Power 30’a göre 2019’un yumuşak güç konusunda en iyi 30 ülkesi Şekil 12’de gösterilmiştir.

Şekil 12

2019 Soft Power 30

Kaynak: (Portland, 2020)

Endeks, ülkelerin yumuşak güç kaynaklarının nispi dirençlerini; ülkenin siyasi kurumlarının kalitesini, kültürel çekiciliğinin seviyesini, diplomatik ağının gücünü, yüksek eğitim sisteminin küresel ölçekte itibarını, ekonomik modelinin çekiciliğini, ülkenin küresel dijital katılımını karşılaştırmaktadır.

Endeksteiki ülkeler dünyanın bütün bölgelerindeki büyük güçler arasından seçilmiştir. Seçimin başat OECD ülkeleri, yükselen BRIC ülkeleri ile kendi boyunu aşan küçük ülkeleri kapsadığı belirtilmektedir. Toplam 61 ülkeden toplanan veriler ilk 30 arasında yer alan ülkelerin listesinde sıralanmaktadır. Aşağıdaki formül kullanılarak istatistiksel normalleştirme ile elde edilen ham veri 0 ile 1 arasında bir değere dönüştürülmektedir (Portland, 2020).

$$I_{qc}^t = (x_{qc}^t - \min_c(x_q^{t0})) / (\max_c(x_q^{t0}) - (\min_c(x_q^{t0})))$$

Soft Power 30'a katkıda bulunanlar arasında Joseph S. Nye da bulunmaktadır. Nye'a göre; Soft Power 30 bugüne kadar yumuşak gücün küresel olarak en net görüntüsünü veren değerlendirmedir (McClory, 2019)

3.3.2. Elcano Global Presence Report

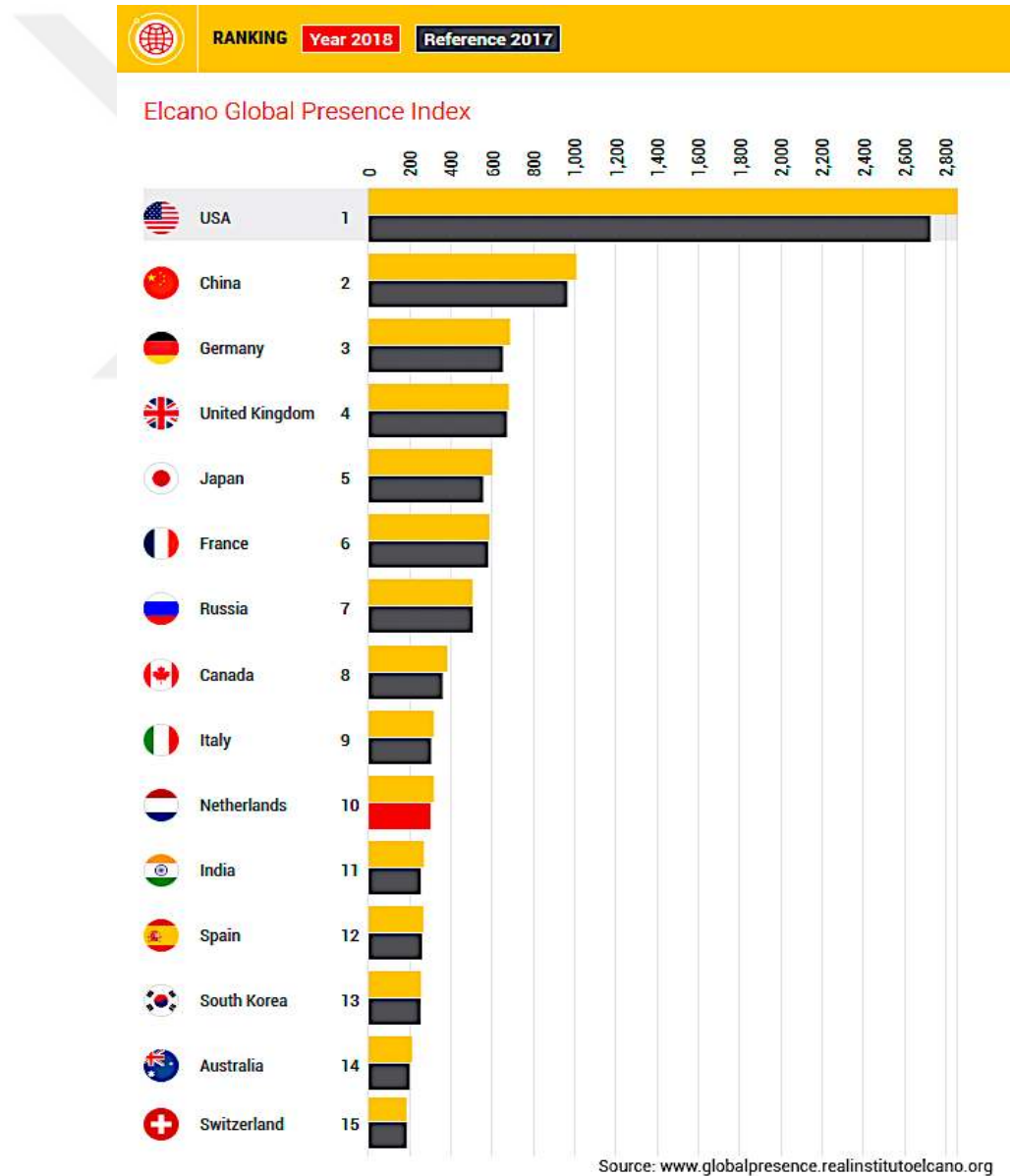
Diğer bir yumuşak güç ölçümü, İspanya Madrid merkezli Real Instituto Elcano tarafından Global Presence Report adıyla yayınlanmaktadır. Bugüne kadar 1990, 1995, 2000 ve 2005'te ve 2010'dan sonra her yıl rapor yayınlamıştır. GSYH sıralamasına göre 120 ülkenin askeri, ekonomik ve yumuşak gücünü değerlendirmektedir. Enstitü anketlerden de faydalanmaktadır. 2012 ve 2015'te iki sörvey yapıldığı, uluslararası ilişkiler konusunda anket kâğıdı gönderilerek uzman görüşlerinin alındığı belirtilmektedir (Real Instituto Elcano, 2019).

"The 2018 Elcano Global Presence Index" in 2018'deki verilerle, küresel üretimin %99,3 ve dünya nüfusunun %94,3'ünü oluşturan 120 ülkede 13 yıl boyunca yapılan gözlemlere dayandığı ifade edilmektedir. 2018'de ilk 15'te yer alan ülkeler, 2017'deki listenin aynısıdır. Bazı ülkelerin sırası değişmiştir. Örneğin Almanya 2017'de dördüncü sıradayken Birleşik Krallık ile yer değiştirmiştir. Japonya 2018'de bir üst sıraya yükselerek Fransa'nın yerini alırken Hindistan İspanya ile yer değiştirerek 11'inci sırayı yükselmiştir (Aldasoro & Santos, 2019).

Elcano Global Presence Endeksinde ekonomik veriler olarak enerji, imalat, hizmet, yatırım ve ana mallar; askeri göstergeler olarak asker sayısı ile askeri ekipman; yumuşak güç olarak ise kalkınma iş birliği, eğitim, bilim, teknoloji, bilgi, kültür, spor, turizm ve ülkelerin aldığı göç bilgilerinin ölçümlerde kullanıldığı görülmektedir. 2018 yılına ait endeks Şekil 13'te, endeksin oluşturulmasında kullanılan göstergeler ve ağırlıkları Şekil 14'te gösterilmiştir (Aldasoro & Santos, 2019).

Şekil 13

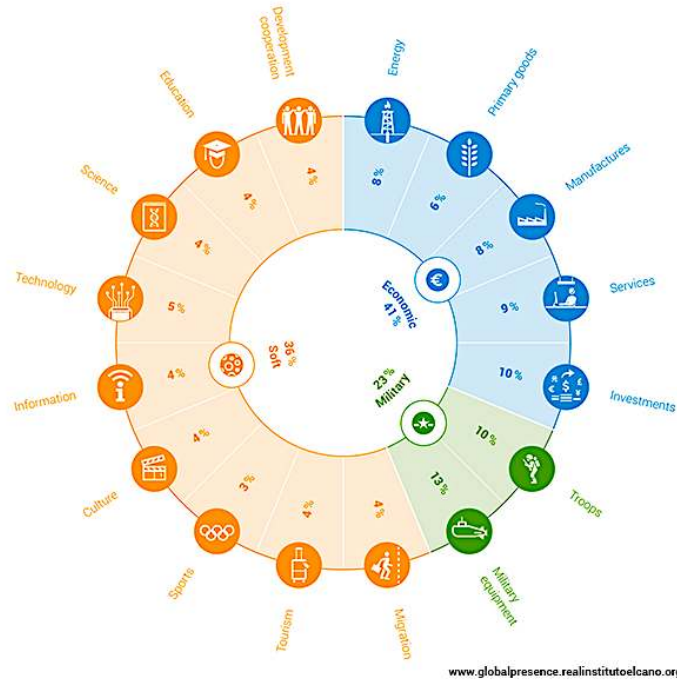
The 2018 Elcano Global Presence Index

Kaynak: (Aldasoro & Santos, 2019)

Şekil 14

Elcano Global Presence Endekste Göstergeler

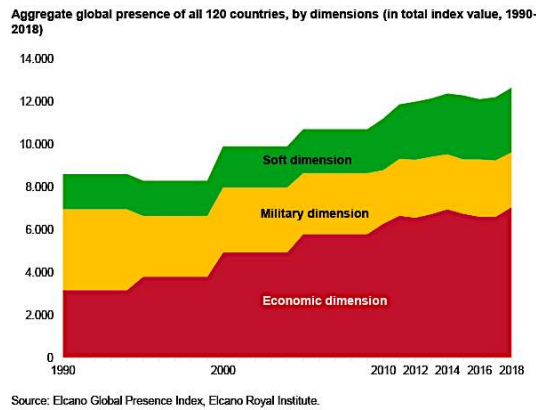

Kaynak: (Aldasoro & Santos, 2019)

Raporda küreselleşmenin Şekil 15'te görüldüğü gibi bir dönem (2012-2014) yavaşlamasının ardından, 2017'den itibaren hafif yükselişe geçtiği, askeri alanda daralma (-%4,5) yaşanırken, ekonomide (+%4,8) ve yumuşak güçte (+%10,7) artış gözlenmektedir (Aldasoro & Santos, 2019).

Şekil 15

Askeri, Ekonomik ve Yumuşak Güçte Değişim

Kaynak: (Aldasoro & Santos, 2019)

3.3.3. IfG Monocle

IfG Monocle ise Birleşik Krallıkta uluslararası ilişkiler konusunda da makalelerin yayınlandığı magazindir (Monocle, 2020). 2010'dan buyana her yıl yumuşak güç ölçümlerini ülkelerin kültür, diplomasi ve ticaretteki görünürlüğüne dikkate alarak yapmaktadır. Yumuşak güç sıralamasını doküman raporu olarak değil, animasyon film şeklinde yayınlamaktadır. Monocle 2018/19'da ilk 25'te yer alan ülkeler Tablo 11'de (Kardová, 21 December 2018), yumuşak güç sıralaması Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 11

Monocle 2018/19 Soft Power

Sıra	Ülke	Trend	Sıra	Ülke	Trend	Sıra	Ülke	Trend
1	Fransa	↑	10	Portekiz	↑	19	Çin	↔
2	Almanya	↔	11	Yeni Zelanda	↑	20	Belçika	↔
3	Japonya	↑	12	İtalya	↓	21	Singapur	↑
4	Kanada	↓	13	İspanya	↑	22	İrlanda	↑
5	İsviçre	↑	14	Danimarka	↓	23	Avusturya	↓
6	Birleşik Krallık	↓	15	Güney Kore	↑	24	Hindistan	↔
7	İsveç	↑	16	Hollanda	↔	25	Brezilya	↓
8	Avustralya	↑	17	Finlandiya	↑			
9	ABD	↓	18	Norveç	↓			

Kaynak: (Kardová, 21 December 2018)

Tablo 12

Yumuşak Güç Sıralaması

Yumuşak Güç				
	Soft Power30	Elcano Global Presence	Monocle	Sıralama
Almanya	3	4	2	1
ABD	5	1	9	2
Japonya	8	6	3	3
Çin	27	2	19	4
Rusya	30	8	-	5
Brezilya	26	18	25	6
Hindistan	-	16	24	7
İran	-	34	-	8

3.4. Sert Güç Ölçümleri

Tez kapsamında incelenen ülkelerin sert güçlerinin hesaplanmasında D. Singer–S. Bremer–J.Stuckey (SBS) metodolojisi kullanıldığında Tablo 13'teki sonuç elde edilmektedir.

Tablo 13

SBS Yöntemi ile Sert Güç Hesaplamaları

	TPR	UPR	ISPR	ECR	MER	MPR	CINC	Sıra
ABD	326687	82	87	97328	661501	3366	0,41	1
Çin	1392730	59	928	137417	168202	664	0,36	2
Japonya	126529	92	104	19649	47256	557	0,31	3
Brezilya	209469	87	35	12530	27952	100	0,28	4
Rusya	144478	74	72	31163	45349	1405	0,26	5
Almanya	82905	77	42	13838	45686	168	0,25	6
İran	81800	75	25	11166	19591	83	0,24	7
Hindistan	1352617	34	109	29478	57874	343	0,16	8
Dünya	7594270	55	1816	574020	1520929	13807		

Kaynak: (Energy Information Agency, 2020; The World Bank, 2020; IISS, 2019; World Steel Association, 2019)

Waltz'ın *The Emerging Structure of International Politics*'te belirttiği değişkenler hesaba katılarak yapılan ölçümde Tablo 14'teki sonuçlar ve sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tablo 14

Kenneth Waltz'ın Altı Kriteri ile Ulusal Güç Hesaplamaları

1. Boyut – Nüfus Büyüklüğü			2. Boyut – Askeri Güç	
	Nüfus (x1000)	Sıra	Savunma Bütçesi (US \$Milyon)	Sıra
ABD	326687	3	ABD	1
Çin	1392730	1	Çin	2
Japonya	126529	6	Japonya	4
Almanya	82905	7	Almanya	5
Hindistan	1352617	2	Hindistan	3
Brezilya	209469	4	Brezilya	7
Rusya	144478	5	Rusya	6
İran	81800	8	İran	8

Kaynak: The World Bank-Data

Kaynak: IISS Military Balance 2019

3. Boyut – Ekonomik Güç

	GSYH (US \$Milyon)	Sıra
ABD	20544343.5	1
Çin	13608151.9	2
Japonya	4971323.1	3
Almanya	3947620.2	4
Hindistan	2718732.2	5
Brezilya	1868626.1	6
Rusya	1657554.7	7
İran	454012.8	8

Kaynak: The World Bank-Data

4. Boyut – Kaynak Zenginliği (Petrol)

	Petrol Rezervleri (Bin Varil)	Dünya Sırası
ABD	20970000	13
Çin	25630000	12
Japonya	44120	77
Almanya	129600	65
Hindistan	4495000	23
Brezilya	12630000	14
Rusya	88000000	8
İran	157200000	4

Kaynak: CIA World Factbook

4. Boyut – Kaynak Zenginliği (Gaz)

	Gaz Rezervleri (Milyar m3)	Dünya Sırası
ABD	6071	6
Çin	5440	9
Japonya	21	74
Almanya	39	64
Hindistan	1290	22
Brezilya	377	34
Rusya	47800	1
İran	33720	2

Kaynak: CIA World Factbook

5. Boyut – Siyasi İstikrar

	% Oran	Sıra
ABD	61,90	3
Çin	36,67	4
Japonya	88,10	1
Almanya	66,67	2
Hindistan	14,78	7
Brezilya	31,90	5
Rusya	29,05	6
İran	14,76	7

Kaynak: World Bank-Political Stability

6. Boyut – Hükümet Etkinliği

	% Oran	Sıra
ABD	92,31	3
Çin	69,71	4
Japonya	94,23	1
Almanya	93,27	2
Hindistan	63,94	5
Brezilya	36,06	8
Rusya	50,96	6
İran	37,50	7

Kaynak: World Bank – Government Effectiveness-Worldwide Governance Indicator

Altı Boyutlu Ölçümlerin Dökümü

	Nüfus	Askeri Güç	Ekonomik Güç	Kaynaklar	Siyasi İstikrar	Hükümetin Yeterliliği	Genel Toplam	Skor
ABD	3	1	1	3	3	3	14	1
Çin	1	2	2	4	4	4	17	2
Japonya	6	4	3	8	1	1	23	3
Almanya	7	5	4	7	2	2	27	4
Hindistan	2	3	5	5	7	5	27	4
Brezilya	4	7	6	6	5	8	36	6
Rusya	5	6	7	2	6	6	32	5
İran	8	8	8	1	7	7	39	7

Clifford German'ın, dünya güç indeksi (German F. C., 1960) formülüne göre yapılan hesaplamada Tablo 15'teki sonuçlar ve sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tablo 15

Clifford German'ın Dünya Güç İndeksi

	N	L	P	I	M	Skor	Sıra
	Nükleer Silah	Alan Milyon km ²	Nüfus (Milyon)	Sanayi ^a	Savunma ^b		
ABD	2	9,834	327	3643,2	3366,0	142692,0	1
Çin	2	9,597	1392	1736,5	664,2	7604,7	2
Hindistan	2	3,287	1352	311,8	342,8	4019,8	3
Rusya	2	17,098	141	325,8	1404,6	3776,8	4
Japonya	1	0,378	127	1011,6	556,7	1695,7	5
Almanya	1	0,357	83	1356,5	168,1	1608,0	6
Brezilya	1	8,515	209	209,5	100,2	519,5	7
İran	2	1,648	82	45,3	82,7	420,4	8

^{a, b} Elcano Presence Index'ten alınmıştır.

Kaynak: CIA World Factbook, Elcano Presence Index 2019

Tek değişkenli verilerle yapılan GSYH (Normal Alcoc, 1970), Satın Alma Paritesi ve Kişi Başına Gelir Sıralaması Tablo 16'dadır.

Tablo 16

Tek Değişkenli Ölçümler

	ALCOC & NEWCOMBE GSYH (\$)	Kişi Başı GSMH (SAGP \$)	Kur (Yerel Para \$)	Kişi Başı GSYH (\$)
ABD	20,544,343.46	63690	1.00	62794
Çin	13,608,151.86	18170	6.62	9770
Japonya	4,971,323.08	44380	110.04	39290
Almanya	3,947,620.16	54560	0.85	47603
Hindistan	2,718,732.23	7680	3.65	2010
Brezilya	1,868,626.09	15850	68.39	8920
Rusya	1,657,554.65	26900	62.67	11289
İran	454,012.77	21050	40864.33	5627

Kaynak: World Bank, International Comparison Program Database

Şekil 16'da tek ve çok değişkenli ölçümler ile elde edilen sonuçlar gösterilmektedir. ABD kur değeri ve Clifford hariç bütün ölçümlerde ilk sırada yer alırken, Japonya yine kur değeri ve Clifford hariç bütün ölçümlerde üçüncü sırada, Brezilya'nın genel olarak ölçümlerde altıncı, İran'ın son sırada yer aldığı görülmektedir. Kur değeri ile yapılan sıralamanın diğer değişkenlerle elde edilenden farklı sonuçlar vermesi nedeniyle güvenilir olmadığı değerlendirilmektedir.

Şekil 16

Sert Güç Ölçüm Sonuçları Şeması

	SBS	WALTZ	CLIFFORD	ALCOC & NEWCOMBE (GSYH)	Kişi Başı SAGP	Kişi Başı GSYH	Kur
1	ABD	ABD	ABD	ABD	ABD	ABD	ALM
2	ÇİN	ÇİN	ÇİN	ÇİN	ALM	ALM	ABD
3	JAP	JAP	HİN	JAP	JAP	JAP	HİN
4	BRE	ALM	RUS	ALM	RUS	RUS	ÇİN
5	RUS	HİN	JAP	HİN	İRA	ÇİN	RUS
6	ALM	BRE	ALM	BRE	ÇİN	BRE	BRE
7	İRA	RUS	BRE	RUS	BRE	İRA	JAP
8	HİN	İRA	İRA	İRA	HİN	HİN	İRA

3.5. Sonuç

Gücün tanımları ve çeşitleri incelendiğinde gücün sert (askeri, ekonomik) ve yumuşak güçten oluştuğu görülmektedir. Sert güç hesaplama modellerinin bazıları ulusal gücü askeri güçle özdeşleştirmektedir. Bunlardan bir kısmı askeri harcamaları, diğer bir kısmı askeri yetenekleri temel ölçüt olarak kullanmaktadır. Askeri yeteneklerin yanı sıra ekonomik göstergeler esas alınarak yapılan ölçümlerde, GSYH, kişi başına gelir, kur değerleri veya sanayi üretim kapasitesi, enerji tüketimi ve sahip olunan doğal kaynaklar gibi değişkenler kullanılmaktadır.

Yumuşak güç ise fikirler üstündeki güç olarak Gramşiyen hegemonyaya benzemektedir. Liberal demokratik düzende uluslararası kural, kurum ve normlar yumuşak güce olumlu yönde etki sağlamakta, küresel liderin konumunu meşrulaştırırken, aktörleri gönüllü olarak hegemonun iradesine tabi kılmaktadır.

İlgili kurumlarca yapılan ölçümlerde de ekonomik ve yumuşak gücün önemi artarken, askeri güçte azalma eğilimi görülmektedir.

Sert güç çok değişkenli hesaplama modellerinin yanı sıra tek bir değişkenle de ölçümlenebilmektedir. Tek değişkenli ölçümlerin popüler olmasının nedeni basit olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak gerçekçi olmadıkları yönünde eleştiriler bulunmaktadır.

Yumuşak güç ölçümleri ise devlet (özgürlük, insan hakları demokrasi), kültür, eğitim, turizm, göç, katılımcılık (diplomatik ağının gücü, küresel angajmanları), girişimcilik (ülkenin ekonomik modeli, çalışılabilirliği, inovasyon kapasitesi) ve dijital yapı gibi somut veriler ile anket uygulamaları şeklinde yapılmaktadır.

Tez kapsamında yapılan sert güç ölçümlerinde tek ve çok değişkenli modeller kullanılmış;

ABD'nin kur değeri hariç 1'inci sırada,

Çin'in kişi başı gelirler ve kur hariç genel olarak 2'nci sırada,

Japonya'nın Clifford ve kur hariç tüm ölçümlerde 3'üncü sırada,

Brezilya'nın SBS ve Clifford hesaplama modeli ile kişi başına gelir (SAGP) hariç diğer ölçümlerde 6'ncı sırada,

Rusya'nın genel olarak 4 ve 7'nci sıralar arasında,

İran'ın SBS ve kişi başı gelirler hariç genel olarak 8'inci sırada,

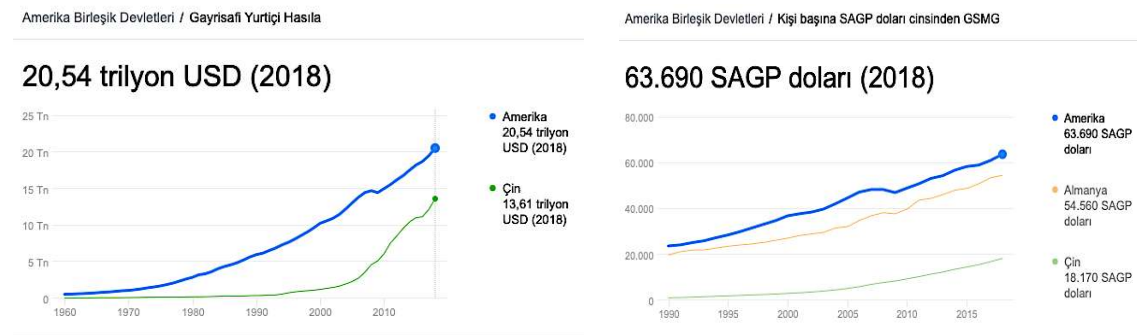
Almanya ve Hindistan'ın her ölçümde farklı sıralarda konumlandıkları görülmüştür.

Askeri güç açısından savunma bütçesi ölçüt alındığında ABD'nin savunmaya ayırdığı kaynağın, tez kapsamında incelenen diğer ülkelerin savunma bütçelerinin toplamının 2,8 katı kadar olduğu görülmektedir. Dünya geneli ile karşılaştırıldığında tek başına ABD savunma harcamaları küresel toplamın %43'üne tekabül etmektedir. Askeri güç açısından ABD dünya genelinde ezici üstünlüğe sahiptir.

Ekonomik güç olarak ABD, Şekil 17'de görülen GSYH ve kişi başına geliri ile dünya genelinde ve dolayısıyla analiz edilen ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Çin'in GSYH'ı ABD'nin %67'si kadardır.

Şekil 17

Ekonomik Karşılaştırma ABD-Çin

Kaynak: World Bank, International Comparison Program Database

Yumuşak güç değerlendirmelerinde ise, ölçüm yapan kurumlardaki verilerin ortalamasına göre sıralama; Almanya, ABD, Japonya, Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan, İran şeklinde olmaktadır. Ölçümlerde ABD'nin yumuşak gücünde düşüş olduğu görülmektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde sert ve yumuşak gücü oluşturan değişkenler nicel ve nitel olarak küresel lider ABD ile büyük imparatorluklar kurmuş, iki dünya savaşına katılmış, son savaşta tamamen yakılıp yıkılmış, yükselerek ilk beş ekonomi arasına girmeyi başarmış Almanya ve Japonya, Organski tarafından yarım asır önce yükselecekleri öngörülen, enerji kaynakları bakımından zengin, üstünlük elde etmesi halinde hem Asya, hem Avrupa'da hegemonya tesis edebilecek olan Rusya Federasyonu (RF) ile Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Brezilya ve maruz kaldığı ABD, BM ve BM dışı (AB ve 10 ülke) yatırımlarla statüko karşıtı duruşu belirgin, görünür gaz rezervleri bakımından dünya sıralamasında 2'nci, petrol rezervleri bakımından 4'üncü sırada bulunan İran özelinde analizler yapılacaktır.

4.1. Amerika Birleşik Devletleri

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ardından 1991'de Sovyetlerin çökmesi ile birlikte ABD dünyanın tek süper gücü olarak kaldı.

Bir görüşe göre, "Amerikan Yüzyılı" için üçüncü önemli tarih, ABD'nin askeri kuvvet intikal ettirebilen tek güç olarak kaldığı 1991 yılıdır. Halen Amerikan deniz kuvvetleri kendinden sonra gelen 17 ülkenin deniz kuvvetinin toplamına eşit bir güce sahiptir. Ayrıca Amerikan ordusu hava üstünlüğünü elinde tutmakta, uzayda ve siber uzayda lider konumda bulunmaktadır. ABD'nin askeri bütçesi küresel toplamın neredeyse yarısı kadardır. Bugün ABD'ye karşı bir koalisyon oluşturulsa dahi ABD'nin askeri gücünü dengeleyebilecek güce ulaşamadıkları görülmektedir (Nye, 2015, s. 7, 8).

Modern tarihte hiçbir ülke ABD'nin şu an sahip olduğu askeri üstünlüğe sahip olamamıştır. Bazı analizciler bunu Amerikan hegemonyası olarak adlandırmakta ve 19. yüzyılın Britanya hegemonyası ile kıyaslamaktadır. Hatta Amerika'nın Britanya'nın izlediği yolu takip ettiğini ileri sürenler bile bulunmaktadır (Nye, 2015, s. 8). Britanya kendisinden sonraki iki donanmaya eşit bir deniz kuvveti ile yeryüzünde yaşayan insanların dörtte birinin üzerinde hakimiyet tesis etmiş, güneşin batmadığı imparatorluk olarak anılmıştır. Nye'a göre o zamanki Britanya

ile modern Amerika'nın askeri gücü arasında göreceli olarak aslında çok büyük farklar bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı sırasında Britanya büyük güçler arasında askeri personel sayısı ve GSYH bakımından 4'üncü sırada, askeri harcamalar açısından 3'üncü. sırada bulunmaktaydı. Britanya güçlü Almanya ve Rusya ile kuşatılmışken, ABD'nin komşuları güçsüzdür ve iki taraftan okyanuslara açılmaktadır (2015, s. 8, 9).

Ayrıca hegemonya için ne kadar güçlü ve ne derece eşitsizlik olması gerekir konusunda uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Bazen hegemonya ve emperyalizm birbirlerinin yerine kullanılmakta, hegemonya öncelik (primacy) veya en fazla güç kaynaklarına sahip ülke olarak da anılmaktadır (2015, s. 9).

Nye'a göre Amerika'nın hegemonyasından bahsedenler ABD'nin neredeyse 40 yıl boyunca askeri güç bakımından Sovyetler ile denge stratejisi uyguladığını unutmuş görünmektedirler. Ikenberry'nin belirttiği gibi ABD güvenlik ve açık pazarı desteklemek gibi küresel hizmetler sağlayarak diğer devletleri yanına çekmiş, direnç göstermek yerine birlikte çalışmalarını sağlamıştır. Burada Nye, gerçekler ile Amerika'ya ilişkin mitlerin karıştırıldığı görüşündedir. Çünkü gerçekten küresel ölçekte bir düzen tesis edilmemiş, ama aynı ideolojiye sahip ülkeler Amerika ve Batı Avrupa etrafında bir araya gelmişlerdir. Çin, Hindistan, Endonezya ve Sovyet Bloğu gibi ülkeler Amerika'nın oluşturduğu düzenin dışında kalmışlardır. Oysa bu ülkelerde neredeyse dünya nüfusunun yarısı yaşıyordu. Nye, "bu yüzden belki de Amerika için 'yarım hegemonya' (half hegemony) dense daha doğru olur" demektedir. 1945'ten sonra Amerikan'ın etrafında oluşan bu kısmi dünya düzenini Geir Lundestad, "davete dayalı imparatorluk" (empire by invitation) olarak adlandırmıştır (2015, s. 8-10). Çin, Hindistan, Brezilya ve diğer yükselen güçler bu düzene yandaşılaştırılabilmişler midir? Amitav Acharya'ya göre hayır (2014, s. 48).

"Amerikan Yüzyılı" bazen güç kaynakları bakımından üstünlük, bazen diğer ülkeler için kurallar koymak, bazen de istenilen sonuçları elde etmek için etki oluşturmayı ifade etmektedir. Bu belirsizlik yüzünden Noam Chomsky Çin'in kaybedilmesini Amerika'nın inşindeki ilk basamak olarak görmektedir. ABD'nin hegemonyası hüküm sürmüş olsaydı, neredeyse dünya ekonomisinin yarısına hükmeden 1945'teki Amerika ile başlamış olur ve küresel üretimde %25'e gerilediği 1970'e kadar sürmüş olurdu ki (Nye, 2015, s. 12) Wallerstein'in önermesine göre Birleşik Devletlerin hegemonyası 1945'ten 1967'ye kadar

sürmüştür (Wallerstein, 1984). Bu periyotta Nye'a göre ABD gerçekleştirmeyi planladığı hedefleri elde edememiştir. Örneğin; Sovyetlerin nükleer silahlanmasına, komünistlerin Çin ve Vietnam'ın yarısını ele geçirmesine, Kore Yarımadasındaki savaşa, Sovyetlerin Macaristan ve Çekoslovakya'da göstericileri bastırmasına, Castro'nun Küba'yı ele geçirmesine engel olamamıştır (2015, s. 13).

Ülkenin üç tip güç kaynağı üzerindeki orantısız payı nedeniyle Nye hegemonya yerine öncelik (primacy) veya üstünlük (preeminence) kelimelerini kullanmayı tercih etmektedir. Nye'a göre 1945'ten sonra ABD ekonomik güç olarak hegemon olmaktan çok üstün (preeminence) olan, küresel güç dengesi bakımından merkezde yer alan bir aktördür. Amerikan yüzyılının doğum tarihi 1941, ölüm tarihi belirsizdir (Nye, 2015, s. 13, 14).

Tablo 17'de büyük güçlerin milli gelirleri gösterilmektedir. ABD'nin milli hasılası 2018'de küresel toplamın ¼'ünü oluştururken, geleneksel büyük güçlerin milli hasıllarının toplamına oranı %40,79'tir (The World Bank, 2020).

Tablo 17

Büyük Güçlerin Milli Gelirleri, 1986-2018

	1986	1992	1996	2002	2008	2018
Fransa	603.603	1,310.153	1,578.624	1,378.321	2,693.613	2,777.535
Almanya	810.304	1,927.204	1,457.974	1,895.913	3,506.923	3,947.620
Japonya	1,532.028	3,477.065	5,200.504	4,236.594	4,869.121	4,971.323
UK	499.198	1,043.401	1,208.155	1,556.371	2,827.343	2,855.296
ABD	4,289.871	6,072.35	7,805.278	10,145.806	14,573,576	20,544.343
Çin	315.752	435.424	788.443	1,406.922	3,888.082	13,608.151
Rusya	-	435.125	386.295	305.799	1,371.173	1,657.554

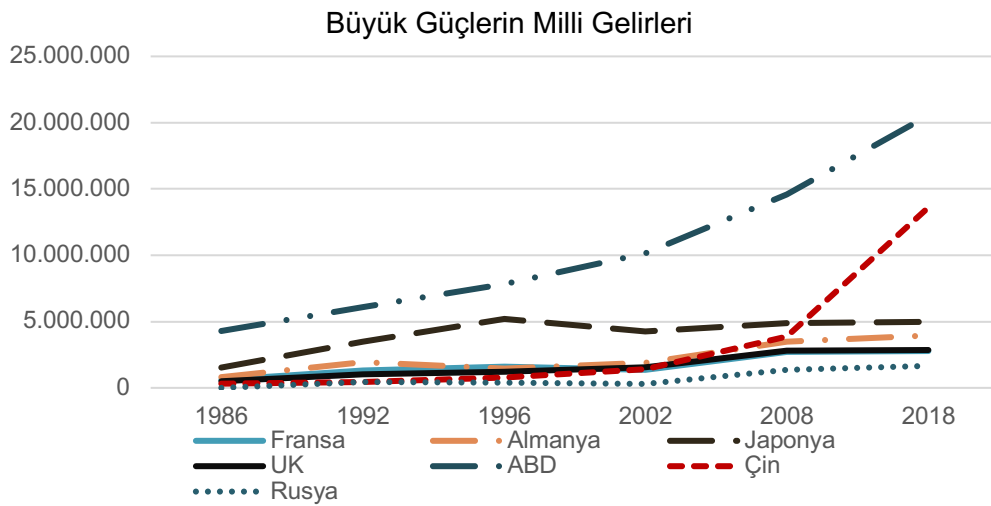
Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2020. (Milyar ABD doları)

Amerika'nın ekonomik büyüklük olarak avantajı kişi başına gelirde daha belirgin görünmektedir. Diğer demokratik büyük güçler olan Japonya, Almanya, Fransa ve Britanya genellikle ABD'nin kişi başına gelirinin 10-20 puan gerisinde kalırken, Çin'de kişi başına gelir ABD'nin toplamının küçük bir kısmına tekabül etmektedir. Askerî açıdan bakıldığında, ABD ve dünyanın geri kalanı arasındaki fark çok fazladır (Ikenberry G. J., 2011, s. 42). 2018'de Amerika'nın askeri harcamalarını küresel toplama oranı yaklaşık %42,27 iken, büyük devletler arasındaki payı %59,58'dir (IISS, 2019).

Dünya Bankasına göre satın alma paritesi bakımından Çin'in Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ABD'yi geçmişse de Nye'a göre bu "Amerikan yüzyılı"nın sona erdiği anlamına gelmemektedir. Çünkü gücün tüm bu boyutları önemli olduğundan ekonomi tek başına "Amerikan Yüzyılı"nı tanımlamak için yeterli değildir. Üstün bir güç, önemli kaynaklara sahip olsa dahi, ABD'nin 1930'lardaki izolasyonist politikalarında olduğu gibi, bunu etkinlikle güce tahvil etmediyse büyük güç olarak sayılmayabilmektedir. "Amerikan Yüzyılı" tanımlamanın en uygun yolu, sahip olduğu gücün kaynaklarına bakmak yerine bu kaynakları küresel güç dengesini etkilemek için nasıl kullandığına bakarak yapmaktır (Nye, 2015, s. 3, 4).

Şekil 18

Büyük Güçlerin Milli Gelirleri, 1986-2018

Kaynak: The World Bank, *World Development Indicators*, 2020

Tablo 18

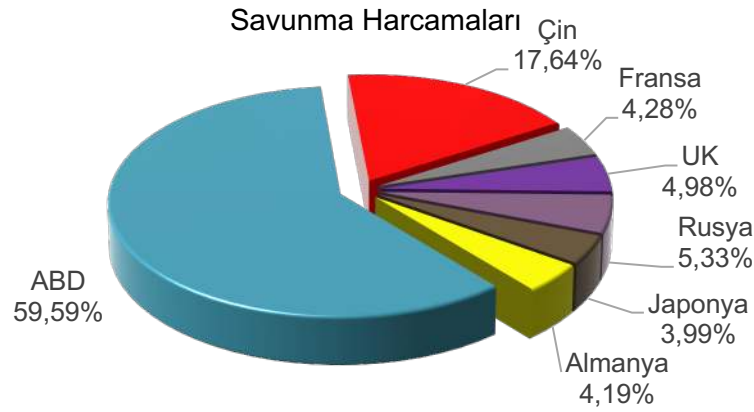
Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, 2018

	Savunma Harcamaları (milyar \$)	Büyük Devletlerin Toplamının %'si	Küresel Toplamın %'si
ABD	706	59.59	42.27
Çin	209	17.64	12.51
Fransa	50.7	4.28	3.03
UK	59	4.98	3.53
Rusya	63.1	5.33	3.77
Japonya	47.3	3.99	2.83
Almanya	49.7	4.19	2.97

Kaynak: *The International Institute for Strategic Studies-Military Balance 2019*

Şekil 19

Büyük Güçlerin Savunma Harcamaları, 2018

Kaynak: *The International Institute for Strategic Studies-Military Balance, 2019*

Diğer göstergelere bakacak olursak;

En büyük 500 küresel şirketin yaklaşık yarısı Amerikan şirketleridir. Bu sayı ikinci sırada yer alan Japonya'nın beş katı kadardır. En iyi dünya markasının 62'si ve en iyi 10 işletme fakültesinin sekizi ABD'dedir (Nye, 2004, s. 70).

ABD'de diğer ülkelerin toplamından daha fazla kitap yayınlanmaktadır.

Japonya'nın sahip olduğunun üç katı kadar internet sunucusuna sahiptir.

Fizik, kimya ve ekonomi dalında Nobel ödülleri ilk sırada yer almaktadır.

Nobel edebiyat ödülünde Fransa'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Kendisinden sonra ikinci sırada yer alan Japonya'dan dört kat daha fazla bilimsel makale yayınlanmaktadır (Nye, 2004, s. 70, 71).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında ABD; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 5'inci, Elcano Global Presence'da 1'inci, IfG Monocle 2018/19'da 9'uncu sırada yer almaktadır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında, tüm derecelendirmeler dikkate alındığında, Almanya'dan sonra 2'nci sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında ise değerlendirilen ülkeler arasında; Singer-Bremer-Stuckey (SBS), Clifford German modellerinde, Kenneth Waltz'ın altı kriterine göre, GSYH, Kişi Başı GSMH (SAGP), Kişi Başı GSYH değerlerine göre ilk sırada, kur değerinde 2'nci sırada bulunduğu görülmektedir.

4.2. Almanya

Almanya 1871'te birleşmiş, 1890'dan sonra güçlenerek Avrupa'ya hâkim olmaya başlamıştır (Mearsheimer, 2014, s. 68). Wilhelm Almanya'sı (1862,1930) ve Nazi Almanya'sı (1930-1945) olarak hegemonya peşinde koşan beş büyük devlet arasında yer almıştır (Mearsheimer, 2014, s. 348).

Wallerstein'a göre ABD'nin dünya sisteminde hegemonya konumuna yükselişi 1870'lerde, Birleşik Krallığın gerilemesiyle birlikte başlamıştır. Almanya da ABD gibi Britanya'nın halefi olmak için rekabete katılmıştır. ABD ve Almanya 1870 ile 1914 arasında sanayi altyapılarını büyük ölçüde geliştirmiş ve her ikisi de Büyük Britanya'yı geçmişlerdir. Ancak biri hem deniz hem hava gücüyken, diğeri kara gücüdür. Ayrıca ABD gerilemekte olan Büyük Britanya ile müttefiktir. Wallerstein Almanya ile ABD arasında, dünya sisteminde hegemonyayı belirlemek için yapılan iki dünya savaşına otuz yıl süren tek bir savaş olarak bakmak gerektiğini ileri sürmektedir (2004, s. 35, 36).

Ikenberry'e göre "1930'lardan Soğuk Savaş dönemine kadar olan dönemde siyaset sadece güç mücadelesi için değil, modernliğe alternatif yollar arasında rekabet şeklinde olmuştu ve Nazi Almanya'sı otoriter kapitalist alternatifi teşkil

ediyordu” (2011, s. 18). II. Dünya savaşında mağlup olan Almanya ile müzakere masasına bile oturulmadı; Potsdam ve Yalta’da yapılan müzakereler ile Almanya paylaşılmıştı. Savaş sonrası düzenlemeler ile ABD, Japonya gibi Almanya’nın da liberal demokratik bir devlet olarak yeniden inşasını sağladı (Ikenberry G. J., 2011, s. 21).

Türkiye’nin yarısı kadar yüz ölçüme sahip bir coğrafyada, 80 milyon ile Avrupa’nın en fazla nüfusuna sahip Almanya, Avrupa Birliği (AB)’nin en büyük ekonomisi olmayı başarmıştır. GSYH Satın alma gücü paritesi (SAGP) bakımından dünyanın en büyük beşinci ekonomisidir.

GSYH’nın %1,38’ini savunmaya ayırmaktadır. Ordusunun envanterinde nükleer silahlar bulunmamaktadır (IISS, 2019).

Medyan yaşı 47,8 yıl/kişi ile dünyanın en yaşlı dördüncü nüfusuna sahiptir. Doğum oranı %-0.19, ortalama ömür 81,1 yıl/kişidir. Ortalama ömür bakımından ABD’nin ilerisindedir.

Almanya, ABD’nin en büyük ticari ortağıdır. İhracatının %8,8’ini ABD’ye yapmaktadır (CIA, 2020). En büyük 100 markadan 8’i Alman şirketlerdir (Winter, 2019).

Ayrıca Almanya Nobel edebiyat ödülleri dördüncü,
Nobel fizik ve kimya ödülleri üçüncü,
İnternet sunucusu sağlamada dördüncü,
Siyasi sığınma başvurusunda ikinci,
Kitap satışlarında üçüncü sıradadır (Nye, 2004, s. 133).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında Almanya; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 3’üncü, Elcano Global Presence’da 4’üncü, IfG Monocle 2018/19’da 2’nci sırada yer almaktadır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında ilk sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Singer-Bremer-Stuckey (SBS) ve Clifford German modeli hesaplamaya göre 6’ncı, Kenneth Waltz’ın altı kriterinde ve GSYH’da 4’üncü, Kişi Başı GSMH (SAGP) ve Kişi Başı GSYH’da 2’nci sırada, kur değerinde ilk sırada bulunmaktadır.

4.3. Japonya

Japonya halihazırda dünyanın en büyük üçüncü ekonomisidir. Sanayisi oldukça gelişmiştir ve Asya'nın en modern ordusuna sahiptir. Bunların yanı sıra nükleer silah üretebilecek teknolojiye sahiptir (Nye, 2015, s. 28, 29).

Japonya'nın kişi başına düşen milli geliri, 1950'de ABD'nin %20'si kadarken, yüzyılın sonuna doğru %75'ine yaklaşmıştır. Japonya'nın zenginleşmesi yumuşak gücünü de olumlu etkilemektedir (Nye, 2004, s. 145).

Ancak Japonya'nın bazı demografik sorunları bulunmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre 2018 itibarıyla 126,5 milyon olan nüfusunun 2050'de 100 milyona düşmesi beklenmektedir.

Japonya yüksek yaşam standardına, oldukça kalifiye iş gücüne, istikrarlı toplum yapısına, temiz hava ve su kaynaklarına sahip, üretim becerileri olan, bazı teknolojilerde lider konumda bulunan bir ülkedir. Bunların dışında kültürü, kalkınma yardımları ve uluslararası kurumlara desteği ile yumuşak güç için gerekli kaynakları yaratabilmektedir (Nye, 2015, s. 29, 30).

Uluslararası en iyi 25 marka içinde üç (Toyota, Honda, Sony) Japon markası bulunmaktadır. 1990'larda yaşanan ekonomik yavaşlama Japonya'nın ekonomik başarısıyla ilgili ününü lekelemiş de olsa ülkenin yumuşak güç kaynaklarını ortadan kaldırmamıştır (Nye, 2004, s. 147). Bugün Japonya pop müzikten elektroniğe, mimariden moda, mutfaktan sanata kültürel alanda 1980'lerden olduğundan çok daha fazla etkiye sahiptir (McGray, 2002).

Nye'a göre Japonya'nın ABD'ye karşı ekonomik ve askeri bakımdan küresel rakip olarak ortaya çıkması ihtimal dahilinde değildir. Çünkü kabaca Türkiye'nin yarısı kadar yüz ölçüme sahip ülkenin coğrafya ve nüfus bakımından ABD ile boy ölçüşmesi beklenmemektedir. Modernleşme ve demokraside sergilemiş olduğu başarısı ile kültürü yumuşak gücüne avantaj sağlamakla birlikte etnik merkezli (ethnocentric) tutum ve politikaları buna engel olmaktadır.

Son dönemde iç siyasette, Japon silahlı kuvvetlerini savunma ile sınırlandıran anayasasının 9. maddesinin revize edilmesi ile nükleer silahlara sahip olunması tartışılmaktadır (Nye, 2015, s. 30).

2006'dan buyana Japonya, Çin'in en büyük ticari ortağı olmasına rağmen Doğu Çin Denizi'ndeki egemenlik alanlarına yönelik iki ülke arasında anlaşmazlıklar bulunmaktadır. 1930'larda yaşanan tarihi travma, Japonya ve

Çin'in birbirleriyle çatışan vizyonları taraflar arasında ittifak tesisinin önündeki engeller olarak görülmektedir. Örneğin Çin, Japonya'nın BM Güvenlik Konseyine daimî üye olması düşüncesine karşıdır (Nye, 2015, s. 30, 31).

Japonya bir yandan eşsiz kültürünü korurken, diğer taraftan gelir düzeyi ve teknoloji açısından Batı'nın medeniyet seviyesine ulaşmış, tamamıyla modernleşmiş Batı dışı ilk örnek olarak, yumuşak güç açısından diğer Asya ülkelerinden daha üstün bir pozisyonda bulunmaktadır.

Ayrıca Japonya, patent sayısında dünya birincisidir.

Kalkınma yardımıyla dünya birincisidir.

Ortalama yaşam sürecinde birinci sıradadır.

Kitap ve müzik satışında ikinci sırada bulunmaktadır.

Araştırma ve geliştirmeye (ARGE) bütçesinden en fazla kaynak ayıran üçüncü ülkedir.

Uluslararası hava taşımacılığında üçüncü sıradadır.

İnternet sunucusu sayısında üçüncü sıradadır.

Yüksek teknoloji ihracatında üçüncü sıradadır (Nye, 2004, s. 146, 147).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine göre Japonya; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 8'inci, Elcano Global Presence'da 6'ncı, IfG Monocle 2018/19'da 3'üncü sırada yer almaktadır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında ABD'den sonra 3'üncü sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Singer-Bremer-Stuckey (SBS) modeli hesaplamada, Kenneth Waltz'ın altı kriterine göre, GSYH, Kişi Başı GSMH (SAGP), Kişi Başı GSYH'da 3'üncü sırada, Clifford German modelinde 5'inci, kur değerinde 7'nci sırada bulunmaktadır.

4.4. Rusya Federasyonu

Sovyetlerin 1956'da Macaristan'ı, 1968'de Çekoslovakya'yı işgali, çekici popüler kültürden yoksun, kapalı sistemi ve sert dış politikaları nedeniyle Rusya Federasyonu (RF) yumuşak güç açısından ABD'ye rakip olamamıştır (Nye, 2004, s. 128-131).

RF doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Suudi Arabistan'dan fazla gaz ve petrol üretmektedir. Küresel ölçekte nükleer silahların yarısına sahiptir.

Ordusundaki asker sayısı ABD'ninkinden fazladır. Araştırma ve geliştirmede (ARGE) en fazla yetişmiş elemana sahip ülkedir (Nye, 2015, s. 32).

Ekonomisi ağırlıklı olarak enerji ihracatına bağımlıdır. Petrol ve gaz satışları ihracatının üçte ikisini, devlet gelirlerinin %20'sini oluşturmaktadır. Yüksek teknoloji, üretim ihracatının yalnızca %7'sini (ABD'de %28) oluşturmaktadır (Nye, 2015, s. 33).

İlk yüze giren sadece bir üniversitesi bulunmaktadır. Hollywood ya da Bollywood gibi film endüstrisi yoktur.

BM'in orta vadeli tahminlerine göre Rusya'nın 145 milyon olan nüfusu yüzyılın ortalarına doğru 121 milyona gerileyecektir. RF savunma sanayi gibi alanlarda yetişmiş, yetenekli insan kaynakları bulunmaktadır. Teknolojik olarak gelişmiş sistemleri üretebilecek kapasiteye sahiptir (Nye, 2015, s. 34).

Nye, Putin'in Rusya'sını uzun dönemli gelişme için stratejiden yoksun görmektedir. Amerika'nın üstünlüğünü yıpratmak isteyen diğer revizyonist güçler için katalizör görevi yapmaktadır. Liberalizm karşıtı ideolojisi ve içerideki Rus milliyetçiliği nedeniyle yumuşak gücü zayıftır. Dışarıda cazibesi olmadığı gibi güven tesis etmede sorunları bulunmaktadır (Nye, 2015, s. 35).

Nye'a göre, Soğuk Savaş yıllarında olduğu kadar Amerika'nın gücünü dengeleme ve "Amerikan Yüzyılı" sonlandırmaya neden olabilecek kapasiteye sahip değildir.

Diğer taraftan bölgenin iki büyük gücü Rusya ve Çin arasında tarihten gelen bir güvensizlik bulunmakta, Orta Asya'da nüfuz oluşturmak üzere birbirleriyle rekabet etmektedirler. Çinliler Rusya'yı ham madde karşılığı, imalat sanayi için pazar olarak görmektedirler. Rusya'nın ekonomik ve askeri olarak gerileyişi, yükselen Çin'e karşı endişelerini artırmaktadır.

Rusya halen ABD'ye karşı potansiyel tehdittir. Çünkü ABD'yi tahrip edecek yeterlilikte nükleer başlık ve füzeye sahip tek ülkedir. Ayrıca askeri açıdan gerilemesi nükleer statüsünden vazgeçmek konusunda daha isteksiz davranmasına neden olmaktadır (Nye, 2015, s. 36-38).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında Rusya; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 30'uncu, Elcano Global Presence'da 8'inci sıradadır. IfG Monocle 2018/19'da ilk 25 arasına girememiştir. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Çin'den sonra 5'inci sırada yer almaktadır.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Clifford German modelinde, Kişi Başı GSMH (SAGP) ve Kişi Başı GSYH'da 4'üncü, Singer-Bremer-Stuckey (SBS) ve kur değerinde 5'inci, Kenneth Waltz'ın altı kriteri ve GSYH'da 7'nci sırada bulunmaktadır.

4.5. Hindistan

Çin'den sonra en fazla nüfusa sahip ülkedir. Nüfusunun 2025'te Çin'i geçmesi beklenmektedir. Ancak okur yazarlık seviyesi ile kalkınma hızı bakımından Çin'in bayağı gerisindedir (Nye, 2015, s. 38).

1947'de bağımsızlığını kazanmasının ardından, iç piyasa odaklı planlamayla ağırlıklı olarak ağır sanayiye yönelmiştir. 1990'ların başındaki pazar odaklı reformlar sonucunda kalkınma hızı %7'nin üzerine çıkmıştır. Ancak iki haneli büyüme tahminleri gerçekleşmemiş, 2014'te %5'e gerilemiştir (Nye, 2015, s. 39).

İngilizce 50-100 milyon kadar insan için resmi dildir. Bu dil temeli üzerinde bilişim sanayi küresel ölçekte rol alabilecek durumdadır. Aktif uzay programı bulunmaktadır. 2014'te Mars'a uydu göndermiştir.

Askerî güç bakımından; 90-100 kadar nükleer silahı, orta menzilli füzeleri, 1,3 milyon askeri, küresel toplamın %3'üne tekabül eden 50 milyar dolar savunma harcaması gibi önemli güç unsurları bulunmaktadır (Nye, 2015, s. 39).

Hindistan'ın etkili bir diasporası ve film sanayi vardır. Bollywood yılda çekilen film sayısı bakımından dünya birincisidir. En büyük 100 marka arasında üç Hintli firma bulunmaktadır (Winter, 2019).

Olumsuz yönlerine bakılacak olursa, Hindistan okur yazar olmayan ve açlık içinde yaşayan yüz milyonlarca nüfusu ile gelişmemiş bir ülkedir. 1,2 milyon olan ülke nüfusunun üçte biri aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır (Nye, 2015, s. 40).

Demokratik siyasetten yararlanıyor gibi görünse de devlette aşırı bürokrasi hakimdir. Ayrıca radikal Hindu grupların Gujarat eyaletinde Müslümanları öldürmesi, Keşmir'de yıllardır devam eden çatışmalar ülkenin dış politikadaki itibarını ciddi şekilde zedelemiştir (Nye, 2004, s. 151, 152).

Çin nüfusunun %95'i okur yazar iken, Hindistan nüfusunun %63'ü okur yazardır. İlk yüze giren Hint üniversitesi bulunmamaktadır. Hindistan'daki üniversiteler her yıl ABD'nin yetiştirdiği mühendislerin iki katı kadar mühendis mezun etmekte, bunların sadece 1/15'i ancak altı aylık eğitimin ardından

firmalarda çalışabilmektedirler. Hindistan'ın yüksek teknoloji ihracatı toplam ihracatının %5'ini oluşturmaktadır. Çin'de bu oran %30 civarındadır. Çin Hindistan arasındaki ticaret hacmi artmakla birlikte her iki ülke arasında oluşturulabilecek koalisyonun Amerikan karşıtı bir ittifaka dönüşme ihtimali Nye'a göre azdır (Nye, 2015, s. 40).

Hindistan ile Çin arasında 1962'de başlayan sınır sorunlarının 1993 ve 1996'da yapılan antlaşmalar ile çözülmeye çalışılmışsa da 2009'da Çin'in faaliyetleri nedeniyle ihtilafli hale gelmiştir. Hindistan Çin'in müttefiki olmaktan çok, Çin'i dengelemeye en uygun aday olarak görülmektedir (Nye, 2015, s. 41).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında Hindistan; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde ilk 30'a girememiş, Elcano Global Presence'da 16'ncı, IfG Monocle 2018/19'da 24'üncü sırada yer almıştır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Rusya'dan sonra 6'ncı sırada yer almaktadır.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Clifford German modeli ve kur değerlerinde 3'üncü, Kenneth Waltz'ın altı kriteri ve GSYH'da 5'inci, Singer-Bremer-Stuckey (SBS), Kişi Başı GSYH ve Kişi Başı GSMH (SAGP)'da 8'inci sırada bulunmaktadır.

4.6. Brezilya

1990'larda enflasyonun kontrol altına alınması ve pazara yönelik reformların tesis edilmesinden sonra %5 gibi etkileyici bir büyüme oranıyla büyümüş, ancak son yıllarda yavaşlamaya başlamıştır. Toprakları Hindistan'ın üç katı kadardır. 200 milyonluk nüfusunun %90'ı okur yazardır.

Brezilya'nın önemli güç kaynakları bulunmaktadır. Brezilya kıyıları açıklarında 2007'de önemli petrol yatakları bulunmuştur.

Ülkenin nükleer silahları bulunmamaktadır (Nye, 2015, s. 42).

Ülkede cinayet oranı yüksektir ve yolsuzlukla ilgili ciddi problemleri bulunmaktadır. Uluslararası Şeffaflık Derneğine göre 175 ülke arasında yolsuzluk algısı endeksinde 72. sırada (Çin 80, Hindistan 94, ve Rusya 127) bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Forumunun ekonomik alanda rekabetçilik sıralamasında Brezilya 144 ülke arasında 57'nci sıraya yerleşmiştir. Brezilya araştırma geliştirmeye OECD ortalamasından daha az kaynak ayırmaktadır. Patent sayısı

bakımından kendisinin dörtte biri kadar nüfusa sahip Güney Kore, Brezilya'dan 30 kat fazla patente sahiptir. Üretim hızı 2000 yılından buyana yavaşlamıştır.

Dış politikada, ABD'nin İran ve Venezüella'ya karşı politikasını değiştirme taleplerine direnmektedir. Diğer taraftan Brezilya temel siyasi hedeflerini oluşturan; BM Güvenlik Konseyine daimî üye olma ve Güney Amerika Bloğunu tesis etmek konularında önemli gelişmeler kaydedememiştir. Nye'a göre, Brezilya'nın ekonomik olarak büyüyerek ABD'yi geçmesi veya Amerikan yüzyılının sonunu getirebilecek akımlara katılması zor görülmektedir (Nye, 2015, s. 43).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında Brezilya; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 26'ncı, Elcano Global Presence'da 18'inci, IfG Monocle 2018/19'da 25'inci sırada yer almıştır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Hindistan'dan sonra 7'nci sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Singer-Bremer-Stuckey (SBS) modeli hesaplamada 4'üncü, Kenneth Waltz'ın altı kriterinde, GSYH, Kişi Başı GSYH ve kur değerlerinde 6'ncı, Clifford German modelinde ve Kişi Başı GSMH (SAGP)'da 7'nci sırada bulunmaktadır.

4.7. İran

1979'da şah Rıza Pehlevi'nin devrilmesinden buyana İran İslam Cumhuriyeti olarak, teokrasi ile yönetilmektedir (CIA, 2020).

83 milyon nüfusa ulaşan İran halkının %51'i Acem'dir. Medyan yaş 31,7, ortalama ömür 74,5 yıl/kişi, nüfus artış hızı %1,1'dir.

2018 yılı GSYH'ı 430 milyar dolardır. Savunma bütçesi milli bütçenin %4,5'ini oluşturmaktadır. Orta ve kısa menzilli kıtalararası füzeleri bulunmaktadır (IISS, 2019). Uranyum zenginleştirme programını durdurması ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na karşı sorumluluklarını yerine getirmesini teminen BM Güvenlik Konseyi yaptırımlarına maruz kalmıştır. Beş daimî üye ve Almanya (P5+1) ile Temmuz 2015'te Ortak Kapsamlı Eylem Planını (Joint Comprehensive Plan of Action-JCPOA) imzalamış yaptırımların gevşetilmesi karşılığında nükleer programına ilişkin kısıtlamalara uymayı taahhüt etmiştir.

Uluslararası enerji güvenliği ve dünya ekonomisinde, geniş petrol ve doğal gaz kaynakları nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. OPEC üyesi ülkedir. Küresel ham petrol rezervlerinin 1/10'una sahiptir. Petrol rezervlerinin önemli bir kısmı (%71) kıyı bölgelerinde, ana kara içerisindeki petrolün önemli bir kısmı (%80) Huzistan bölgesinde bulunmaktadır. Ayrıca Hazar Denizi'nde rezervleri bulunmaktadır. Doğalgaz rezervleri bakımından ise ilk sıradadır. Gaz rezervlerinin önemli bir kısmı (%40) Güney Pars sahasında bulunmaktadır (US Energy Information Administration, 2019).

İçeride istikrar konusunda önemli sorunlar yaşamaktadır. Aralık 2017, Ocak 2018 ve Kasım 2019 ekonomik nedenlerle ülke genelinde protesto gösterileri olmuş, güvenlik güçleri tarafından bastırılmıştır (CIA, 2020)

Siyasi haklar ve sivil özgürlükler konusunda sorunlu bir ülkedir. Freedom House'un 2020 değerlendirmesine göre küresel özgürlük skoru 17/100 ile "özgür olmayan" ülke kategorisindedir. İnternet Özgürlük Skoru 15/100 ile "özgür olmayan" ülkeler arasındadır (Freedom House, 2020).

V-Dem'in liberal demokrasi indeksinde 179 ülke arasında 141'inci sıradadır (V-Dem Institute, 2020).

Yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında İran; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde ilk 30'a girememiş, sadece Elcano Global Presence'da 34'üncü sırada gösterilmiştir. IfG Monocle 2018/19'da da ilk 25'te yer alamamıştır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Brezilya'dan sonra 8'inci sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Kişi Başı GSMH (SAGP)'da 5'inci, Singer-Bremer-Stuckey (SBS) ve Kişi Başı GSYH'da 7'nci, Clifford German modelinde, Waltz'ın altı kriterinde, GSYH ve kur değerlerinde 8'inci sırada bulunmaktadır.

4.8. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin yüzölçümü itibarıyla ABD kadardır. Ancak, nüfusu ABD nüfusundan dört kat fazladır. Her beş yılda bir ulusal gelirini iki katına çıkarmaktadır. En değerli 10 küresel marka arasında Alibaba ve TenCent yedinci ve sekizinci sıraları paylaşmaktadır. En büyük 100 markadan 16'sı Çinli şirketlerdir (Winter, 2019)

Nye, Çin'in hızla yükselişinin tarihte Atina'nın hızla güçlenmesinin Sparta'da yarattığı korku ve Peleponnes Savaşını açıklayan Thucydides Tuzağına benzetmektedir (2015, s. 47) Mearsheimer ise, Çin'in barış içinde yükselmeyeceğini ileri sürmektedir (2014, s. 4). Ancak Nye'a göre Çin askeri, ekonomik ve yumuşak güç bakımından ABD'nin gerisinde bulunmakta ve dış politikasıyla kendi bölgesi ve ekonomik kalkınmasına odaklanmış görünmektedir (2015, s. 47). Jonathan Fenby'nin değerlendirmesine göre Çin istese dahi dünyaya egemen olmak için gerekli ekonomik, siyasi ve beşerî kaynaklara sahip olamayacaktır (2014, s. 26).

Ticaretin finansmanında Yuan'ın kullanılmasını özendirmeye çalışarak parasının mali gücünü artırmayı denemiştir. Küresel ticarette Yuan halen %9 oranında kullanılmaktadır. Yuan'ın rolünün artması beklenirken, doların yerini alması ihtimal dahilinde görülmemektedir. Muhtemelen Çin on yıl içinde dünyanın en büyük ekonomisi olacak ancak en gelişmiş ekonomi olamayacaktır (Nye, 2015, s. 51).

Çin'in kırsal kesimi oldukça büyük ve gelişmemiştir ve hızla şehirleşme gibi sorunları bulunmaktadır. Çin'in kişi başına geliri ABD'nin 1/4'ü kadardır (Nye, 2015, s. 49).

Çin merkezli patent sayısı her geçen gün artmakta ve gelişmiş ülkeleri geçmektedir. Ancak Çin patentlerinin büyük bir kısmı sanayi zincirinin önemsiz bileşenlerini oluşturmaktadır. Çin bilim ve teknolojik inovasyonda zayıftır. "iPhone siparişi" (iPhone jobs) üretebilmelerine rağmen "Steve Jobs" üretmediklerinden yakınmaktadır. Çin'de ticaret hacmi artarken, katma değer ABD'de artmaktadır (Nye, 2015, s. 52).

Gelecekte Çin'in ekonomisi bir noktada yavaşlamaya başlayacak, ancak düşük seviyelerde de olsa dünya genelinden hızlı bir şekilde büyümeye devam edecektir. Orta gelir tuzağı olarak ifade edilen durum altın kural olmamakla birlikte (Japonya ve Güney Kore örneklerinde görüldüğü üzere) ekonomik kalkınma modellerinde inovasyon ve değişimi başaramadıklarında ülkelerin karşılaştıkları genel bir durumdur. Başkan Xi Jinping sorunun farkında olduğundan böyle bir başarısızlıkla karşılaşmamak adına pazara yönelik reformlar yapmaktadır (Nye, 2015, s. 52).

Çin ekonomisi verimsiz kamu teşekkülleri, büyüyen sosyal adaletsizlik, çevrenin kirletilmesi, büyük iç göç, yetersiz sosyal güvenlik ağı, yolsuzluk,

hukukun üstünlüğü ilkesindeki yetersizlikler gibi birçok sorunla boğuşmaktadır. Ülkenin kuzey ve doğu kesimleri ile güney ve batı kesimleri arasında gelir dağılımında uçurum bulunmaktadır. 31 eyaletin sadece 10'u kişi başına gelir ortalamasının üstündedir. Gelişmemiş eyaletler Tibet ve Sincan gibi azınlıkların bulunduğu eyaletlerdir. 2016'da en yüksek noktasına ulaşan işgücü hızla yaşlanan nüfusa bağlı olarak düşmektedir (Nye, 2015, s. 53).

Çin'deki hükümetin meşruiyeti ekonomik büyümeye ve etnik Han ulusalcılığına dayanmaktadır. Kentlerde orta sınıf büyümektedir. Ancak bölgesel eşitsizlik ve etnik azınlıklar arasında kırılganlıklar bulunmaktadır (Nye, 2015, s. 55).

Çin ekonomisi kalkındıkça, askeri harcamaları da artmaktadır. 1989-2009 arasında askeri bütçesi her yıl iki haneli rakamlarla artmış (Nye, 2015, s. 56), 2018'de %12,4'e ulaşmıştır (IISS, 2019). Çin dünyanın en büyük ordusuna sahiptir. 250'den fazla nükleer silahı bulunmakta, uzay ve siber uzayda modern teknolojiyi kullanmaktadır (Nye, 2015, s. 47).

Yumuşak güç kapsamında halen Hollywood ve Bollywood ile rekabet edebilecek kültür endüstrisine sahip değildir. Amerika'nın yumuşak gücünü oluşturan sivil toplum örgütleri de bulunmamaktadır (Nye, 2015, s. 47). Çin'in ekonomik başarısı ile ekonomik yardım programları ve kurduğu yüzlerce Konfüçyüs Enstitüsü yumuşak gücüne katkı sunmaktadır. Sıkı parti kontrolü ve içeride yükselen ulusalcılık yumuşak gücün artırılmasına engel olmaktadır (Nye, 2015, s. 62).

Çin'in aksine Amerika'nın yumuşak gücünü oluşturan her bileşen devletin değil –üniversitelerden, Hollywood'una ve pop kültür topluluklarına kadar – sivil toplumun katkısının ürünüdür. Bu yüzden devletin Xinhua haber ajansını, Çin Merkez Televizyonunu CNN ve BBC ile rekabet edebilir duruma getirmek için gösterdiği çabaya rağmen uluslararası takipçilerinin sayısı etkili propaganda için yetersiz kaldığı görülmektedir (Nye, 2015, s. 59, 61).

Nye'a göre Çin'in Asya'daki gücünün Hindistan ve Japonya (aynı şekilde Vietnam gibi küçük komşu ülkeler) ile çekişmeli olması ABD'ye büyük bir avantaj sağlamaktadır. Çin büyük güç siyasetinde ABD'yi bölgede dışlayamamaktadır (2015, s. 64, 65).

Nye, Çin'i son yüzyılın Nazi Almanya'sı veya Sovyetler Birliği gibi tam bir revizyonist devlet olarak görmezken, siyaset bilimcilerin hepsi Nye ile aynı

görüşte değildirler. Bir kısmı Çin'i güçlendikçe kurulu uluslararası sistemi değiştirmek isteyen revizyonist bir devlet olarak görmektedir. (2015, s. 68).

Martin Jacques (2012) yükselen güçlerin zamanla ekonomik güçlerini, siyasi alanlarını genişletmek, kültürel ve askeri sonuçları elde etmek üzere kullandıklarını, bunun da sonuçta hegemonik güce evirildiğini, Çin'in neticede mutlaka bir hegemonya oluşturacağını savunmaktadır.

Mearsehimer (2014), Çin'in hızlı büyümeyi sürdürmesi halinde ABD'nin batı yarımkürede olduğu gibi bir hakimiyeti Asya'da tesis edeceğini öngörmektedir. Çin'in bölge ülkeleri ile deniz yetki ve egemenlik alanları konusunda ihtilafları güçlendikçe kendi lehine olacak şekilde çözecektir. ABD gibi Çin'in de küresel çıkarları bulunmaktadır. Bunun için Asya ötesinde kuvvet intikal ettirebilecek yetenekleri elde etmeye çalışmaktadır (Mearsheimer, 2014, s. 374).

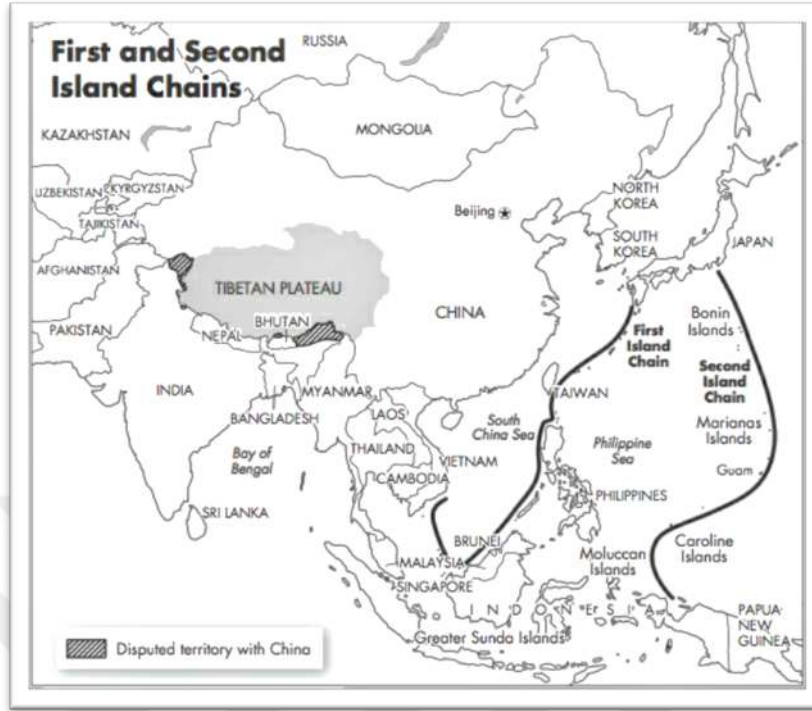
Çin 2009'dan bu yana ABD'yi Şekil 20'de görülen Birinci Adalar Zinciri dışına itmek, Doğu Çin Denizi, Güney Çin Denizi ve Sarı Deniz'in dışında tutmak istemektedir. 1949'tan günümüze sınır anlaşmazlıklarının çoğunu (23'ten 17'sini) çözmüş, altı büyük sorunu çözümsüz kalmıştır. Bunlar; Tayvan'ın bağımsızlığı, Vietnam (Paracel); Brunei, Malezya, Filipinler, Tayvan, Vietnam ile Spratly Adalarının aidiyeti; Japonya ile Senkaku Adaları, Bhutan ile sınır sorunu; Hindistan ile sınır sorunlarıdır (Mearsheimer, 2014, s. 375).

Bunun dışında komşuları ile Tibet Platosu'ndaki temiz su kaynakları ile ilgili Bangladeş, Hindistan, Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam'la sorunlar yaşamaktadır. Çin Brahmaputra Nehri'nin akışını değiştirip Sarı Nehri beslemek, Mekong Nehri'ni yönlendirmek istemektedir (Mearsheimer, 2014, s. 376, 377)

Diğer taraftan Çin ekonomik kalkınmasını sürdürebilmesi için bağımlı olduğu enerjiyi Ortadoğu ve Afrika'dan almaya devam edecektir. Bu yüzden İran Körfezi'nde hayati stratejik çıkarları bulunmaktadır. Deniz yolu ile ulaşım halen en ucuz taşıma sektörü olduğundan ticaretin önemli bir kısmını deniz yolu üzerinden Singapur, Malezya ve Endonezya ile çevrelenmiş Malakka ile Sunda ve Lombok Boğazları üzerinden yapmaktadır. ABD gibi Çin de bu ulaştırma düğüm noktalarının öneminin farkındadır ve kontrol etmek arzusundadır. Çin büyümesini sürdürebilmek için kuvvet intikal ettirme yeteneklerini geliştirerek süper güç olması gerekmektedir (Mearsheimer, 2014, s. 378, 379).

Şekil 20

Asya Pasifik Önemli Düğüm Noktaları ve Adalar Zincirleri

Kaynak: (Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 2014, s. 373)

Asya'da Çin'in yanı sıra bölgede Rusya ve büyük güç olma yolunda ilerleyen nükleer silahlara sahip Hindistan bulunmaktadır. Asya'da iki kutuplu değil, çok kutuplu bir sistem mevcuttur ve Mearsheimer'e göre bu sistem dengesiz çok kutupluluktur. Çok kutupluluk varsa asimetri ve yanlış hesaplama riski her zaman vardır. Bu bakımdan Sino-Amerikan savaşı kaçınılmaz görünmektedir (2014, s. 398, 399).

Diğer taraftan Çin'in barış içerisinde yükseleceğine dair iki iyimser görüş bulunmaktadır. Bunlar Konfüçyüs kültürü ile ekonomik bağımlılık teorisi.

Çinliler temel Uİ teorilerini Batı-merkezci (Eurocentric) bulduklarını, Çin'in istisnai kültüründen bihaber olduklarını ileri sürmektedirler. Bu yüzden Konfüçyanizmi ayrı bir Uİ teorisi olarak görmektedirler. Hegemonyayı reddeden, yardımlaşmayı öngören Konfüçyanizmin uluslararası normları etkileyeceğini belirtilmektedirler. Ancak Mearsheimer'e göre bu görüş sorunludur. Öncelikle Konfüçyüs öğretisini doğrulayan tarihsel bir veri bulunmamaktadır. Ayrıca öğretisi savaşı kural dışı görmemektedir. Çin tarihte her zaman büyük güçler gibi davranmış, komşularına karşı agresif ve acımasız olmuştur. Çin'in uluslararası

siyasetinde daha güçlü ikinci bir kol daha bulunmaktadır. Kültürel Realizm ya da “Parabellum Paradigması” olarak da anılan ikinci yol sorunların çözümünde şiddeti temel araç olarak görmektedir. Mearsheimer’e göre gerçekte Çinli liderler reel politığın pratisyenleridir (2014, s. 403-405).

Ekonomik Bağımlılık Teorisi’ne gelince, teoriye göre ekonomik bağımlılık savaş çıkması durumunda Karşılıklı Muhakkak Tahrip (Mutually Assured Destruction-MAD) etkisi yaratacaktır. Refah halkların birinci önceliği olduğundan rasyonel hiçbir lider ekonomik gelişmenin önüne savaşı koyamaz (savaşı değil, parayı kazan!)¹⁸ önermesi Mearsheimer’in görüşüne göre doğru değildir. Çünkü sağ kalamayan devletler zaten zengin olamazlar. Ayrıca devletlerin peşe takılma (bandwagoning) siyasetleri ileride güvenlikleri için sorun teşkil etmektedir. Çünkü en güçlü daha da güçlenmekte ve daha tehlikeli olmaktadır. Sonuç olarak hayatta kalmak refaha ermekten önce gelen, daha güçlü bir motiftir (2014, s. 407-410).

Küresel liderliği üstlenme niyeti konusunda, Çin’in 1999’da Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’ne katılmakla birlikte Batı merkezli düzenin ekonomik liberasyon mantığını sahiplendiği, ancak siyasi liberasyona karşı durmakta kararlı olduğu belirtilmektedir. Düzen konusunda Çin’de üç görüş bulunduğu; birinci görüşte olanların düzende devrimci karakterde bir değişim ve Çin’in öncülüğüne gerek olduğunu savunurken, ikinci görüşte olanların mevcut düzenin makul ancak ince ayara (fine tuning) gerek olduğunu düşündükleri, reformlar için baskı yapılması ve buna Çin’in öncülük etmesini istedikleri; üçüncü görüşte olanların da ince ayara gerek gördükleri, ancak Çin’in öncülük etmesine karşı oldukları ifade edilmektedir. Çin’deki elitlerin çok azının sistemin adil olduğuna inandığı, bu yüzden ikinci ve üçüncü seçenek arasında gidip gelindiği, asıl tartışmanın “ne kadar değişim” ve “nasıl” üzerine yoğunlaştığı belirtilmektedir (Tang, 2018).

Çin modelinin, Japonya ve Güney Kore’nin Doğu Asya Kalkınma Modeline benzeyen, Neo-Konfüçyüs öğretisine sahip hiyerarşik bir düzen olacağı, IMF kararlarında daha fazla söz hakkı, Yuan’ın uluslararası para birimi yapılması, Kuşak Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative-BRI) ile ekonomik entegrasyonun

¹⁸ Make Money, Not War!

sağlanması gibi daha çok mali konularda liderliği üstlenmek isteyeceği belirtilmektedir (Tang, 2018).

Çin'e ilişkin projeksiyonların yanı sıra yumuşak ve sert güç ölçümlerine bakıldığında Çin; yumuşak güç olarak Soft Power 30 değerlendirmesinde 27'nci, Elcano Global Presence'da 2'nci, IfG Monocle 2018/19'da 19'uncu sırada yer almıştır. Yumuşak güç değerlendirmelerinde tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Japonya'dan sonra 4'üncü sırada gelmektedir.

Sert güç hesaplamalarında değerlendirilen ülkeler arasında; Singer-Bremer-Stuckey (SBS), Clifford German modeli hesaplamalar, Kenneth Waltz'ın altı kriterine göre ve GSYH'da 2'nci, kur değerlerinde 4'üncü, Kişi Başı GSYH'da 5'inci, Kişi Başı GSMH (SAGP)'da 7'nci sırada bulunmaktadır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Küresel siyasetin uzun döngülerine göre dünya düzenini Portekiz, İspanya, Birleşik Vilayetler (Hollanda), Büyük Britanya ve ABD'nin hâkim olduğu dönemler belirlemiştir (Modelska, 1978). Dünya sistemi teorisinde ise, modern dünya tarihine kapitalizmin merceğinden Birleşik Vilayetlerin, Birleşik Krallığın ve ABD'nin küresel sermayeye hâkim oldukları dönemler incelenmiştir (1984).

Sistemik ve realist teorilerde, uluslararası sistemin yapısında değişiklik güç dağılımındaki dengesizliğin neden olduğu “hegemonik savaşlar” ile olmakta¹⁹, savaşın sona ermesi büyüme, genişleme ve gerilemeden oluşan hegemonik döngünün başlangıcını oluşturmaktadır (Gilpin, 1981, s. 197).

Hegemonik savaşlar sonrası yapılan barış antlaşmaları ile yeni düzenler inşa edilirken sadece barışın şartları değil, aynı zamanda, savaşın nedenlerini ortadan kaldıran yeni kural ve mekanizmalar tesis edilmektedir. Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanan Vestfalya Barışı ile Batı dünyasında din savaşlarına son verilmiş, devletlerin egemenliği ile diplomasi düzenlenmiş ve sistemleştirilmiştir. Koalisyon Savaşlarına (Napoleonic Wars) son veren Viyana Antlaşması büyük devletler arasında barışı sağlayan Avrupa'nın Uyumunu (Concert of Europe) tesis etmiştir. Versay Antlaşması sadece I. Dünya Savaşı'nı sonlandırmamış, aynı zamanda güç dengesi yerine, kolektif güvenlik anlayışını benimseyen Milletler Cemiyetini kurmuştur. II. Dünya Savaşı yine aynı entelektüel ve kurumsal birikim ile sonlandırılmış, Dumbarton Oaks ve Bretton Woods'da Birleşmiş Milletler'in ve küresel finansal yapının temelleri atılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi kurulu düzene değişimi değil sürekliliği getirmiş, Doğu ve Batı arasındaki rekabet kan dökülmeden sona ermiştir (Kupchan, 2012, s. 182)

¹⁹ Sistemik değişimlerin hegemonik bir savaş olmadan gerçekleştiği tek istisna, Pax Britannica'dan Amerikan hegemonyasına geçiştir. Neticede Batı ailesi içerisinde ortak düşmanlara sahip iki devlet arasında, Anglo-Sakson kültür ve uygulamaları el değiştirmiştir.

Görüldüğü üzere küresel düzeni oluşturan prensip, kural, norm, rejim ve kurumların tamamı Batı dünyası tarafından oluşturulmuştur. Pazarların serbestleştirilmesi (market liberalization), küresel ekonominin inşası ve refahın yaygınlaştırılması yine Batı dünyasının üstün olduğu dönemlerin kurumsal miraslarıdır.

Hegemonik istikrar dünya siyaset ekonomisinde hammadde, sermaye, pazarlar üzerinde kontrol ile yüksek değerli mal üretiminde rekabet avantajı gibi üstünlükleri gerekli gördüğünden (Keohane, 1984, s. 32), kaynaklar üzerinde merkezin üstün olduğu küresel ekonomi devletler arasında ve kendi içlerinde gelir adaletsizliğinin büyümesine, ekonomik güçler arasındaki farkın açılmasına neden olmaktadır (Kupchan, 2012, s. 199). Wallerstein da dünya sistemi teorisinde, üretimde rekabetçi üstünlüğün sağladığı eşitsizliğe, çevre-merkez bağımlılığına ve sömürü zincirine dikkat çekmektedir. Merkezdeki devletler ve özellikle hâkim güç, kendi sanayinin sahip olduğu avantajlı koşulları güçlendirmekte, bu eşitsiz koşullar altında dünya üzerindeki kültürel hakimiyetini empoze ederek devletlerarası sistemdeki rolünü meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Wallerstein, 1984).

Güç geçiş teorisi de temel güç modellerini ret ederek gücün farklı seviyelerde gelişmesinde sanayinin oynadığı role değinmektedir. Teoriye göre modern uluslararası siyasette çerçeveyi belirleyen, otomatik dengeleme işlevleri değil, ülkelerin sanayilerinin farklı hızlarda gelişmesidir. Sanayileşme sadece güç için değil aynı zamanda refah için de tek yol olarak görülmektedir (Organski, 1958, s. 344-347).

Diğer taraftan devletler güç ve refaha ilişkin hedeflerinde “kayıtsızlık eğrileri” konseptine göre hareket ederken, güç ve refahlarındaki değişim ile ekonomiye ve güvenliğe ilişkin hedeflerin maliyetleri dış politikalarına yansımaktadır (Gilpin, 1981, s. 22, 23). Burada dünya siyaset ekonomisinde güç ve refahın rolü ortaya çıkmaktadır.

Güç bir tanıma göre arzu edilen sonuçları elde etmek için diğer aktörleri etkileme becerisidir. (Nye & Welch, 2018, s. 61). Sert ve yumuşak olmak üzere iki şekilde incelenmekte; sert güç, teşvik (havuç) veya tehdide (sopa) dayanırken, yumuşak güç aktörlerin tercihlerini şekillendiren cezbetme gücü olarak ifade edilmektedir (Nye, 2004, s. 29). Bir başka tanıma göre ise sonucu etkileyebilen becerilere ve kaynaklara sahip olmayı ifade etmektedir. Bu nedenle büyük nüfus,

geniş topraklar, zengin doğal kaynaklar, askeri imkân ve kabiliyetler, ekonomik ve sosyal istikrarı olan ülkelerin güçlü olduğu düşünülmektedir (Waltz, 1979, s. 131).

Ofansif neo-realist teori farklı olarak refahı gücün içerisinde konumlandırmaktadır. Gücü “gizil güç” (latent power) ve “askeri güç” olarak kategorize ederken, gizil gücün askeri güç oluşturmak için gerekli refah düzeyi ve nüfus gibi sosyo-ekonomik unsurlardan oluştuğunu ileri sürmektedir (2014, s. 55). Keohane refahı güçten ayrı tutarak, “ulusların yatırım ve tüketimde doygunluk arzusu” olarak tanımlamaktadır (1984, s. 21). Sonuçta güç ve refahın ulusal hedeflerin elde edilmesinde birbirini tamamlayan iki unsur olarak işlev gördükleri anlaşılmaktadır.

Güç dağılımı dünya siyaseti içerisinde askeri, ekonomik ve sınır aşan konulardan oluşan üç boyutu içerisinde analiz edildiğinde, askerî açıdan tek süper güç olarak ABD’nin tek kutbu veya hegemonyayı temsil ettiği, devletlerarası ekonomik konularda ise gücün dağılımının çok kutuplu bir yapıda olduğu görülmektedir. Terörizm, uluslararası suçlar, iklim değişikliği ve pandemi gibi sınır aşan konularda güç, devlet ve devlet dışı aktörlerden oluşan çok katmanlı (multipleks) bir yapıda paylaşılmaktadır (Nye, 2004, s. 27, 28).

Ekonomik, askeri ve teknolojik üstünlükleri ABD’ye küresel ortak varlıklar (denizler ve uzay) üzerinde hükümlanlık hakkını vermekte, küresel ortak varlıklara hakimiyeti Amerika’nın tek kutuplu askeri gücünü göstermektedir (Posen, 2003). Burada hegemonun uluslararası siyaset ekonomisini korumak adına yeterli askeri güce sahip olması gerektiğini de belirtmek gerekir. Ekonomik hegemonya için askeri koşulların sağlanması, hegemonun ekonomik faaliyetlerinin olduğu önemli bölgelere girişini engelleyebilecek girişimlere karşı koymak açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

ABD rakipsiz üstün askeri gücü ile tek başına emsalsiz küresel etkiye sahipken, ekonomik ve siyasi açıdan aynı ölçüde muktedir değildir. Askeri güç ancak ve ancak düzenin kural ve prensipleri dairesinde kullanıldığında etkili ve kalıcı olabilmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 268-271). Ayrıca ABD’nin, terörizmden uluslararası suçlara, iklim değişikliğinden salgın hastalıklara kadar küresel sorunların tamamını tek başına sahip olduğu askeri üstünlük ile çözebilmesi mümkün görülmemektedir (Nye, 2004, s. 137).

Acharya'ya göre yükselen güçler ile küresel sistem çok kutupluluğa değil, çok katmanlı (multiplex) bir yapıya dönüşecektir. Çünkü I. Dünya Savaşı öncesi dönemde uluslararası ilişkilerde temel aktörler büyük güçler ve çoğunlukla Avrupalı uluslardı, sonradan gruba Amerika ve Japonya katıldı. Oysa günümüz dünyasında çok farklı ve çeşitli aktörler bulunmaktadır. Bunlar sadece büyük güçler, devletler değil, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, şirketler, ulusları aşan devlet dışı organizasyonlar, sosyal hareketler, uluslararası suç şebekeleri ve terör örgütleridir. İkinci olarak ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık ticarette, finasta ve küresel üretim ağları ve zincirlerinde çok daha derin ve girift bir hal almış, özellikle ticaret çok kutuplaşmıştır. Üçüncüsü, 19. yüzyılda Avrupa'daki imparatorlukların sınırları içerisine hapsedilmiş ekonomik bağımlılık, günümüzde küresel hüviyet kazanmıştır. Dördüncü olarak, günümüzün uluslararası ve bölgesel kurumları I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki güçlerin uyumu ya da iki savaş arası dönemdeki Milletler Cemiyeti'nden daha uzun ömürlü ve daha fazla sayıdadır. Beşincisi artık tehditler çeşitlenmiştir. Devletler arası çatışmalar eskisi gibi sık olmamakta, en büyük tehdit olarak terörist gruplar görülmektedir. Yaşadığımız dünya 19. yüzyılın çok kutuplu yapısından oldukça farklı, günümüzün siyaseti Yunan şehir devletlerinin jeopolitiği ile sınırlı değildir. Terörizmin yanı sıra iklim değişimi, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve pandemi gibi diğer tehditler de bulunmaktadır. Tüm bu nedenlerle ortaya çıkacak yeni düzen çok kutuplu değil, çok katmanlı (multiplex) olacaktır (Acharya, 2017).

Hegemonyaya gelince genel olarak "bir devletin uluslararası ilişkileri düzenleyen temel normları sürdürecekt derecede güçlü ve istekli olması" olarak tanımlanmaktadır (Keohane, 1984, s. 35). Tek başına güç hegemonyayı açıklamak için yeterli olmamakta, ayrıca üstün güce sahip devletin küresel liderliğe talip olması ve hegemonu tabi aktörlerin rızası gerekmektedir.

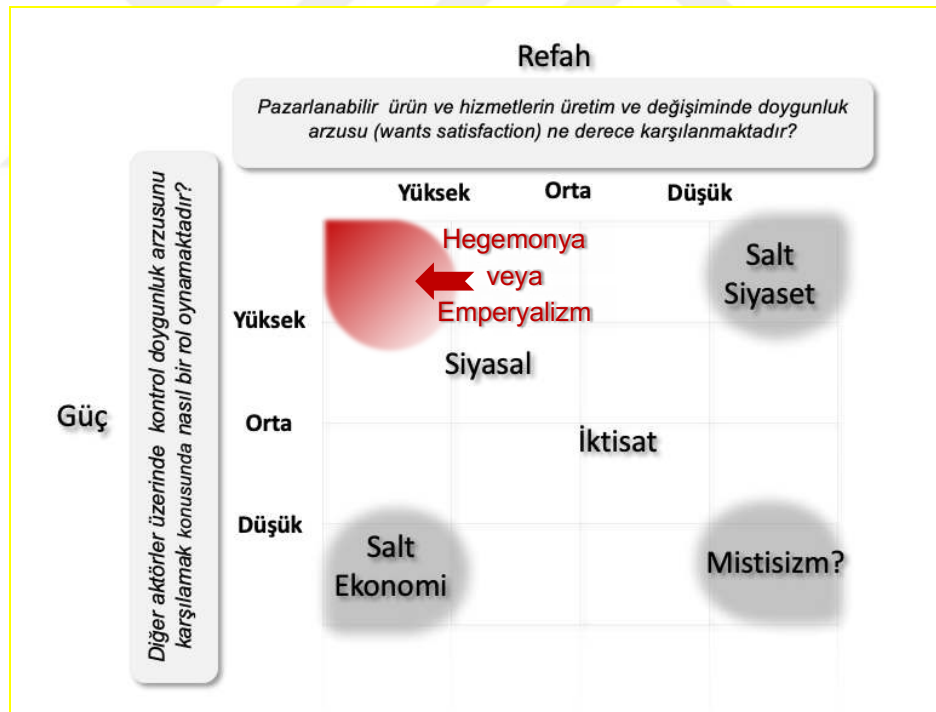
Ofansif neo-realist teori, hegemonu sistemdeki tüm devletlere hâkim olabilecek (domine edecek) derecede güçlü devlet olarak tanımlarken, küresel hegemonyayı elde edebilecek güce gerçekte erişmenin imkânsız olduğuna dikkat çekmektedir. Ofansif neo-realist teoriye göre ABD sadece Batı yarımküreye hâkim bir bölgesel hegemonudur (Mearsheimer, 2014, s. 40-42). Her ikisi de ada devleti olan ABD ve Britanya Avrupa'da hep "deniz ötesi dengeleyiciler" (balancers) olarak hareket etmiş, Avrupa'ya hâkim olmamışlardır (Mearsheimer, 2014, s. 264).

Keohane ve Nye'a göre de ABD'nin hegemonyası II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1970'lere kadar sürmüştür (Nye, 2015, s. 12, 13) (Keohane, 1984, s. 101). Nye, bu dönemde sosyalist kampa nüfuz edemediğinden Amerikan hegemonyasının ancak "yarım hegemonya" olarak adlandırılabilirliğini, gücün üç farklı unsuruna bağlı olarak "öncelik" (primacy) ya da "üstünlüğün" (preeminence) Amerika'nın durumunu daha iyi ifade edeceğini belirtmektedir (Nye, 2015, s. 13).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Şekil 21'de görüldüğü üzere güç ve refahın siyasal iktisat alanında azamiye ulaştığı bölgede hegemonya veya emperyalizmin oluşması beklenmektedir. Burada yumuşak güç kural temelli çok taraflı uzlaşmayı ifade ettiğinden emperyal yönetim ile hegemonyayı ayırt eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 21

Siyasal İktisatta Hegemonik Güç ve Refah Alanı

Hegemonya ve emperyalizm arasındaki ayrımı Wallerstein (1974) "hegemonya emperyalizm gibi toplumlar üzerinde siyasi baskı kurmak yerine, siyaseten bağımsız toplumlar arasındaki ilişkileri kurumlar ve serbest piyasa ile kontrol etmektedir" sözleri ile ifade etmektedir.

Hegemon keyfi güç kullanımını kendi isteğiyle kurallar koyarak sınırlandırırken, iş birliğine karşılık diğer aktörlere kamusal hizmetler sunmakta, bunun yanı sıra uluslararası kurumların siyaset yapma biçimine diğer devletlerin katılmasını sağlamaktadır (Ikenberry G. J., 2011, s. 71, 72). Hegemonun kendisini sınırlandırması, kamusal hizmetler (güvenlik, pazarların açık tutulması gb.) sunması ve diğer aktörlerin karar alma süreçlerine katılması hegemon iradesini meşru kılan ve rızayı oluşturan mekanizmalardır.

Devletlerin siyasi faaliyetlerinde öngörülebilir olmalarını sağlamak için kurallar ve kurumlar gerekmektedir. Bir devlet diğer devletlerin arzu edilen şekilde hareket etmesini istiyorsa, siyasi otonomisinden ödün vermek durumunda kalmakta, bunların hepsi uluslararası antlaşmalar ile güvence altına alınmaktadır. Böylece kural ve kurumlar karşılıklı kabul gördüğünden düzen meşruiyet kazanmakta, kuvvet kullanılarak dayatılması ile oluşabilecek maliyetlerden kurtulmaktadır. Kural ve kurumlar bir siyasi ve ekonomik sistem içinde kemikleşmiş ise, düzen mukavemetli ve dirençli olmakta, hegemon devletin gücü gerilese dahi varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 81). Keohane de rejimler oluşturulurken bir hegemonu gerek varken, hegemonun çökmesi sonrasında dahi rejimlerin varlıklarını ve işlevlerini sürdürdüklerini ileri sürmektedir (1984).

Hakim devletin uluslararası ortamı şekillendirmek için başvurduğu iki strateji bulunmaktadır. Bunlardan birisi “ilişkilerle yönetim” diğeri “kurallarla yönetim”dir. Ancak mantık olarak her ikisi de çok farklı düzenlere işaret etmektedir. Biri uzlaşmış kurallara dayanan çok taraflı yönetimken, diğeri küresel liderin devletler üzerinde doğrudan kontrol tesis ettiği “göbek ve ispit” (hub and spokes) olarak adlandırılan modeldir.

ABD 1940’lardan bu yana kural (hegemonya) ve tebaa temelli (emperyal) stratejilerin her ikisini de uygulamıştır. Batı Avrupa’ya karşı kurallar ile yönetimi uygulamış, güvenlik ve ekonomik iş birliği ile ilgili çok taraflı kurallar ve kurumlar tesis etmek üzere savaş sonrası Avrupa ile birlikte çalışmıştır. Doğu Asya’da ise, iki taraflı güvenlik iş birliği antlaşmaları ile “göbek ve ispit” modelini tercih etmiştir. Bu iki bölge dışında, eski stil emperyal yönetimin farklı şekillerini patron ve tabi devlet ilişkileri çerçevesinde yürütmüştür (Ikenberry G. J., 2011, s. 87, 90).

II. Dünya Savaşından sonra, ABD’nin Avrupa’da eşitlikçi, çok taraflı kurumlar ile karşılıklı mutabakata dayanan hegemonyayı tercih etmesinin nedeni Batı

Avrupa'daki demokrasilerdir. Doğu Asya'da ise farklı rejimlerden oluşan heterojen bir yapı söz konusudur (Ikenberry G. J., 2011, s. 101).

Soğuk Savaş'ın ardından iki kutupluluktan tek kutupluluğa geçiş, ABD'nin uzlaşmış kural ve kurumlar çerçevesinde faaliyet gösterme isteğini azaltan şartları oluşturmuş, güvenlik ile ilgili alanlarda "ilişkiler ile yönetim" stratejisini daha fazla uygulamaya başlamıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 141). Burada "ikili ilişkiler ile yönetim" ile kastedilen ABD'nin kural ve kurumlar dışına çıkmasıdır. Yani ABD revizyonist güçlere karşı, çıkarlarına uygun gördüğü faaliyet alanları ve coğrafyalarda uluslararası normların, kural ve kurumların dışına çıkabilmektedir.

Peter Katzenstein, ABD'nin Avrupa ile kural temelli yönetimini Almanya merkezli, Doğu Asya ile ilişkiler temelli yönetimini ise Japonya merkezli olarak yürüttüğünü, II. Dünya Savaşı sırasında tamamen çöken iki devletin hızla gelişerek başat güçler arasında yer aldığını ileri sürmektedir (2015).

Amerika'nın özellikle 2001 sonrası "önleyici savaş" stratejisi uluslararası normları zayıflatmış, emperyal bir devlet olarak görülmesine neden olmuştur (Nye, 2004, s. 132, 133). Üstün askeri gücünü uluslararası düzenin merkezine oturtması, güç ve otoriteye yönelik yeni çeşit güvensizlikleri ve aykırılıkları ortaya çıkartmıştır (Ikenberry G. J., 2011, s. 239, 241). Katzenstein'a göre ABD'nin Irak'ı işgali Ortadoğu'da Japonya ve Almanya benzeri bir merkez ile yönetme ve bölgeyi kalkındırma arzusundan kaynaklanmaktadır (2015). Ancak bu sav gerçekçi görünmemektedir. Çünkü Almanya ve Japonya'nın her ikisi de dünya siyaset tarihinde emperyal geçmişli olan, sanayi devrimini savaştan önce tamamlamış büyük güçlerdir.

Amerika'nın tek kutupluluğuna karşı büyük ölçekli bir dengelemenin neden yapılamadığına gelince; temel faktörler olarak ABD'nin sahip olduğu üstün askeri güce rakip çıkarabilmenin zorluğunun yanı sıra demokratik barış teorisi, nükleer silahların dengeleme mantığında neden olduğu değişim, ABD'nin diğer büyük güçlerle komşuluk ilişkisi olmayan tek büyük güç oluşu ve büyük güçlerin kolektif hareket problemi görülmektedir (Ikenberry G. J., 2011, s. 129, 130).

Son olarak, ilgili kurumlarca yapılmış yumuşak güç değerlendirmelerine bakıldığında tez kapsamında incelenen ülkeler arasında Almanya'nın en başarılı ülke olduğu görülmektedir. Yumuşak güçte ABD 2'nci, Japonya 3'üncü, Çin 4'üncü sırada yer almaktadır. Tüm değerlendirmelerde yumuşak güç açısından

ABD'nin gerilediği değerlendirilirken, Çin ve Almanya'nın durağan bir profil izlediği görülmektedir.

Objektif kriterlere dayanan sert güç hesaplamalarında ise, kur değeri hariç tüm hesaplama modelleri ile ekonomik göstergelerde ABD 1'inci sırada, Çin kişi başı gelirler ve kur değerleri hariç 2'nci, Japonya Clifford ve kur değeri hariç 3'üncü sırada yer alırken, Brezilya SBS ve Clifford metodu ile yapılan hesaplamalar ile kişi başına gelir (SAGP) hariç tüm göstergelerde 6'ncı sırada gelmektedir. Waltz'ın altı kriteri ölçüt alındığında; ABD'nin askeri ve ekonomik güç olarak 1'inci, Çin'in 2'nci; siyasi istikrar ve hükümetin yeterliliği kriterlerinde Japonya'nın 1'inci, Almanya'nın 2'nci; sahip olunan enerji kaynakları bakımından İran'ın 1'inci, Rusya'nın 2'nci sırada konumlandığı görülmektedir.

Tez kapsamında yapılan analizler sonucunda:

Savunma harcamalarında küresel toplamın %43'üne tekabül eden bir kaynağı askeri gücünü idame etmek için kullanan ABD'nin gücün askeri boyutunda ezici bir üstünlükle tek kutbu temsil ettiği görülmektedir.

Gücün ekonomik boyutunda, en büyük ekonomiye sahip olmasına rağmen ABD askeri alanda olduğu kadar etkiye sahip olmadığından, karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu çok kutuplu bir küresel sistem bulunmaktadır.

Çin hızlı kalkınmasına rağmen Amerika'nın sahip olduğu refah seviyesine henüz ulaşamamıştır. Ayrıca hegemonya için ekonomik çıkarlarını koruyabilecek ve küresel ortak varlıklara hakim olabilecek ölçekte bir askeri güce erişemediği görülmektedir. Ancak, küresel düzenin karar mekanizmalarında yer almakta ve düzenden istifade etmektedir.

Yükselen güçler için, UI literatüründe Clifford German'ın modeline benzer sonuçlar veren Wilhelm Fucks'ın (Fucks, 1965) ve Ray Cline'in (Cline, 1993) çok değişkenli non-lineer metodolojileri hariç, mevcut olan tüm tek ve çok değişkenli hesaplama modelleri ile sert güç ölçümleri yapılmıştır. Gerçeğe yakın doğrulukta ölçüm yapabilecek yeni bir metodoloji ile yanlış olduğu kanıtlanmadığı takdirde ölçümlerin genel sonuçlarına göre, güç geçiş teorisi ve kuvvet aktivasyon modelindeki şartları haiz, statüko karşıtı ve küresel liderin kabaca %80 gücüne erişmiş, hegemonya hedefi olan bir devletin henüz bulunmadığı izlenimi edinilmektedir.

Güç hesaplamaları ile elde edilen sonuçlar gücün ağırlık merkezinin Doğuya kaydığı tezini doğrulamamakla birlikte, Amerika'nın küresel siyasetinin Doğu Asyalılaştığını göstermektedir.

ABD'nin üstün askeri kapasitesine dayanarak, kural ve kurumlar dışına çıkıp "ilişkilerle yönetim" stratejisini izlemesi, emperyal kontrol araçlarını kullanmaya devam etmesi yumuşak gücüne ve liberal düzenin meşruiyetine zarar verecektir.

Avrupa Atlantik dünyasının yüzyıllar süren pratiklerinin bir ürünü olan liberal kapitalist düzenin değiştirilmesi mümkün görülmemekle birlikte potansiyel hegemonun devlet ve devlet dışı aktörlerden oluşan çok katmanlı (multiplex) yapıda rejim (petrol, ticaret gb.) ve prensipler gibi alanlarda ayarlamalar yapabileceği değerlendirilmektedir.

5.2. Öneriler

Yumuşak güç konusu Uİ disiplinde yeni bir kavram olduğundan, sert güç ölçümlerinde ise farklı sonuçlar elde edilebildiğinden kullanılan metodolojilerin karşılaştırılması ve doğruya yakın sonuç veren değişken ve hesaplamaların sert ve yumuşak güç için belirlenmesi konusunda yapılacak çalışmaların faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2014). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity.
- Acharya, A. (2017). After Liberal Hegemony: The advent of a Multiplex World Order. *Ethics & International Affairs*, 31(3), 271-285.
- Aldasoro, I. O., & Santos, M. G. (2019). *The 2018 Elcano Global Presence Index*. Madrid: 2019.
- Amin, S. (1978). *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism*. Sussex, England: The Harvester Press Limited.
- Antoniades, A. (2008). From 'Theories of Hegemony' to 'Hegemony Analysis' in International Relations. San Fransisco.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel.
- Arrighi, G. (2010). *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. London: Verso.
- Blainey, G. (1973). *The Causes of War*. New York: Free Press.
- Braudel, F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (Cilt I). (S. Reynolds, Çev.) New York: Harper & Row.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Bull, H. (2012). *The Anarchical Society*. New York: Palgrave Macmillan.
- Carr, E. H. (1942). *Conditions of Peace*. London: Macmillan.
- Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crises, 1919-1939: An Introduction of to the Study of International Studies* (2. b.). London: Macmillan & Co. Ltd.
- CIA. (2020, April 1). *Germany*. April 2020 tarihinde CIA World Fact Book: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html> adresinden alındı
- CIA. (2020, April 1). *Iran*. April 2020 tarihinde The World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html> adresinden alındı
- Cipolla, C. M. (1976). *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy, 1000-1700. Third Edition*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Cline, R. S. (1993). *The Power of Nations in the 1990s: A Strategic Assessment*. Lanham, Maryland: University Press of America.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millenium: Journal of International Studies* Vol. 10, No. 2, 126-155.
- Cox, R. W. (1993). Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method. S. Gill (Dü.) içinde, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations* (s. 49-66). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Cox, R. W. (2004, September). Beyond Empire and Terror: Critical Reflections on the Political Economy of the World Order. *New Political Economy*, 9(3), 307-323.
- Eklund, K. (1980). Long Waves in the Development of Capitalism. *Kyklos*, 33(3), 389-419.

- Elvin, M. (1973). *The Pattern of the Chinese Past*. Stanford: Stanford University Press.
- Energy Information Agency. (2020). *Primary Energy*. April 2020 tarihinde EIA: <https://www.eia.gov/international/data/world/total-energy/> adresinden alındı
- Fenby, J. (2014). *Will China Dominate the 21st Century?* Cambridge: Polity.
- Freedom House. (2020). *Iran*. April 2020 tarihinde Freedom in the World 2020: <https://freedomhouse.org/country/iran/freedom-world/2020> adresinden alındı
- Fucks, W. (1965). *Formeln zur Macht: Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potentiale*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt GmbH.
- German, C. (1960). A Tentative Evaluation of World Power. *Journal of Conflict Resolution*, 4, 134-144.
- Gilpin, R. (1975). *U.S. Power and the Multinational Corporation*. New York: Basic Books.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Hülagü, F. (2016). Marksizm ve Eleştirel Teoriler. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 175-201). İstanbul: İletişim.
- Haass, R. N. (2003, Ocak 14). *Sovereignty: Existing Rights, Evolving Responsibilities*. Kasım 2020 tarihinde US Department of State Archive: <https://2001-2009.state.gov/s/p/rem/2003/16648.htm> adresinden alındı
- Hayton, B. (2014). *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Hirschman, A. O. (1971). *A Bias for Hope - Essays on Development and Latin America*. New Haven: Yale University Press.
- Hoffmann, S. (1973). *Minerva and Janus: Essays on the Theory and Practice of International Politics*. New York: Praeger.
- IISS. (2019). *The Military Balance: The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics*. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ikenberry, G. J., & Kupchan, C. (1990). Socialization and Hegemonic Power. *International Organization* 44 (3), 285-289.
- Kardová, H. (Yöneten). (21 December 2018). *Soft Power Survey 2018/19* [Sinema Filmi]. UK/London.
- Katzenstein, P. J. (2015). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. New York, Ithaca: Cornell University Press.
- Keohane, R. O. (1981). The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967-177. O. R. Holsti, R. Siverson, & A. George (Dü) içinde, *Change in the International System*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Martin, L. L. (1995, Summer). Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1), 39-51.

- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2011). *Power and Interdependence* (4 b.). London: Pearson.
- Kim, W., & Gates, S. (2015). Power Transition Theory and the Rise of China. *International Area Studies Review*, 18(3), 219-226.
- Kinderberger, C. P. (1973). *The World in Depression 1929-1939*. Berkeley CA: University of California Press.
- Knorr, K. (1956). *The War Potential of Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Krasner, S. (1976, April). State Power and the Structure of International Trade. *World Politics*, 28(3), 317-347.
- Krasner, S. (Dü.). (1983). *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press.
- Krasner, S. D. (1982, Spring). Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. *International Organization*, 36(No: 2), 185-205.
- Kratochwil, F., & Ruggie, J. G. (1986, Autumn). International Organization: A State of an Art of the State. *International Organization*, 40(4), 753-775.
- Krisch, N. (2005). International Law in Times of Hegemony: Unequal Power and the Shaping of the International Legal Order. *European Journal of International Law* 16, no. 3, 374.
- Kroeber, A. R. (2016). *China's Economy: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
- Kupchan, C. A. (2012). *No One's World: The West, The Rising Rest, and The Coming Global Turn*. New York: Oxford University Press.
- Leibenstein, H. (1960). *Economic Theory and Organizational Analysis*. New York: Harper&Row.
- Lemke, D. (2004). *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahan, A. (1957). *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*. New York: Hill & Wang.
- Mazarr, M. J., Priebe, M., Radin, A., & Cevaloss, A. S. (2016). *Understanding the Current International Order*. RAND Corporation. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.
- McClory, J. (2019). *The Soft Power 30: Global Ranking of Soft Power*. London: Portland .
- McGray, D. (2002, May-June). Japan's Gross National Cool. *Foreign Policy*, 47.
- Mearsheimer, J. J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security* Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994-1995), s. 5-49.
- Mearsheimer, J. J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics* (Updated Edition b.). New York: W. W. Norton & Company.
- Mearsheimer, J. J. (2019, Spring). Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order. *International Security*, 43(4), 7-50.
- Mensch, G. (1979). *Stalemate in Technology: Innovations Overcame the Depression*. Cambridge: Ballinger Publishing.
- Modelski, G. (1972). *Principles of World Politics*. New York: Free Press.
- Modelski, G. (1978, April). The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State. *Comparative Studies in Society and History*, 20(2), 214-235.
- Monocle. (2020). (Monocle) April 2020 tarihinde Monocle: <https://monocle.com/about/> adresinden alındı
- Morgenthau, H. (1973). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* (5th ed. b.).

- New York: Knopf.
- Normal Alcoc, A. N. (1970). Perceptions of National Power. *Journal of Conflict Resolution*, 14(3), 335-343.
- Nye, J. S. (2002). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Power Can't Go it Alone*. New York: Oxford University Press.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (2015). *Is the American Century Over?* Cambridge: Polity Press.
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (5 b.). (A. Berktaş, Dü., & R. Akman, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Organski, A. (1958). *World Politics* (1 b.). New York: Alfred A. Knopf.
- Organski, A. (1968). *World Politics* (2 b.). New York: Alfred A. Knopf.
- Organski, A., & Kugler, J. (1981). *The War Ledger*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Portland. (2020). *What is Soft Power*. April 2020 tarihinde The Soft Power 30: <https://softpower30.com/what-is-soft-power/> adresinden alındı
- Posen, B. (2003). Command and Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony. *International Security* 28, 9.
- Real Instituto Elcano. (2019). *Elcano Global Presence Index*. April 2020 tarihinde <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/document/191> adresinden alındı
- Riker, W. H. (1962). *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Romilly, J. d. (1977). *The Rise and Fall of States According to Greek Authors*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Rostow, W. W. (1971). *Politics and the Stages of Growth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, A. (1977). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Cilt 4). (E. Cannan, Dü.) Chicago: University of Chicago Press.
- Strange, S. (1970, April). International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect. *International Affairs*, 46(2), 304-315.
- Talbott, S. (2008). *The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States and the Quest for a Global Nation*. New York: Simon & Schuster.
- Tang, S. (2018). China and the Future International Order(s). *Ethics & International Affairs*, 32(1), 31-43.
- Tellis, A. J., Bially, J., Layne, C., & McPherson, M. (2000). *Measuring National Power in the Postindustrial Age*. Santa Monica CA: RAND.
- The World Bank. (2020). *World Development Indicators*. Data Bank: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden alındı
- US Energy Information Administration. (2019, January 2019). *Country Analysis*. April 2020 tarihinde https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/background.htm adresinden alındı
- V-Dem Institute. (2020). *Democracy Report 2020: Autocratization Surges - Resistance Grows*.

Gothenburg: V-Dem.

- Vernon, R. (1971). *Sovereignty at Bay: Multinational Spread of U.S. Enterprises*. New York: Basic Books.
- Wallerstein, I. (1974, September). The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 4(16).
- Wallerstein, I. (1984). Patterns and Prospectives of the Capitalist World-Economy. *Social Justice*, 59-70.
- Wallerstein, I. (2004). *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis.
- Wallerstein, I. (2006, July-August). The Curve of American Power. *New Left Review*(40), 77-94.
- Walt, S. (1987). *The Origins of Alliances*. New York, Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. California: Addison-Wesley Publishing Company.
- Waltz, K. N. (1993, Fall). The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 18(2), 44-79.
- Wendt, A. (1992, Spring). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *The International Organization*, 46(2), 391-425.
- Winter, D. (2019, June 11). *Top 100 global brands 2019:the full ranking*. April 30, 2020 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/3a3419f4-78b1-11e9-be7d-6d846537acab> adresinden alındı
- World Steel Association. (2019). *Steel Statistical Yearbook 2019*. Brussels: World Steel Association.

ÖZGEÇMİŞ

1967’de Ankara’da doğdum. 1981-1985 yılları arasında Deniz Lisesi’nde, 1985-1989 yılları arasında Deniz Harp Okulu’nda öğrenim gördüm.

Deniz Kuvvetleri ve Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın deniz ve kara birliklerinde 2003 yılına kadar görev yaptım. 2005 yılında Deniz Harp Akademisi eğitimini tamamlayıp kurmay subay oldum. 2008’de kendi isteğimle Silahlı Kuvvetlerden ayrıldım.

Deniz Kuvvetleri’nden ayrıldıktan sonra bir süre Çin Halk Cumhuriyeti’nde denizcilik sektöründe çalıştım.

